

‘સૂચ-...

૧. વાપરવા સંબંધીની સૂચના જે છેવટે છે; તે પ્રથમ વાંચવાની છે.
૨. આ નીચે જે શુદ્ધિપત્ર આપ્યું છે, તે પ્રમાણે ચોપડીમાં પ્રથમ સુધારો કરી લેવાનો છે.

શુદ્ધિપત્ર.

પાનું	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ.
૧૦	૧૬	તે સુલકને	તે સુલકને
૧૪	૧૫	ઉપયોગ	ઉપયોગ
૨૦	૧૮	એજ જાતનો	એક જાતનો
૨૦	૧	વિલાયતમાં	ઈંગ્લંડમાં
૨૩	૩	સાવિત્રાદેવીના	સાવિત્રીદેવીના
૨૫	૧૬	આયને	આયનો.
૩૪	૮	નરૂષ	નહુષ
૩૭	૧૦	માયો	માર્યો
૪૧	૧૬	સંગરી	સંઘરી
૪૪	૧૧	ચિંતામાં	ચિતામાં
૪૫	૧૭	=અગ્નિ પિતા	અગ્નિ=પિતા.
૪૮	૨	કાહુડનાર	કહાડનાર
૫૬	૨૦	જાહેરવાળી	૦
૫૬	૩	સંદોશો	
૫૬	૮	મોંઆવીઆ	

૬૦		પરલાકે	પરલોક
૬૦	૧૭	કેહ્લાલમ	કહ્લોલમાં
૬૧	૧	તલાટી	તળાટી
૬૭	૧	ધંધામ	ધંધામા
૭૪	૪	નળદમયંતીતે	નળદમયંતીને
૭૪	૨	ઉત્તરાઆન	ઉત્તરા અને
૮૧	૭	ઊંચાં	ઊંચા
૯૭	૧૧	વીલો	લીલો
૯૭	૧૬	એ રંગ	એ રંગી
૯૭	૧૧	મુખ	મૂળ
૯૯	૧૩	લખોએલી	લખાએલી
૧૦૦	૫	આટલાટિક	આટલાંટિક
૧૦૦	૬	વજરાયા	વપરાયા
૧૦૨	૨	પ્રભુપર	પ્રભુપર
૧૦૨	૧૧	વહોલવાળો	વહોલવાળો
૧૦૫	૧૨	પાવત્ર	પવિત્ર
૧૦૫	૧૬	ક્ષણિક	ક્ષણિક
૧૦૬	૧૪	ગરૂડી	ગારૂડી
૧૦૭	૩	લોકોતે	લોકોને
૧૧૦	૧૧	આગળ યે	આગળ છે, કઠોળમાં યે
૧૧૦	૩	વગેરે કંદ,	વગેરે. કંદ,
	૪	ખિમારી સ્નાન	ખિમારી સ્નાન
	૧	કાંટણી	કટાણી

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૫૫૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ત્રિવેદી વાચનમાળા - ૪મી
સમજૂતી

વિષય મંદિર ૧૮૫૪ : ૮૪૬ : ૬ : ૨૫

“ત્રિવેદિ વાચનમાળા.”

ચોથા પુસ્તકની સમજૂતી

પાઠ ૧ લો.

મહારાજા ખંડેરાવ
ગાયકવાડ.

ગાયકવાડ=મારાડ. રાજવંશી
અટક.

ખળવો=ખખેડે, ફિસાદ,
તોફાન.

ખંડ=હુલ્લડ, ખળવા, તોફાન.

મચ્યાંચું=જેરજેર તોફાન
ચલાંચું, જમાંચું.

અસર=નિશાની, ફળ.

ક્રીમતી=મોંઘી, ઝટ ન મળી
શકે એવી.

અમુદય=જેની ક્રીમત ન થઈ
શકે તેવી, ઉત્તમ.

ખહુ માન=વધુ માન.

મોરચલ=મોરના પીછાન.

પંખાની જોડ લેટ ચાખવી
તે.

ઓખામંડળ=(ઓખાને

અનિરુદ્ધ પરાળી એ
જગ્યાએ લાવેલા તે ઉત્તરની
પડેલું મુલકનું ન.મ.)

વાધેર=કાઠિઆવાડના લોકની
એક જાત.

સહાયતાથી=મદદથી.

ન્યાયખાતામાં=ન્યાય

સંબંધી કામ કરતાર
ભાગમાં.

વ્યવસ્થિત=રીતસરનું, સારા
ખંદોખસ્તવાળું.

ખાસ કરીને=જરૂરી કે
મુદ્દાની બાબતમાં.

‘સેટલમેન્ટ’=નકકી સમાધાની,
જ ‘નનું’ માપ અને કર
નકકી કરનાર.

મર્દાની=મરદને શોભે એવી.
શોખ=કેમંગ, ઇચ્છા, મઝા.

કવાયતમાં=લશ્કરી તાલીમમાં,
ચુદ્ધ કળામાં.

સાલમાં=વર્ષમાં.
(ખ્રિસ્તી વર્ષમાં.)

આબાદ=ચઢતી, સુખી.

સંતુષ્ટ=સંતોષી, રાજી,
આનંદી.

દબદબો=પદવીને શોભિતો
લબકો, દમામ.

“ખડેરાવ મહારાજાએ
બહુ ઉમદા રાજ્ય ચલા-
વ્યું હતું, અને ખાસ કરી

લડાયક શક્તિ તેમનામાં
બહુ હતી. એમનાં રાણી
શ્રી જમનાબાઈએ જ હા-
લના સયાણીતવ મહા-
રાજાને ગાદીએ દત્તક
લીધા હતા. ઇ. સ.
૧૮૭૫ માં.”

પાઠ ૨ જો.

અતિલોભ તે પાપનું મૂળ.

અતિલોભ=ઘણું લોભ, ઘણી
આશા, ઘણું લાલચ.

મૂળ=મૂળિયું.

‘અતિ લોભ તે પાપનું’

મૂળ’=ઘણું લોભથી

હોય તે પણ નય છે,

એટલે ઉલટું દુઃખ . . .

પડે છે ને તેથી

કરાય છે.

પરસ્પર=માં હોમાં હે, એક
 બીજા વચ્ચે.
 દરિદ્ર=ગરીબ, પૈસા વગરના.
 સાલતી=ખૂંચતી.
 અરણ્યે=જંગલમાં.
 સહિત=સાથે.
 મુકર=સવડવાળું, સહેલથી
 કરાય એવું.
 મુગમ=સવડવાળું, સહેલથી
 કરાય એવું.
 ખરે=ખરેખર.
 કાંટાવાટે=કાંટાની વાડ ઉપર,
 કાંટાથી લરેલા રસ્તા
 ઉપર.
 તૃણ=ઘાસ
 મુખદ=મુખ આપનાર.
 હા=હે.
 અંધૂમાં=ભાઈઓમાં, ભાઈ
 બંધોમાં.
 મનવિણુ=ધન વગર.

સરળ=સીધુ, સહેલું.
 દ્રવ્ય=ધન.
 ઉજ્જયિની=માળવાની રાજ-
 ધાની.
 વિશુદ્ધ=વધારે ચોકળા.
 સ્નાન કરી=નાહી.
 મહાકાળેશ્વરને=શિવની
 મુખ્ય બારપિંડીમાંની
 એક પિંડીને, એ નામના
 મહાદેવને.
 યોગીના=સમાધિ ચઢાવના-
 રાના, તપસ્વીના.
 સિદ્ધિવાળી=મોટાઈવાળી,
 ધાર્યું પાર પાડે તેવી.
 વાટ=પૈડા પર ચઢાવાતો
 લોખંડ કે રખરનો પાટો.
 (આ જગ્યાએ એવો નાનો
 પાટો.)
 હિમાલય=હંમેશાં બરફ
 રહેતી જગ્યા, એ નામનો

હિંદની ઉત્તરે મોટો પર્વત
છે.

દળદર=દરિદ્રતા, ગરીબાઇ,
ફીટરો=ફીટીજશે, જતી રહેશે,

ખાણુ=જમીનમાંનો કોઠાર,
જમીનમાં રહેલો ભંડાર.

તદ્દન=જરાએજરા, સમુજાય.
સુવર્ણુ=સોનું.

બ્રાહ્મણુ મુત=બ્રાહ્મણુનો
છોકરો.

રત્ન=એક જાતનું જવાહીર,
અજકતો કીમતી પદાર્થ.

અક્કર=અપટો ગોળ ફરે
તેંવા વાટ જેવો આકાર.

મુખમુદ્રા=મોનો દેખાવ,
મોની સિકલ, અહેરો.

કરમાઈ=સૂકાઈ, ઉતરી, ઢીલી,
નરમ.

છાતીફાટ=છાતીફાટી જાય તેમ.
રોયો=રહ્યો.

કુબેર ભંડારી=દેવાનો એ
નામનો ભંડારી.

ખજનો=ભંડાર, ધન મૂક-
વાની જગ્યા.

અત્યંત=ઘણુંજ, બહુજ.

ઝુડની=ન છુટે એવી પીડાની;
બલાની.

માફક=પેઠે.

કહેતાવારને=કહેતાની.
સાથેજ.

વળે=સુધરે, પાકે.

હદપાર=હદ વગરનું.

પ્રાપ્ત=પેદા, મળવું.

વર્જે=છોડો, તજો, મૂકો.

કામના=ઇચ્છા.

હદમાં=સીમામાં, બની શકે
તેટલામાં.

અતિલોભિષ્ક=ઘણું લોભી-
પણું.

અકં=(હઃપ્રતું) અકકર.

ભમે=ભમ્યા કરે, ક્યા કરે.

“ બની શકવા જોયું
હોય તેનીજ ઇચ્છા કરવી,
હૃદયારની ઇચ્છા એ ઉ-
લટું હોય ને કરતાં પણ
વધુ દુઃખ આપે છે. ”

પાઠ ૩ જો

મહારાણા પ્રતાપસિંહ.

ભાગ ૧ લો.

રાણા=કુળવાન રજપૂત રાજા.

સિસોદીયા=રજપૂતની એક
જાત, બાણ મારવામાં
ઉત્તમ રજપૂતની એકજાત,
સિસોદીય કુળના રજપૂતો.

ઉદેપુર=માળવાથી ઉગમણ
એ નામનું દેશી રાજ્ય છે
તેમાં એ નામનું શહેર છે.

મેવાડની=ઉદેપુરનું રાજ્ય તેજ
મેવાડનું રાજ્ય તેની.

ઓઢા=પદવી, દરજ્જા, હોદ્દા.
સંબંધ=જોડાણ.

પક્ષમાં=પાંખમાં, તરફમાં,
જોધપુર=એ નામનું રાજ્ય ને
તેની રાજધાની, જોધપુર
મારવાડના નામથી ઓ-
ળખાય છે.

(મારવાડી વાણીઆ ત્યાંના છે.)

બિકાનેરના=રાજપૂતાનામાં
એ નામનું રાજ્ય ને તેની
રાજધાની છે તેના.

નમ્યું=નમતું.

ખૂંચતી=સાલતી, ખુંચ્યા
કરતી.

અપમાનનું=તિરસ્કારનું,
ધિકકારનું.

તક=પ્રસંગ, વખત.

માનીતો=વહાલો, પોતાને
માનેલો.

સોલાપુર=મહારાષ્ટ્રમાં એ
નામનું રાજ્યને તેની રા-
જધાની છે.

મહેમાનગીરી=પરોણા
ચાકરી, આદર સત્કાર.
'સાથે બેસીને જમવાની ના
કહી'=સાથે બેસીને ન જમવા
બદલ માથુ ઢુઃખવાનું
બહાનું કાઢવું.

સલીમ=અકબરનો પાટવીપુત્ર.
અકબર પછી જહાંગીર થયો
તેનું નાનપણનું નામ.

મુગલ=મુસલમાનની એક
જાત, તુર્કસ્તાનના એક
ભાગના મૂળરહીશ, સાદા
મુસલમાન,
(કેટલાક એને લાંઠ કહે છે.)

શૌર્ય=અહાહરી, શૂરાતન.
દેશાભિમાન=દેશ માટેની
લાગણી, દેશનું અભિમાન.
'પાછી પાની કરે'=પાછું
પગલું ભરે, પાછળ હઠે.

હલદી ઘાટ=એ નામનું મેદાન.
(અરવલીના હુંગરની તળેટીમાં
આથમણું આવેલું છે.)

'અરવલીના હુંગરોમાં'=
આબુની ઉત્તરેથી છુટા
છુટા હુંગરોની હારનું
નામ તેમાં.

ધોર=ભયંકર.
સંગ્રામને=લડાઈને, યુદ્ધને.
વીરા=ભાઈ.
તાતી=તાણ, તરતની પાણી
પાએલી.

'હર હર હર'=શિવ શિવ શિવ
નાદે=અવાજે.

ધૂમતા=ચોમેર મહાલતા.
અરિનો=શત્રુનો.
સંહાર=નાશ.

રણધીરા=લડાઈમાં ધીરજ
વાળા.

હે=અરે.

શણુગાર=ધરણી.

ગુલામ=ખરીદેલો ચાકર,
ઢારની પેઠે વખરાતો માણસ.

પરાધીન=પારકાને તાબે.

નામ=કીર્તિ, આખર.

ઝળકાવો=ચળકાવો, સારી
રીતે વાપરો.

તમ=તમારાં.

ધૂમો=મયો, મહાલો.

રાણા સાથે=પ્રતાપરાણા સાથે.

ફેજનાં=લશ્કરનાં, સેનાનાં.

પાઠ ૪ થો.

મહારાણા પ્રતાપસિંહ.

ભાગ ૨ જો.

છલંગ=ફૂદકો, ફાળ.

નાગી તલવાર=ખુદ્દી તલ-
વાર, ઉઘાડી તલવાર.

ખોગીર કે મ્યાન વગરની.

તલવારનો સ્વાદ=તલવારની
મઝા કે લહેજત.

ભોંય ભેગા=ભોંય સાથે.

ભોકાયા=ભોંકાયા, ખોસાયા,
પેઠા.

દેશનીખાતર=દેશને માટે.

ધાયલ=ધાવાળુ, જખમવાળુ.

રણક્ષેત્ર=લડાઈની જગ્યા.

ફૂલપાટ=પુરેપુરા જોરમાં,
ભરપૂર જોસમાં

ભાષામાં=ખોલીમાં.

ઉદ્ધાર=સમારવું, તારવું,
હતું તેવી હાલતમાં
લાવવું.

પ્રતિજ્ઞા=પણ, ટેક, વચન.

બ્રાતૃપ્રેમ=ભાઈ પ્રત્યેનો પ્રેમ.

દેશપ્રેમ=દેશ પ્રત્યેનો પ્રેમ.

તમ્મર=ચકકર, ભમ્મર,
ચકરી.

નિમકહલાલ=મીઠા જેવી
 નજવી ચીજનો પણ
 બદલો વાળનાર, ખાધે-
 લાંનો બદલો વાળનાર,
 વફાદાર, ઉપકાર ન
 ભૂલનાર.

ચેતકકા=ચેતકનો.

ચબુતરા=ઝાચા ચોટલા જેવી
 ચોરસ બેઠક, ચોતરો.

પાઠ પ મો.

મહારાણા પ્રતાપસિંહ.

ભાગ ૩.

કમલમેર=ઉદેપુર મોગલના
 હાથમાં જતાં પ્રતાપે
 ડુંગરાના ભાગમાં બના-
 વેલી રાજધાની.

જંપવા=ઠરવા, સુખથી, ખેસવા.

આફતો=મોટાં દુઃખો, મોટી
 પીડાઓ, મોટી હરકતો.

એબ=ઝાંખ, ખાની, નાનમ,
 કલંક, બદો.

બનાવટી=ખરો નહિં તે,
 તર્કટી, ગોઠવેલો.

ખાતરી=સાબીતી, નક્કી.

ઉશ્કેયે=ચડાવ્યો, પાણી
 ચડાવ્યું, જગાડ્યો.

વીરને=બહાદુરને.

આપત્તિમાં=આફતમાં.

ધૈર્ય=ધીરજ

‘નેથી ચલાવી’=તેવડે
 નિભાવી, તેવડે ચાલે
 તેમ કરી.

સાધે છે=પાર પાડે છે. પુરું
 કરે છે.

કદા=કદી, કોઈવખત.

પોઢે=સૂવે.

ભાજી=લીલી ને કુમળી શાક
 કરવા લાયક વનસ્પતિ.

મિષ્ટ=મીઠાં, ગળપણને ધીકે
 દૂધવાળાં.

જમણો=ભોજનો.

કંથા=કાટયુ તટયુ લુંગડું,
ફાટેલીને ચોક્કી ધાબળી
કે કામળી.

દિવ્ય=સુંદર, ભપકાદાર,
રગિઆમણું.

ચળે=ખસે.

‘જનો ધીરા દુઃખે નવડરિ
સુખોથી નવ ચળે’=ધીરા
જનો દુઃખથી નહિ ડરિ
જઈ, સુખો મળવાથી
ચળે નહી.
(ઝેટલે ધારેલા મુદ્દાથી
ખસે નહિ.)

વિપરીત=ઉલટી, સામી,
તદ્દન નહિં કાવે તેવી.

દશા=સ્થિતિ, હાલત.

અતિકંગાલ=ઘણીજ ગરીબ.

ઝીલી લેવા=ઉઠાવી લેવા,
બોલ પ્રમાણે તરત કરવા.

ખડા=બોલ પ્રમાણે તૈયારી
કરવા.

સાંસા=વાંધા. કાંકાં, તંગી.

દુર્દશા=ખરાબ હાલત.

પીગળે=પીગળી જાય, તદ્દન
લીલુ થઈ જાય.

વજ્ર=પ્રધાન, રાજાને સલાહ
આપનાર.

દોલત=ધન, માલ, મિલકત.

નિભાવી=ચલાવી, ટકાવી.

આત્મભોગ=જીવનો ભોગ,
(જીવવાનાં તમામ સાધનનો
ભોગ થતાં જીવનનો ભોગ
થાય છે)

જમાવ્યું=એકઠું કર્યું.

“પ્રતાપ રાણામાં દેશા
ભિમાન, સ્વતંત્રતા, જાતિ
અભિમાન, અને ઉત્તમ
ચારિત્ર રોગરગમાં જામ્યાં
હતાં. તેથીજ છેવટ સુધી
વિપરીત દશા નિભાવી
હતી. ખરેખર રજપૂતોમાં

શુદ્ધતાના બીજ રુપેજ
પ્રતાપ હતા.

પૃથ્વીરાજમાં પણ
જાતિ અભિમાન હતું,
તેથીજ પ્રતાપને ચળી
જતાં અટકાવી ઉશ્કેર્યો
હતો.

ખરેખરી દેશદાઝ
ભામાશાએ આત્મભોગ
આપી બતાવી હતી.

જે મુલકમાં પ્રતાપ-
સિંહ, ભામાશા, અને
શુરા બાવીશ હજાર રજ-
પૂતો તથા પૃથ્વીરાજ
જેવા નરો રત્નરૂપે પાકયાં
હોય, તે મુલકતે ધન્ય છે

ગુલામ થતાં મનુષ્ય-
પણું નાશ પ.મે છે, તેમ
ત્યાગ અને ઉત્તમ ચારિત્ર
વિના ગુલામી જતી નથી.

જેનું ચારિત્ર ઉત્તમ
હોય છે તેને સર્વ મળી
આવે છે.”

પાઠ ૬ ટો,

વિદ્યા.

મુકાવે=છોડાવે, મુકાવે.

માગ=માર્ગ, રસ્તો.

‘મુકાવે માગ’=મીડ હોય કે
રસ્તે અડચણ થતી હોય
તે છોડાવે, લોકો નમન
કરી માર્ગ કરી આપે.
(દુકમાં વિદ્યાવાળાને સવડ
મળે.)

વાન=શરીર.

(વિદ્યાનું શરીર શોભે, સૌ
તેના બણી જુએ.)

નૃપતિ=રાજા.

નામે=નમે, નમન કરે.

વિવેક=ખડું જોટું સમજવાની

શક્તિ, ડહાપણ, લાયકી.

વિમલ=ચોકખી.

વાળી=જોડી.

વંશ=તાબે.

વિશ્વ=દુનિયા, પ્રભુનું બનાવેલું
સર્વ.

મોહિની=મોહ પમાડનારી,
મયાવી, મનનું જે ચાણ
કરનારી.

સદ્વિદ્યા=સાચી વિદ્યા.

વડું=મોટું, ચઢતું.

કશું=કંઈ પણ.

‘ધનકશું’=વિદ્યા આગળ ધન
કંઈ પણ ગણતરીમાં નથી.

વિહીન=રહીત, વગર.

પંડિત=ધણું ભણેલો, ડાહ્યો.

મૂઢ=મૂર્ખ, કંઈ સમજે નહિ
તેવો.

હંસ=એક જાતનું પક્ષી, પ્રધાને
સરસ્વતીનું વાહન, મોતીનો

ચારો ચરનાર પક્ષી, ચોકખું
દૂધ જીરું પાડી પીનાર પક્ષી.

વગ્ગા=બગલો.

કાંકિલ=કોયલ.

કમ્પા=કાગડો.

રાય=રાજા, બહુ પૈસાદાર, બળ
વાળો.

રંકા=ગરીબ, પૈસાવગરનો,
બળવગરનો,

સિંધુ=દરિયો, સમુદ્ર.

ટંકા=ટાંકું, પાણી ભરી રાખ-
વાનું કોયરું.

પ્રાક્રમી=જાત બળથી જીતનાર,
શૂરવીર.

શિર=માથુ.

મોર=આગળ પડતો, શ્રેષ્ઠ,
દાવ જીતનાર.

ચોર=ચોરજોવો, આખર વગરનો.

“વિદ્યા ધણી જાતની
છે તેમાં આત્મવિદ્યા

એટલે આત્મા પરમા-
ત્માની વિદ્યા, અને બ્રહ્મ-
વિદ્યા એટલે જીવવાને
માટેના ધંધાની વિદ્યા, આ
બે વિદ્યા સૌથી શ્રેષ્ઠ છે.
વિદ્યાવાળાને સર્વ મળે
છે. દરેક માણસે વિદ્યા
જાણવાની જરૂર છે.”

પાઠ ૭ મો.

હાથી ભાગ ૧ લો.

હાથી=સૌથી મોટું પશુ,
પશુનો સરદાર, સૂંઠ હા-
થની પેઠે વપરાય છે માટે
હાથી.

દેશીરાજ્યોનાં=દેશનાજ રહે-
વાસી રાજા વાળાં રાજ્યોનાં.

એશિઆ=પૃથ્વીપરની જમીન-
ના પાંચ મોટા ભાગોમાંનો

એક, જેમાં હિંદુસ્થાન
વિગેરે દેશો આવેલા છે
તે.

આફ્રિકા=એશિઆ જેવો
ભાગ, જેમાં નાતાલ વગેરે
દેશો આવેલા છે તે.

કાળાશ પડતો=સડેજ કાળા
રંગને મળતો.

ભારે=ઘણા વજનવાળું, ભાર
વાળું.

સૂપડા=ઝાટકવાડે ઉપજાવના
કામમાં લેવાતું વાંસ કે
પતરાં વિગેરેનું સાધન.

રણુશીંગડું=યોધ્યાને શૂર
ચડાવવા વપરાતું શીંગ-
ડાના આકારનું વાળું.

ચુંટી=હાથના અંગુઠાને તેની
જોડેની બે આંગળીના ટેરવા-
ની મદદથી તોડવું તે.

નસકોરાંમાં=નાકના કાણામાં.

પ્રલદેશ=હિંદની પૂર્વમાં
રંગુન આબુ છે તે દેશ.
લંકામાં=હિંદની દક્ષિણે આ-
વેલો જમફળના આકારનો
મોટો બેટ
(જેમાં તેજના પાંદ છે તે.)

‘હાથીના ચાવવાના બુદ્ધા
ને બતાવવાના બુદ્ધા’=

હાથીના જેમ ચાવવાના
દાંત બુદ્ધા ને લોકોને બતા-
વવાના બુદ્ધા, તેમ કોઈ
માણસ કહે કંઈ ને
કરે કંઈ.

ચૂડા=લાલ કે ઘોળો ધણી-
વાળી સ્ત્રી હાથે પહેરે
છે તે, થર.

ડાલતો ડાલતો=બુલતો
બુલતો.

ગજગામિની=હાથીની પેઠે
ચાલનારી.

પાઠ ૮ મો.

હાથી.

ભાગ ૨ જે.

પાયદળ=પગે ચાલનાર
લશ્કર.

સેનાનાં=ફોજનાં, લશ્કરનાં.

અંગ=ભાગ, અવયવ.

બેઠક=બેસવાની મોટી જગ્યા.

હોદ્દો=ઊંચી બેસવાની મોટી
જગ્યા.

અંબાડી=હાથી ઉપર બેસવા
માટે બનાવેલી બેઠક.

અંકુશ=ધાક, ડાળ, હાથી
ચલાવનાર માવતનું
હાથીઆર.

લમણાંમાંથી=કાન અને
આંખ વચ્ચે આવેલા
ભાગમાંથી.

મદ=જીવાનીમાં ઝરતો સુગં-
ધીદાર ચીકણો રસ
(જેનાં મોતી પળુ બને છે.)
માતેલો=નડો, લોહી માંસથી
પુરેપુરો ભરેલો, ગર્વથી
છકેલો.

મળતાવડું=સૌ સાથે હળી
નય તેવું, માયાળુ.

ઉપકાર=પાડ, આભાર.

ધનનું=હરકતનું, હઃખનું.

કેળવવો=શીખવવો, ભણાવવો.

રમતીઆળ=રમતનાજ
ધ્યાનવાળો.

શિક્ષક=શિખામણુ આપનાર
માસ્તર, મહેતાજી, ગુરુજી.

મન ઘાલો છો=ચિત્ત
પરોવો છો.

સિંહલદ્વીપ=લંકાખેટ.

‘ભારે અવાજ’=મોટોઅવાજ.

ચાંક્યો=બીધો, ભડક્યો.

મુશીબતે=ઘણી મહેનતે,
મુશ્કેલીએ.

ચમકે છે=બીએ છે, ડરે છે,
ચાંકે છે.

શાળું=ડાહું.

સમજનું=સમજદાર.

“ હાથી પશુઓમાં
મોટો સરદાર ગણાય છે.
છતાં હાપણુ અને સમજ
એ બે એનામાં ખાસ
રહેલાં છે. હાથી વગર
સવારી શોભતી નથી. ”

પાઠ ૯ મો,

પાણી.

ઉપયોગ અને કાર્ય.

ભાગ ૧ લો.

ઉપયોગ=વપરાશ, ખપ,
જરૂર.

કાર્ય=કામ.

વાદળીનાં=દરિયાઇ એક
જાતનાં જીવડાંએ ઝીણું
કાણુંવાળું બનાવેલું રહે-
વાનું ઘર.

(ડાકટર લોકો પાણી ચૂસી
લેવાના કામમાં ખાસ વાપરે છે.

એઠો છે=ઠરો છે.

પાઠ ૨૦ મો.

પાણી.

ઉપયોગ અને કાર્ય.

ભાગ ૨ જે.

કંદો=ઘણાજ આકરો, પક્કો,
પુરેપુરો.

છિદ્રાળુ=કાણું કાણુંવાળી.

ચોળીને=મસળીને, ડાળીને,
હાથ ધસીને.

થર=પડ, એકજ જાતનો
થોડો ઊંચો ભાગ.

ખરાબા=પથરવાળા ટેકરા.

ગંગા=કાશી આગળ થઇને
વહેતી મોટી પવિત્ર નદી.

ગોદાવરી=ત્રંબકેશ્વરથી નિકળી
પૂર્વમાં વહેતી મોટી નદી.
(જેની આર વર્ષે જાત્રા
આવે છે તે)

કૃષ્ણા=દક્ષિણ મહારાષ્ટ્રમાંથી
નિકળી પૂર્વમાં વહેતી
એ નામની નદી.

ટાપુ=ખેટ.

ફાટ=ચીરા.

વરસોવરસ=દર વર્ષે.

ખીણુ=જે ડુંગરની વચ્ચે
આવેલો સાંકડો પટ્ટી
જેવો ભાગ.

પ્રવાહ=રેલો.

“ પાણી પાતળું, પ્ર-
વાહી, પારદર્શક, સ્વાદ
વગરનું, સાફ કરનાર,

અને જીવાડનાર તથા રંગ
વગરનું છે. છતાં પૃથ્વી
પર જમીન કરતાં ત્રણ
ગણું રહેલું છે. જે હવા
વિના માણસ વિગેરેને
ચાલે તો પાણી વિના
ચાલે, માટે હંમેશાં ચોકળું
પાણી સ્વાદ વગરનું પીવા
માટે કાળજી રાખવાની
છે. જંગલના મુલકનાં
પાણી ખરાબ હોય છે.
ઈંગ્લાંડ વગેરે દેશો વેપા-
રના કામમાં પાણી વડેજ
ફાળ્યા છે. ”

પાઠ ૧૧ મો.

મરડ.

મરડ=પક્ષીનો રાબ, કૃષ્ણનું
વાહન, ગડધન.

ધુવડ=રાત્ર દેખેને દિવસે ન
દેખે એવી આંખવાળું
પક્ષી.

(કહેવાય છે કે ધુવડ માણ-
સના પેટે રાત્રે જોડી અપશુકન
કરે છે એનાં વેરી કાગડો છે.)

સમડી=તીક્ષ્ણ નજરવાળું
પક્ષી, ચક્રકરમાં ફરી બહુ
ઉડનાર પક્ષી.

ગીવ=જળરે ચાંચવાળું
સમડી કરતાં મોટું બેડાળ
પક્ષી.

પંખ=આંગળાંવાળો શરીરનો
ભાગ.

દાખલા=સાબીતી, પુરાવા.

મોળુદ=હાજર, હયાત.

તરાપ=એકદમ ધસારો કરવો
તે, અપટ લગાવવી તે.

તીક્ષ્ણ=પ્રાણી તેજવાન, ચપળ,
ચાલાક.

સડપ=ઝડપ, ઝટ.

ઢાંત ખેસાડયા=ઢાંત ખેસાડયા

ખો=ખરાખ ટેવ.

પરિણામે=ઢેવટે, આખરે.

ગરદનનો=(આ ઠેકાણે
ઠાકાનો.)

ચકચકિત=સાફ ચોક્ખી
ચગકતી.

જોડકામાં=સ્રી પુરુષની પેઠે
જોડામાં.

અજખ=નવાઈ પમાડે તેવી.

હિવાલ=હીંત.

ગાળો=ફાંસો.

સપડાઈ=દાવપેચમાં ફસાઈ
કે ઘેરાઈ.

ગુંગળાઈને=અકળાઈને, ગલ-
રાઈને, શ્વાસ ન લેવાઈને.

“ ગરુડ આકાશનો
રાજા છે, એટલે ગરુડ
પક્ષીનો રાજા છે. ગરુડ,

ધુવડ, સમડી, ગીધ એ
ખાસ માંસાહારી પક્ષી છે.
ગરુડનું રહેઠાણ પર્વત
ઉપર હોવાથી આપણા
જોવામાં ભાગ્યેજ આવે
છે. અમેરિકાના બ્રાઝિલ
દેશમાં થાય છે. કૃષ્ણ
ભગવાનનું વાહન ખાસ
ગરુડ મનાયેલું છે. સા-
પનું તો જડમૂળજ કાઢે
છે. માંસાહારી પ્રાણીમાં
લુચ્ચાઈનો ભાગ વધારે
હોય છે.”

પાઠ ૧૨ મો.

વહેમ.

વહેમ=ખોટો વિચાર, શંકા,
સંદેહ, દગદગો.

છે કે ની? = છે કે નહિ ?

ક્રીકાને=નાના છોકરાને, એ નામના છોકરાને.

કરડી=આકરી, સખત.

સખત=કરડી, આકરી.

વેરીલા=વેરવાળા. ઝેરવાળા,
દુશ્મનાઈ વાળા.

ખારીલા=ખારવાળા. કિન્ના-
વાળા, અદેખા.

હરડે=ઓષડમાં વપરાતું એક
જાતનું ફળ.

(એ ઘણી જાતની આવે છે
જે બાળકની મા મરી ગયેલી છે,
તેની મા હરડે કહેવાય છે, એટલે
બાળકના તમામ રોગનો નાશ
હરડે કરી શકે છે.)

માત્રા=ઘણી ચીજો મેળવીને
બનાવેલી સખત દવા.

(ઘણી જાતની આવે છે.)

ચકલે=ચાર રસ્તા ભેગા થત,
હોય એવી ખુદ્દી જગ્યા
જ્યાં હોળી સળગે તે જગ્યા.

ઉતાર=રોગીના ઉપર અમુક
ફળ કે પદાર્થ ઉતારી ચકલે
મૂકવાની ચીજ.

‘કાગનું બેસવું ને તાડનું
પડવું’=તાડ પડવાનો થયો.
હોય તેજ વખતે તે ઉપર
કાગડો આવીને બેસે, તેથી
કાગડાના ભારથી તાડ
પડ્યો એમ માનવું.

(બે જોગ સાથે આવ્યા તે.)

દીલ=શરીર.

‘બધી દોરી ઇશ્વરના હાથ-

માં છે’=ઇશ્વર જાણે મદારી
અને આપણે બધાં પ્રાણી
તેનાં રમકડાં છીએ. તેથી
ઇશ્વર જેમ નચાવે તેમ
આપણે નાચવાનું છે.

(દોરી એટલે સંધાણ કે

જોડાણ કરનાર બાબત.)

મંદવાડ=માંદગી.

શુકનની=સાડું નબળું થવાની
નિશાનીની.

ફરકી=કંપી, ધુજી, થરકી.

આરંભીએ=૧૩ કરીએ.

‘ મંછા ભૂત ન શંકા ડા-

કણુ’=મનની ઇચ્છા તેજ
ભૂત છે અને વહેમ તેજ
ડાકણુ છે.

ભૂત=સંસારની કોઈ બાબતમાં
જીવરહી જવાથી મર્યા પછી
જીવ ભટકયા કરે તે.

પ્રેત=વશ્તુ ખરાબ ભૂત કે જોડ.

ડાકણુ=મેલી વિદ્યા જાણનારી
સ્ત્રી, સ્ત્રી જાતિનું ભયંકર
ભૂત.

દૃઢ=મજબૂત, ખસે નહીં એવું.

ધુતારા=કગારા, છેતરીને લઈ
જનારા, મોહપમાડી લઈ
જનારા.

ગમે તેમ=ફાવે તેમ.

ભોળાં=દુસ્વચ્છ વગરનાં, ચો-
કખાં મનનાં, સાદાં.

ચેતાવુ છું=આગળથી સમ-
જાવું છું.

વર્તીશ=ચાલીશ.

“ભૂત ડાકણુ વિગેરે
દુનિયામાં કંઈજ નથી,
પણુ મનના નખળાપણથી
એ સૌ જણાય છે, મારે
એવા વહેમ લાવી મનને
નખળું બનાવવું નહિ.
જેમ જેમ મન નખળું બને
છે. તેમ તેમ ભૂત ડાકણુ
વિગેરેની માન્યતા વધતી
જાય છે.”

પાઠ ૧૩ મો.

ગાયકવાડ સરકારની

મુદકગીરી.

મુદકગીરી=પોતાના તાબાના

મુલકમાં કર લેવા આમ
તેમ કરવું તે.

મહીકાંઠામાં=મહી નદીના
કાંઠાપર આવેલા મુલકમાં.

મુકરર=નકકી કરેલી, ઠેરવેલી.

ખંડણી=ઉપરી રાજાને નાના
રાજાઓ દર વરસે ઠેરવ્યા
પ્રમાણે જે કંઈ ભરે તે.

મરાઠાઓ=મહારાષ્ટ્રના લોક-
ચક રહીશો.

ધારણ કરી=પકડી, રાખી.

વિશેષ=વધારે.

સમર્થ=વધારે બળવાન.

‘બીજો પરચુરણ ખર્ચ’=
ખંડણી સિવાય, પાણી
હકકા વિગેરેનો ખર્ચ.

બ્રિટિશ હિંદુસ્તાન=અંગ્રેજ
સરકારના સિધા વહીવટમાં
આવેલું હિંદુસ્તાન.

માર્કવેસ=એજ જાતનો ઇલકાબ
(જાગીરદારને અપાય છે.)

ઓવ=નો, ની.

વેલેસ્લિના=વિલાયતમાં એ
નામના પરગણાના.

‘માર્કવેસ ઓવ વેલેસ્લિના’=
વેલેસ્લિ નામના પરગણા
નો જાગીરદારના.

અમલમાં=ઉપરિપણ નીચે
હકુમતમાં.

ઠાકોરો=છેક નાના રાજા,
દરબારો.

મુલેહ ભરી=સલાહથી ભરેલી,
તકરાર વગર.

હિતકારક=લઘુ કરનાર.

કર્નલ=લશ્કરી નોકરોમાં
અપાતો એ નામનો હોદ્દો
છે.

વૉકર=એક અંગ્રેજનું નામ
છે.

ઠયવસ્થા=ગોઠવણ.

પ્રયત્ન=મહેનત.

સ્વાર્થ=પોતાનો લાભ.

‘આની ખાતરી’=આ વ્યવ-
સ્થાનો ભરોસો.

પડાવી=પટાવી કે બળજોરીથી
લઈ લેવું.

નિઃસ્વાર્થ=પોતાના લાભ
વગરનું.

તળવીજથી=તપાસથી,
શોધથી, ચુકિતથી.

અમુક=મુકરર, ઠરાવેલી.

ગવર્નર=હકિમ, ઇલાકાનો
વડો હકિમ, મોટો સુબો.

“અગ્રેજ સરકારની
મારફત મુલકગીરી લેવાની
ઠરવાથી ગાયકવાડ સરકાર-
ને જે હરકતો પડતી
હતી, તે સર્વ જતી રહી
છે. ને ખંડણી ભરનાર તથા
માલિક વચ્ચે ઉધરાવનાર
અગ્રેજ સરકારનો સંબંધ
વધારે બમ્બો છે.”

પાઠ ૧૪ મો.

સાહસ,

સાહસ=જોખમ ખેડવું તે.

ચલો=ચાલો,

જંગ=મોટી લડાઈ.

બ્યુગલો=લડાઈનાં વાજાંઓ.

યાદોમ=એકદમ આંધળીઆ થઈ
ને પડવું તે, મરણીઆ
થઈને પડવું તે.

આગે=આગળ ઉપર.

કરમો=કામો.

દીલ=વાર, આગસ, ખોટાઈ,
ઠંડાસ.

શંકા=ચંકેમ.

હામને=હિંમતને.

સ્વાલે=અટકાવે.

હાજિ=હજી.

આવિયો=આવ્યો.

દિન=દિવસ.

ગાલે=વિતાડે, જવાદે.

વશાનું=ઓહું, બુહું કારણ,
દેંગ.

સરે=શાય, પાર પડે.

અર્થ=લાભ, મુદ્દો.

કો=કોઈ.

કાલે=વખતે.

જંપલાવવાથી=એકદમ વિચાર
કર્યા વગર ઉછળી પડવાથી.

સિદ્ધિ=સાબીતી.

સાહસે=સાહસ વડે.

બંધ=બાંધી મુકનાર ખોટા
રિવાજ.

જટ=એકદમ, તરતજ.

જમે=એકઠા થાય, લેગા થાય.

લાસ્તો=એક લાખ નહિ પણ
ધણા લાખ.

પાલ્લડ=ઢોંગ, ફેલ.

જશ્નરસ= પ્રભુ સંબંધીના
જ્ઞાનથી મળતી મઝ.

નર્મદાદેસ=નર્મદનો આદેશ,
નર્મદ કવિનું ફરમાન
કે ખોધ.

માગે=નાસી જાય.

“આ દુનિયામાં કોઈ
પણ મોટું કામ જોખમ
ખેડ્યા વિના થતું નથી.
જોકે સાહસથી કેટલીક
વખત બહુ નુકસાન થાય
છે, પરંતુ છેલ્લે સરવાળે
તેમાં મોટો લાભજ થાય
છે. સાહસ શરૂ કર્યા પછી
નામદાઈ ખતાવાય તેટલું
વધારે નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૫ મો.

સાવિત્રી ને સત્યવાન.

ભાગ ૧ લો.

પૂર્વે=પહેલાં.

મદ્રદેશમાં=હાલના ભૂતા-
નના એક ભાગમાં.

સાવિત્રાદેવીના= પ્રજ્ઞાની
સ્ત્રીના.

(પ્રજ્ઞા એટલે જગત્ પનાવ-
નાર દેવ.)

પ્રસાદથી=મહેરખાનીથી કંઈ
આપવાથી.

થવા માંડી=થવાની શરૂ
થઈ.

‘શાલ્વ નામના દેશમાં’=
અયોધ્યા પ્રાંતમાં આવેલા
એક જુના મુલકમાં.

તેજસ્વી=તેજવાળો.

ક્ષમાવાન્=ગુન્હાની માફી
આપનારો.

સત્યવાદી=સાચું બોલી તે
પ્રમાણે કામ કરનારો.

પ્રિયદર્શન=સારો દેખાવડો,
વહાલથી જોવા જેવો.

છતાં=તોપણ.

દોષ=ખામી, ખોટ.

‘નહીં કોદી શકે ખસી’=
કોઈ દિવસ ખસી શકે
નહીં.

વર્ષે=વરસ દહાડે.

ખૂટશે=વટશે.

‘જીવવું આવી ખૂટશે’
જીવવાનું ઘટી આવશે.
(એટલે કે મૃત્યુ થશે.)

‘દોષ એક છતાં મોટો’
=ખામી એકજ છે
તોપણ તે બહુ મોટી છે.

ભર્તૃ=સરથાર, પતિ.

વરને=પતિને, ધણીને.

આયુષ્ય=આવરદા, જીવન.

હોતે હો=જે છે તે બલે હો.

પોરાયું=પરોવાયું, ભેરવાયું.

ચળે=ખસે.

મક્કમ=દબ, કાયમ, અચળ.

શુભ=સારી, બહી.

આશિષ્=આશીવાદ, ચોકખા
મનથી લલું થવા કહેવું તે.
ચાહતાં=છૂતાં, એક બીજા-
પર હેતરાખતાં.

ફાળ પડી=ધ્રાસ્કો પડ્યો,
એકદમ ફિકર પડી.

સાવચેત=સાવધાન, જાગૃતિ,
હુશિઆર.

પાઠ ૧૬ મો,

સાવિત્રીને સત્યવાન.

ભાગ ૨ જો.

ચહેન=નિરાંત, આરામ, કળ,
સુખ.

કારમી=ભયંકર.

દેવતાઈ=દેવલોકનો, મહાતેજ
વાળો, અદ્ભુત.

ચમરાજ=જમરાજ, ધર્મ-
રાજ, પાપપુણ્ય જોઈ ન્યાય
આપનાર.

હર્ય=લઈ લીધા, હરણ કર્યા.

મરણ ક્રિયા=મૃત્યુ પછીની
શ્રાદ્ધ વિગેરેની ક્રિયા.

વા=અથવા, કે.

શ્રમ=મહેનત.

મીઠડા=વહાલા, મીઠા.

હરાયું=જેં ચાચું, લઈલેવાયું.

વર=પસંદગીનું ફળ, ઇચ્છેલું
આપવું તે, વરદાન.

ભ્રષ્ટ=ઉતરેલું, ખસીગયેલું.

ક્ષણથી=વારથી, વખતથી.

નમ્ર=નરમ.

ચાચવું=નમનતાથી માગવું.
દયાલાવથી માગવું.

તથાસ્તુ=તે પ્રમાણે થાઓ.

ખરું=ખરેખરું, સાચું.

શ્રાંત=શ્રમિત, થાકેલું,

લેશ=જરાપણ.

ગતિ=હાલત, સ્થિતિ.

દાખવે=દેખાડે, બતાવે.

મૃદુ=નરમ, કોમળ.

શત=સો.

ભાગો=મટાડો, ટાળો.

‘શત પુત્ર થયે ભાગો’=

સો પુત્ર થઈને.

(તેહનું દુઃખ મટાડો.)

શ્રેય=કલ્યાણ.

સંધાય છે=સાધી શકાય છે,

પાર પાડી શકાય છે.

તુષ્ટ=સંતુષ્ટ, પુરેપુરો રાજી.

તાત=આપ.

પતિ પત્નીએ=સ્રી પુરુષનાં

જોડાંએ. દંપતીએ.

“સતી સાવિત્રીની
ખરેખરી સાચી પતિભ-
ક્તિથી ધર્મરાજાએ પ્રસન્ન
થઈ સત્યવાનને જીવતો
કર્યો હતો. એ ઉપરથી
જાણવાનું છે કે સત્યને
તાપે સંઘળુંજ છે. પ્રભુ

પણ સત્ય આગળ નમે
છે. ખરેખર છેવટે સત્યનોજ
જય થાય છે. સતી સાવિ-
ત્રીનું વ્રત જેઠ મુદી ૧૫
એ પળાય છે.”

પાઠ ૧૭ મો.

કાચ.

ચિમની=કેરોસીન એટલે

ગ્યાસતેલ વગેરેના

ઉપર મૂકાતી કાચની

પહોળી ટુંકી નળી.

હાંડી=દીવો મૂકવાનું કાચનું

લટકતું સાંધન.

તકતા=જડેલા કે મઢેલા ફેટા

કે છખીઓ.

બુમ્મર=દીવાનો બુમખો,

દીવાનું બુલતું ઝાડ.

આરસા=મોટી આરસીકે

દર્પણ મોટી ખાપકે આચને

ચક્રમકુ=આગિયો પત્થર,

દેવતા પડતો પત્થર.

સોડા=એક જાતનો ચોકળા

સંચોરા કે પાપડીઆ ખાર

જેવો ખારો, ચોકળો ઉસ

નામનો ખારો.

પોટાશ=આકરો ખાર, ધાતુ

અને વનસ્પતિની રાખથી

બનેલો ખારો.

ખારની=ખારાની, કાંઈપણ

વસ્તુને ખાઈ જાય એટલે

નાશ કરનાર પદાર્થ.

ખરડ=કંઠણ, ઝટતૂટીભય તેવો.

ટકાઉ=નીલો તેવો મજબુત.

ખીખાંમાં=ખનાવવાના ઘાટ

જેવો આકાર જેમાં કોતરેલો

હોય તેવામાં.

મેજ=ટેબલ.

છાજ=સીલીંગ, છત, ઘરમાં

બેસીને ઉંચે બેતાં જણ

તો ભાગ.

છત=સીલીંગ, છાજ.

મીસર=અરબસ્તાનની પશ્ચિમે

આવેલો મોટો દેશ.

(અસલ એખાના ખાવ ખાણુ-
સુરનો દેશ.)

પટના=પટણા, પાટલિપુત્ર,

ગંગાને કાંઠે આવેલું બિ-

હારમાં રાજધાનીનું શહેર.

મૈસૂરમાં=મહારાષ્ટ્રની દક્ષિ-

ણમાં આવેલું મોટું દેશી

રાજ્ય અને તેની રાજ-

ધાનીમાં.

બંગડી=કાવરી, સ્ત્રીઓના

હાથે પહેરાતું સૌભાગ્યનું

ચિન્હ.

અંખાલા=દિલ્હીથી ઉત્તરે

આવેલું પંજાબનું એક

શહેર છે.

ફિરોઝાબાદમાં=અંખાલાથી

પશ્ચિમે આવેલું પંજાબનું

શહેર છે.

પીપળોદ=ગોધરાને દાહોદ
વચ્ચે એક ગામ છે.

મુંથ=પંચમહાલ જિલ્લાની
ઉત્તરે આવેલા લુણાવાડામાં
એક ગામ છે.

જામલપુરમાં=નર્મદા નદીના
મૂળ તરફ મધ્ય પ્રાંતમાં
આવેલું એ નામનું શહેર
છે તેમાં.

પરગણામાં=કચ્છાને લગતા
નાનાં ગામો મળીને થયેલા
લાગમાં, નાના જિલ્લામાં.

વાઘટિના ટાપુમાં=ઈંગ્લંડની
દક્ષિણે આવેલા વાઘટ
નામના બેટમાં.

ચીનમાં=ચીનની જોડેનો
મુલક છોડ્યા પછી આવતો
એ નામનો મોટો દેશ છે
તેમાં.

(આખી દુનિયામાં સૌથી
વધારે વસ્તીવાળા દેશમાં.)

ગ્રેટ બ્રિટન=ઈંગ્લંડ અને તેની
સાથે આવેલો સ્કોટલંડ
મળીને થયેલો મોટો બેટ.

હાલંડ=ઈંગ્લંડથી ઉગમણો
આવેલો એનામનો નાનો
દેશ.

(આખી દુનિયામાં દરિયાની
સપાટીથી પણ નીચો દેશ.)

બેલિજયમ=હોલંડની દક્ષિણે
આવેલો એ નામનો દેશ.

જર્મનિ=યુરોપ ખંડની વચ્ચે
આવેલો દેશ.

(હુન્નરી કામમાં ચડતો દેશ.)

જાપાનમાં=ચીનથી પૂર્વમાં
એ નામનો દેશ છે તેમાં.

સરસનો=ગુંદર કરતાં પણ
ચીકણો એક જાતના
પદાર્થનો.

(જાનવરોની ખરી અને શિં-
ગડાં વચ્ચેનો ખત છે.)

‘આછો હાથ દઈ’=હલકે
હાથે સહેજ ચોંટે તેમ
લગાડી.

સફાઈ કરવામાં=સાફ લીસું
કરવામાં.

હીરાકણીથી=હીરાના છેક
નાના કકડાથી.

“કાચ પારદર્શક હોઈ
ચોકખાઈ જળવનાર
પદાર્થ છે; તેથી ઘણા
કામમાં વપરાય છે. ગુજ-
રાતને લગતા ગોધરા, વડો-
દરા, કપડવંજ, મુંબઈમાં
કાચનાં કારખાનાં છે. કપ-
ડવંજમાં ખાસ કરી મેલા
કાચના સીસા બને છે.
નાશક અને પુના જિલ્લામાં
પણ એનાં કારખાનાં છે,
ઘણે ભાગે આ દેશમાં

ઓસ્ટ્રીયા, જર્મની, અમે-
રિકા ને જાપાનથી કાચની
ચીજો આવે છે. કાચનાં
સુક્ષ્મદર્શક યંત્ર, દુરબીન
વગેરે યંત્રો પણ બને છે.
કાચ જેવાં ચોકખાં મન
દરેક માણસનાં થવાની
જરૂર છે. જો એ બરડ ન
હોત તો ધાતુના વાસણોને
નકામાં બનાવી દેત.”

પાઠ ૧૮ મે.

ગધેડું.

નિભાવ=ટકાવ.

સહનશીલ = ખમવાવાળું,
સહન કરવાવાળું.

લાદી=ખીઠ ઉપર ભરી, લાધી,
ખડકી, સીંચી.

ડીફે=નાની જાડી લાકડીએ.

નિર્દય=દયા વગરની.

ઠીક=મરાઘર.

ઈન્નિ=હરકત, દુઃખ, અડચણ.

ખાયલા=નામદ, ખાયડી
જેવા, ખિકણ.

છજે=શોભે, ઘટે.

ખાંધો=ખંધારણ.

રૂઆખ=ભલકો, દમામ, તોર,
રોક.

લંખકર્ણ=લાંખા કાનવાળો.

પાસાં=ગાળુ.

દાદ=ચપટા દાંતની હાર.

અનહદ=પાર વગરનું, હદ
વગરનું.

અન્નયમ=તાળુખી, નવાઈ.

“ ગધેડું વગર તકરારે
ઘણો ભાર ઉપાડી ચાલે
છે, તેમ ઘણું સહનશીલ
છે; છતાં મૂર્ખ માણસો

એને હસે છે. આહાહા ?

‘ ખાવાના કુંસકા ને ઊંચ-
કવાની ઈંટ ’ ગધેડા ઉપ-
રથીજ ખોલાય છે. ”

પાઠ ૧૯ મો.

મકરસંક્રાંત.

મકરસંક્રાંત=સૂર્યનું ધન
રાશીમાંથી મકર રાશિમાં
દાખલ થવું તે, ઉત્તરના
સૂર્ય થવાની શરૂઆત,
(મન્યુસ્મૃતિ તારીખ ૧૩-
૧૪ થી શરૂ થાય છે.)

પતંગ=કનકવો.

ધ્રમિષ્ઠ=ધર્મની ક્રિયાને ચોક્કસ
વળગી રહેનારા.

પર્વ=તહેવાર, આનંદ ઉજ-
વવાનો દિવસ.

ઉત્તરાયણ=દક્ષિણના સૂર્ય
મંત્રી ઉત્તરના સૂર્ય થવાતે.

(કિતર અને અયત એ બે શબ્દ છે. અયત એટલે ૭ માસ કે માર્ગ.)

દર્મિયાન=વચક્ષા વખતમાં.

દક્ષિણાયન=દક્ષિણના સૂર્ય થવા તે.

(જીન તારીખ ૧૫-૧૬થી શરૂ થાય છે.

રાશી=કુમખું, ઢગલો.

સંકાંત=એકમાંથી બીજામાં જવું તે.

ધનુર=ધન.

કામજોગું=કામ જોટલું, ખપ પુરતું.

કરજ=કર્તવ્ય, ધર્મ.

અર્થ=સમજણ, સમજુતી.

(ત્રીજા પુસ્તકની સમજુતીના છેલ્લા ભાગમાં દરેક રાશિની સમજણ મળશે.)

“ મકરસંકાંતનું પર્વ આવતાં નવાં કઠોળ,

ગોળ, તલ્લ, જુવાર, બોર વગેરે આવી જાય છે. તેથી લોકો એ દીવસે એ ચીજોનું દાન કરે છે. ટાઢ ઓછી થવાની આશાથી લોકો ખુશાલીમાં આવે છે. વસંતઋતુની શરૂઆત થવાની તૈયારી હોય છે; તેમ માંદગી ઓછી થવાની શરૂઆત થાય છે. ”

પાઠ ૨૮ મો.

હિમતવાન થાઓ.

હારણનર=કાયર માણસ.

ઉદય=ચડતી, સારું થવું.

નિંદાણે=વખોડાયે, ખરાબ ગણાયે.

પાંચમાં=પાંચમાં, પાંચ માણસ બેઠાં હોય તેમાં.

પંકાણે=વખણાયે.

સંબંધીને=સગાં કે બાઈબંધ
વિગેરેને.

સાલ=નડતર, મોટા હુઃખ
જેવું, તીરના લોકાયા
જેવું.

‘ અણસમજૂ વયથી વધ્યો ’
=સમજ વગરનો માણસ
ઉમરમાં મોટો થયો હોય.

(તોપણ તે નાના બાળક
જેવોજ ગણાય છે.)

તળાય=ખેંચાય, દોરાય.

શુભ=સારું, ઉજળું.

માને=સમજે, ગણે.

લેણે=ગણે, માને.

સદૈવ=હંમેશાં.

સ્વારું=અકારું, નકારું, પદા-
ર્થમાં ઘણું મીઠું બાઈએ
તેવું, ખારા અગર જેવું.

પૂછીકરે=કોઈપણ કામ બીજાને
પૂછીનેજ કરે.

નરતું=નકારું, ખરાબ, નરસું.

કાયા=શરીર.

થરથરે=કંપે, ધ્રુજે.

“કોઈપણ માણસે કામ
કરતાં કાયર થવું કે કંટા-
ળવું નહિ, કેમકે કાયર-
પણું લાવવાથી દરેક કામ
બગડે છે; ને સાથે શરીર
પણ બગડે છે. મોટે
હિંમતવાન બનીનેજ
દરેક કામ કરવાની એ
પાડવી.”

પાઠ ૨૧ મો,

કડીપ્રાંતઃ મુખ્ય સ્થળો.

ભાગ ૧ લો.

ઐતહાસિક = ઇતિહાસમાં
બહીતું થએલું.

(ઇતિહાસ એટલે ' એ પ્રમાણે
ચોક્કસ બનેલા બનાવો જણવાનું
સાધન. ')

શાખાઓ=કાંટાઓ.

બહુચરાણ=બધે પ્રસરેલી
દેવીનું નામ છે.

(ચારણ જતતી એ નામની
સ્ત્રી દેવી તરીકે થએલી તે.)

પટ=નદીની પહોળાઈ.

છાછરૂ=છાછર, ઘણું ઉંડું
નહિ તે, થોડું ઉંડું.

પિતૃશ્રાદ્ધ=પિતા તરફની
શ્રદ્ધાને લઈ ધર્મ ક્રિયા
કરવી તે.

ગયા=ગયાણ, ફેરવેને કાંઠે

પટના નજીક જત્રાનું ધામ.

ખાંધ ધર્મની મૂળભૂમિ.

માતૃ ગયા=માતાનું શ્રાદ્ધ
કરવાની જગ્યા.

(કપિલે પોતાની માતા દેવ
જુતીને જ્ઞાન એ જગ્યાએ આપેલું

હતું. કાર્તિક સુદ ૧૧ થી વદ ૫
સુધી જત્રા ભરાય છે.)

ખિલજીએ=મુસલમાની એ
નામના વંશવાળાએ.

ભવ્યતા=મોટાપણું, તેજસ્વી
પણું.

ચરિત્ર=જિંદગીના બનાવોની
હકીકત.

કોસનો=ગાઉનો.

ચકલા=ચાર રસ્તા ભેગા થાય
તેવી જગ્યા.

ચઉટાં=ખત્તર.

હાટ=હુકાન.

ટંકશાળ=નાણાં પાકવાની
જગ્યા.

પાઠ રર મે,

કડી પ્રાંતઃ મુખ્ય સ્થળો.

ભામ ર ભે.

ખત્રી વણુકરો=ખતરી, ખા-
તરી, લુગડાં વણુનારી
એક જાત.

મશરૂ=ચમમાં ઘોળી લીટીવાળું
રેશમી સુંદર કપડું.

ગજઆણી=ગજ, એક ગજ
પંકોગાઈવાળું સાદું રેશમી
કપડું.

અતલસ=સાય, નરમ અને
ઝીણા વણાટવાળું રેશમી
લુગડું.

સોળાં=કદ, ચોક્ખા રેશમન.
સુંવાળાં સાદાં લુગડાં.

સહસ્રલિંગ=એક હજાર મહા-
દેવની મૂર્તિ.

રાણીનીવાવ=રણરોજની

માતા ઉદયામતી રાણીએ
બંધાવેલી વાવ,

દામોદર કુવો=જેમાં એવું
યંત્ર ગોઠવેલું હતું કે સહસ્ર
મહાદેવના ઘંટ સાથે
વાગતા.

ભદ્રકાળીનો કિલ્લો=સર્વજન-
કલ્યાણ કરનારી ભદ્રનામની
દેવીનો કિલ્લો.

જીવનો મુરો=જીવતા છતાં
મરી ગયા જેવો ગણાય.

ભદ્રને=મદરને, સરકારી કચેરી-
આવાળા મોટા ભાગને.

નમુને=ઘાટે, આકારે.

કાલિકા=કળકા, કાળશક્તિ
દેવીનું નામ.

સિંધવનુ=મનની ઈચ્છા પુરી
કરનાર એવી દેવીનું નામ.

ચમત્કારપુર=ચકિત થઈ
જવાય એવું નગર.

હાટકેશ્વર=સોનાના મહાદેવ.

(નાગર વાણિયાને બ્રાહ્મણના ખાસ)

ધેરાવો=ચારે બાજુનું માપ,
કરતું માપ.

શર્મિષ્ઠા=પુરુના પિતા યયાતિ
રાજાની સ્ત્રીનું નામ.

(યયાતિ ચંદ્રવંશી નરપ રાજાનો
પુત્ર હતો.)

કીર્તિસ્તંભ=કીર્તિ જાગવ
નારો ચણેલો થાંભલો.

ઉંઝા=કડવા કણુખીની ઉમીચા
માતાનું ધામ,
મીરાં દાતારની=એ નામના
ખીરની.

(લગાઈમાંથી માથું એકલું
ઉનાવા ઉત્તમ લાગવાથી ત્યાં પડ્યું
માટે ઉનાવામાં સ્થાપના.)

કુખર=દર્દાહ.

(મુસલમાનનું મરણ થતાં
દાટીને ઉપર છોળખંધથી ચણીલેવામાં
આવે છે તે,)

દરદીઓ=રોગીઓ, રોગ-
વાળાઓ.

બાધા=માનતા, અમુકચીજ
વાપરવાની બંધી માટે ટેક
લેવો તે.

જાળાસિ=(કાશીના ઋષિ-
ઓને જન્મવા જાળાસિએ તેડ્યા,
ઋષિઓએ કાશીવિશ્વેશ્વરનાં દર્શન
વિના જન્મવા ના પાડી, આથી
જાળાસિએ તપોબળથી ખાડામાં
પંચમુખી મહાદેવ પ્રગટાવ્યા તેના
દર્શન કરી ઋષિઓ જન્મ્યા,)

ઊંટડીઆ મહાદેવ=ઉત્કંઠી-
આ મહાદેવ,

(જાળાસિની ઉંચી ઇચ્છાથી
પ્રગટેલા માટે,)

મોટીશિવરાત્રી=મહા વદ
૧૪ની શિવરાત્રી.

“ વડોડરા રાજ્યનો
મોટામાં મોટો પ્રાંત કડીછે.
તેમાં ઘણી વસ્તી કડવા
પાટીદારોની છે. કડીના બ-

જાદ અને ગાય વખણાય
છે. લોકો કેળવણીમાં પા-
છળ છે. કડીપ્રાંત ઐતિહા
સિક અને જાત્રાની જગ્ય ને
લઈને પ્રખ્યાત છે. તેમાં
એ સિંધપુર, વડનગર,
વિસનગર, પાટણ, એ ખાસ
કારીગરીને માટે પ્રખ્યાત
છે. તેલીબીઆં, બાજરી
અને કઠોળ સારાં થાય છે.

પાઠ ૨૩ મો.

સાદા જીવનનો આનંદ.

સાદા જીવનનો = એકી

જરૂરીયાત વાળી જિંદગીનો

પથારીવશ = પથારીને તાબે,

માંદગી આવે ત્યારે પથારીમાં પડી રહેલું તે.

દષ્ટિ = નજર.

મર્યાદાની = હદની.

દષ્ટિ મર્યાદાની = આકાશને

પૃથ્વી બેડાએલાં જણાય

તે ફરતી હદની, નજર

પહોંચે ત્યાં સુધીની હદની,

ક્ષિતિજની.

સૂર્ય બિંબનો = સૂર્યની ગોળ

સપાટીનો.

કુદરતની = પ્રભુની શક્તિની.

અણકારો = રણકારો, રણકો,

મધુર અવાજ.

કાંતિ = તેજ.

દૈવયોગે = નસીબજોગે, પ્રભુ-

ક્રિયાએ.

વૈભવ = નાનાં નાનાં સુખો.

કંગાલ = ગરીબ, દરિદ્રી.

રાજવૈભવ = શક્તિ

લોગવવાનાં નાનાં નાનાં

સુખ.

દેવાયું = મહાવરા કરતું થયું,

દેવ પડી ગઈ, મહાવરા

વાળું થયું.

તુ^૨ઈ=હાલકા, નકામા.
 દશામાં=હાલતમાં, સ્થિતિમાં.
 (એક 'જે', જન આગળ લેવાનો

૦.)

સ્વતન્ત્ર=પોતાનેજ તાબે,
 બીજા કોઈને તાબે નહિતે.

જિવવૃં=જીવન વડે.

વિલાસથી=વિશેષ સુખથી.

“આતિ વિલાસી જીવન
 વાળાને પણ કોઈ કાળે
 વિલાસ પર અભાવ થઈ
 સાદાજીવનનો આનંદ લેતાં
 વિલાસને સદાને માટે છો-
 ડીદ છે. પરંતુ સાદાજીવ-
 નના આનંદ જેને પ્રથમ
 જ થયો છે તેને તો વિલાસ
 જરાયે પણ શવરો નથી.
 તેથી વિલાસી જીવન કરતાં
 સાદું જીવન ઉત્તમ છે.”

પાઠ ૨૪ ચો.

હરિશ્ચંદ્ર

ભાગ ૧ લો.

ત્રિશંકુ=સદેહે સ્વર્ગમાં
 જવા સારૂ વર્ષાષ્ટને યજ્ઞ
 કરાવવાનું કહેતાં ના કહેવાથી
 વિશ્વામિત્રેને કહ્યું, તેમણે યજ્ઞ
 કરાવ્યો, પણ યજ્ઞમાં દેવો
 આવ્યા નહિ. ત્યારે વિશ્વામિત્રે
 પોતાના તપો બળથી સદેહે
 ત્રિશંકુને મોકલતાં ઇંદ્રે પેસવા
 ન દીધો, ને નીચે નાંખ્યો. ત્યારે
 વિશ્વામિત્રે નીચે આવતાં
 અટકાવ્યો. તેથી ત્રિશંકુ
 અધર રહ્યો. એટલે નહીં ધરનો
 ને નહીં બહારનો એવી હાલત
 તે ત્રિશંકુની હાલત.

કુળગોર=વંશ પરંપરાથી
 ધર્મની ક્રિયા કરાવનાર
 બ્રાહ્મણને તેનો વંશ.

ગુમ થયું=અલોપ થયું.
એકદમ દેખાતું બંધ
થયું.

મિજસ ગયો=કોધે ભરાયા,
મનની સ્થિરતા ગઈ.

અપમાન=માનથી ઉલટું,
તિરસ્કાર,

સમણું=સ્વપ્નું.

ખેભાર=તે વખતે ચાલતા
રૂપિઆના બે રૂપિઆના
વજન બરોબર.

ભાંડારીને=બજાનગીને, ભાંડા-
રના ઉપરિને.

વછૂટી=વખૂટી, ભુદ્ધી,

શબ=મુડદ.

સતી થવા=ધણીની પાછળ
વહાલથી બગી મરવા.

મુનિએ=ઝાણું બોલવા
વાળાએ.

પાઠ રૂપ મો.

હરિશ્ચંદ્ર.

ભાગ ૨ ભે.

ધેડાએ=ઢેડાએ, એક નીચ
જાતીનાએ.

કર=વેરો, સરકારે ઠેરવેલો
લાગો.

મસાણું=મુડદાં બાળવાની
કે દાટવાની જગ્યા.

ડંખ્યો=ડંખ માયો, કરડ્યો.

કટપાંત=મુખને સંભારી
સંભારી મોટેથી રડવું તે.

ચિતા=મુડદ બાળવા લાકડાં
કે છાણાં ખડકવાં કે
સીંચવાં તે, ચિયા, ચે,

હોલવી નાખી=ખુઝાવી
નાખી, નાંજવી નાંખી.

રાક્ષસી=માયાવી સ્ત્રી, પાપી
સ્ત્રી.

ખંજર=એ ધારવાળું નાનું
સહેજ વાંકું હથિઆર,
મોટો જમૈયો હોય તેવું.

કસોટીમાંથી=પરીક્ષામાંથી,
ચોચેરની તપાસણીમાંથી.

સત્યવાદીપણાને=સાચું
બોલી તે પ્રમાણે વર્ત-
વાના ગુણને.

વખોડે=નિંદે, ધિક્કારે.

તત્કાળ=તરતજ.

ભલે=સુખે, ખુશીથી.

નજીક=પાસે.

તજિને=છોડીને.

અંતરે=મુદતે, વખતે.

વા=અથવા.

સન્માર્ગથી=સાચા રસ્તાથી

મુજન=સારા માણસો.

(જગે જન ભલે નિંદે અથવા
વખાણે, લક્ષ્મી નજીક રહો
કે તજિને જતી રહો, પ્રાણ

આજેજ નિકળો વા બહુ
અંતરે, કદાચિ મુજન તો
સન્માર્ગથી ન ચળે.)

સટકિ=ધીરે રહી ન જણાય
તેમ ખસી.

છુરીનિ=છરીની, પાળીની,
મોટા ચપ્પુની.

ધારા=ધારો, તીણીકોરવાળા
ભાગો.

(એકપર એક ધાર પડ્યા
કરવી તે, ઘણી ધારો)

યમ=યમરાજ.

ભલેજ=સુખેથીજ, ખુશીથીજ
(જ નકકીપણું બતાવે છે.)

લગાર=જરા, બહુ થોડું.

ધર્મ=ક્રમજ, કર્તવ્ય, વાજબી
કામ.

જેવી રીતે પ્રતાપ
રાણાએ મોગલને ન
નમવાનો ટેક લીધો હતો,
તેવી રીતે હરિશ્ચંદ્રરાજાએ

બોલ્યું 'પાળવાનો ટેક
લીધો હતો. અને એ ટેક
સારી રીતે જાળવવા જતાં
દેહની પણ દરકાર રાખી
નથી. ખરેખર સાચામાણસો
પોતાનો લીધેલો ટેક છેવટ
સુધી છોડતાં નથી. જે
માણસ ધડિયે ધડિયે ટેક
લઈ કાયર બની છોડ્યા કરે
છે. તે માણસ તદ્દન નકામું
છે. ટુંકામાં તેવાથી કંઈજ
સારું કામ થતું નથી."

પાઠ ૧૬ મો.

રાજા અને કેદીઓ.

હાખવવામાં=ખતાવવામાં.

વ્યવસ્થા=ગોઠવણ.

સંતોષ=પુરે પુરું ધરાવું કે
રાજી થવું.

બેડી=હાથ કે પગે જકડાઈ
રહે માટે લોખંડની કડી
જેવી પહેરાવવામાં આવે
છે તે.

કૌતક=અભ્યર્થી જેવું,
નવાઈ જેવું.

કડીઆળી=લોખંડ કે
પિત્તાળની કડીઓ સખત
જડેલી.

ખાતરપાડી=ચોરી કરવા
ભીંતમાં બાકુ પાડી.

ભાખે=ખાલે.

કોદિ=કોઈ દિવસ પણ.

ચાખે=સુખનો સ્વાદ જાણે.

"ગુન્હો કરી સાચું
કહેવાથી બહુ દુઃખ
આવતું નથી. હંમેશાં
સાચું જીવન રાખવાથી
દુઃખ હોતું જ નથી. ગુન્હો
કરી બહુ ખોલવાથી એકના

ખે ગુન્હા કરી જુઠું બોલ-
વાથી એકના ખે ગુન્હા
બને છે.’

પાઠ ૨૭ મો.

શરીરના અવયવો.

અવયવે = ભાગો.

એડ = એક સરખી બે ચીજ.

ખભાવડે = ખાંધને લગતા
ભાગ વડે.

ધડ = માથા અને કેડ વચ્ચેનો
ભાગ.

બાંધ = કેડની નીચેનો હાડકાંનો
પહોળો ભાગ.

ઇંદ્રીય = શરીરના કામ કરનાર
અને ભાન કરાવનાર ભાગ.

(આખા કાન, નાક, જીભ અને
આમડી એ પાંચ ભાન કરાવનાર
ભાગ છે; હાથ, પગ, મોં, પેશાબ
કરવાની ઇંદ્રીને ઝાડે કરવાની ઇંદ્રી

એ પાંચ કામ કરનાર ભાગ છે.
અગિઆરમું મન છે. કુલ અગિઆર
ઇંદ્રિય છે)

જ્ઞાન મેળવવાની = ભાન
થવાની.

કરગરી = કરકરી, ખરબચડી.

સ્પર્શનું = અડવાનું, અડકવાનું

મગજ = રાખોડી રંગના

માથામાં આવેલો ભાગ,
શરીરનો રાજા.

તાંતુઓ = પાતળા તાર જેવા
તાંતણાઓ.

જ્ઞાન તાંતુઓ = મગજને ભાન
કરાવનાર તાંતણાઓ.

અગત્યના = ખાસકામના, ઘણા
ઉપયોગી.

હૃદય = શરીરમાં છાતી નીચે
આવેલો લોહીનો કુંડ.

ફેફસાં = છાતીમાં હૃદયની બે
બાજુએ શ્વાસ લેવા
મુકવાના આવેલા ભાગો.

(શ્રામયેતાં કુલે છે ને મુક્તાં
સંક્રાયાય છે)

ધમણના=પવન ભરવાને અને
તેને ભેરથી પાછો ફેરવા
માટે બનાવેલા ચામડાના
કોથળાનાં.

(લુહાર સોની, કંસારા વાપરેછે)

બંખા=હવાના દબાણથી પાણી
કે ગ્યાસતેલ વગેરે ઉંચે
ચઢાવવાનાં યંત્ર.

હોજરી=ઉદર, જઠર, પેટ.

અમ્મનગીમાં=પેલા ગાંઠા
ગાંઠા વાળી અન્ન પાણી
વિગેરે પેટમાં જવાની
નળીમાં.

કાળબુ=કલેબુ, કેડની ઉપલી
જમણી બાજુએ પિત
નામનો રસ પેદા કરનારને
ચરખી સંજરી રાખનાર
ભૂરાંગના માંસનો મોટો
ભાગ.

(ઉપવાસ વેળાએ ચરખીવડે
નભિયે છેએ.)

પિત=ખોરાક પચવામાં મદદ
કરતો પીજો તીખો ખાટો
રસ,

આંતર I=હોજરીમાંથી ચ-
રખી કલેબુ લઈ લે
ત્યારપછીનો કુચો બહાર
નિકળી જવા લગભગ
રપ કુટની પાતળી ચામ-
ડીની નળીએ,

(જે પેદામા ગુછતું વળી
રહેલી હોય છે. નાનો અને
મોટી એવા બે ભાગમા હોય
છે. બીજે છેડા ઝાડે ફરવાની
ખંદી આગળ આવેલો હોય છે)

“શરીર સંચા કે સાંચા
જેવું છે તેમાં મુખ્ય
ભાગો મગજ, જ્ઞાનતંતુઓ,
ઈંદ્રિયો, ફેફસાં, હૃદય,
કાળબુ, હોજરી, આંત-

રડાં. અન્ન નળી હોય
છે. પ્રમુખે બીજાં પ્રાણી
કરતાં મુનુષ્યમાં બુદ્ધિ
બળ વિશેષ આપેલું છે.
તેથીજ મનુષ્ય પ્રભુને
મેળવી શકે છે.”

પાઠ ૨૮ મો.

રેશમ.

રેશમ=હીર, સુતર જેવો
ચળકતો તાંતણું

રેશમની કોરની પિછોડી
ઓઢે છે’=રેશમી કોરનું
થોડી લંબાઇનું ઘેતીયું
કે ફપટો ઓઢે છે.

રેશમી પાઘડી=પાઘડી જેવાં
રેશમી ખોખાં, ફેંટા.

સાડી=સ્ત્રીને પહેરવાનું કોર-
વાળું સુંવાળું કુમડું.

અંગરખા=કસવાળા લાંબી
બાંધના મોટા ઘેરવાળા
ડગલા.

રેશમી ટોપી=મખમલની
ટોપી.

ફીત=કાંગરીવાળી પટ્ટી.

કોર=કિનારી, પાતળી પટ્ટી.

મખમલ=રેશમના છેક ઝીણા
ઝીણા તાંતણાનું સુંવાળું
કાપડ.

(ટોપીઓ ખતે છે તે.)

સાડીન=સહેજ બહુને ચલ-
કાટ મારતું રેશમી કપડું.

મુગટા=કાળી કે ભૂરી કોર-
વાળાં સ્ત્રીને પુરુષ બન્નેથી
પહેરાય તેવાં સુંવાળા
નહી એવાં અબોટીઆં.

અબોટીઆં=કોર વગરના
સુંવાળાં નહીં તેવા મુગટા

પીતાંબર=કોરવાળું સુંવાળું
પુરુષથી પહેરાય તેવું
અબોટીયું.

સેવવા=પોષણ માટે હું
આપવા.

સેતુરનાં=એ નામનાં મોટાં
ઝાડનાં.

(સહેજ લંબાયાને ગોળ કાંગરા
ચાળાં પાકતાં કાળા રંગનાં
નાનાં ફળ આવે છે તે ગળ-
ચટાં લાગે છે, તે ઝાડ.)

ખોખું=અંદરથી પોણું ને
પાતલા પડતું હોય તે.

‘ગરમ વાસણમાં મુકે
છે’=ગરમ પાણીવાળા વાસ-
ણમાં મુકે છે.

દહેરાદુન=સીમલાને હિલ્લી
વચ્ચે આવેલું ગામ છે.
(જંગલ સંબધી જોયુ જ્ઞાન
આપનારી જેમાં કાલેજ છે તે)

આસામ=બંગાળાથી ઉગ-
મણી આવેલો મોટો
પ્રાંત છે.

તાસ=તાસતો, ચળકતું કસબી
કપડું.

દિવેડીનાં=ઘેરંડા કે ઘેરંડીનાં

“રેશમના કીડાની ઈંડુ,
ધયળ, કીડા ને પતંગીઉ
એવી રીતે ચાર હાલત
થાય છે. રેશમ જીવહિંસા
કરીને કહડાય છે. છતાં
એનામાં વિજળીનો (ગર-
માનો) ખાસ ગુણ હોવાથી
તથા ટકાઉ અને સફાઈ-
દાર હોવાથી લોકો વાપરે
છે. ચીન, જાપાન, તરફની-
રેશમી ચીજો બહુજ પાતળી
અને સફાઈદાર હોવાથી
આ દેશમાં વણા વાપરે છે.
સ્ત્રીઓનું ઉત્તમ લુગડું
રેશમીજ હોય છે. ભારેમાં
ભારે કપડું કસબના બુટ્ટા
વાળું જે અમરના નામથી
ઓળખાય છે તે બહુ મોંઘુ
મળે છે.”

પાઠ ૨૧ મો,

સંયામ કોને સુખદ છે ?

સંસાર=પ્રડિયે પ્રડિયે નવું
જણાય તે, દુનિયા, શરી-
રને લગતી બાબતો.

સુખદ=પુખ આપનાર, સુખકર.

વિનયે=નમ્રતાએ, સમ્યક્તાએ,
નમનતાએ.

વિવેકે=સ.રૂ નમણું પારખવાની
શક્તિવડે, ડહાપણ વડે.

ચરા=જમીન.

શામના=મુકામના, ધરના.

સદાચરણી=સાચા આચરણવા-
ળો, સારી ચાલ ચલકત
વાળો.

સત્સંગ=સાચાનો સંગ.

સંત=સાધુ, સત્યને રસ્તે ચાલ-
નાર સંન્યાસી.

‘સત્સંગ સાચો મંત્રને ગુણવંતનો
જેને ગમે,’=જેને સાધુનો અને

ગુણવંતનો સાચો સત્સંગ
ગમે.

(સાચો સત્સંગ એટલે ખરેખરો
સત્સંગ.)

લલ લાક=લુચ્ચાલોક.

સ્વાગ=વેર, ઝેર.

અપરાધ=વાંક, ગુન્ડો.

સાંતે=કાળજીથી, મહેનતથી.

સ્વમે=વેઠે, સહન કરે.

ચિંતા ચિંતામાં=ફેર ફેર
ચિંતામાં.

(જેમ લાકડાં કે જાણાંની
ચિંતા સમને આગી દે છે, તેમ ચિંતા
ફેર ચિંતામાં ચિંત બને છે.)

જેશ=જરા થોડી.

તપતું=તપીજતું. દુઃખીથતું.

પરધન=પારકીદોલત.

પરધામ=પારકી જગ્યા.

સ્વપતું=ઝામમા આવતું.

અતિદુષ્ટ=વણે પાપી.

દુર્ગુણ દાંષથી=દુર્ગુણ રૂપી
ખામીથી.

“ જેનું જીવન તદ્દન
સાદું અને સત્યને માર્ગે
ચાલનાર છે; તેનેજ સંસાર
સુખ કરનાર છે. મોટે દરેક
માણસે જીવનની દરેક
આખતો સાદી અને સાચી
રાખવા કાળજી રાખવાની
‘છે.’ ”

પાઠ ૩૦ મો.

ખલીફા હજરત ઇમામ અલી
ભાગ ૧ લો.

ખલીફા=ઈસ્લામી ધર્મનીઆદી
ઉપર એકના મરણ પછી
બેસનાર ખીજો માણસ.

હજરત=પવિત્ર. :

ઇમામ=આગેવાન.

અલી=મોટો.

ઇમામઅલી=મુસલમાની

મોટા આગેવાનનું નામ છે.

છટા=સામે માણસ નવાઈ

પાંખી જાય તેવી રીતે દરેક
કામ કરવાની રીત.

સાહેન=વળી, સુખવાળો.

શેરે=સિંહ.

ખુદા=ઈશ્વર.

‘શેરે-ખુદા’=જવર બનાવેલો
સિંહ.

ચેલા=ધર્મના બોધ કરનાર
શિષ્ય.

કાફરોએ=ધર્મના છુપાવના-
રાઓએ, પાપમાં આશ્રય
લેનારાઓએ,

= અધુ પડ્યા.

બકર=બક, મુસલમાનનું
નામ છે.

(અરબીમાં બાળકના નામથી
તેનો પિતા ઓળખાય છે.
માટે અહીં પહેલું લખાયું છે.)

અબુ બકર=બકના પિતા,
પહેલા બલીકા.

ઉમર=એ નામના બીજા
બલીકા થયા તે,

ઉસમાન=ત્રીજા બલીકા.
(પેગંબર સાહેબના જમાઈ
હતા.)

અનુકમે=વારાફરતી.

તરકટ=કાવત્રુ, બાળ, દુગો
પ્રપંચ, કોઈને ફસાવનાની
બનાવટ.

અરબક=રાખ વગરની
અંધાધુંધીની

ખિલાફત=ઇસ્લામી
ધર્મની સત્તા.

ઉમેદવાર=આશાવાળો
હોંસવાળો.

પાક ૩૨ મો.

બલીકા હઝરત ઇમામ
અલી બાગ ર જે.

હક્કને=માલીકીપણને,
લાગાને, પદને.

કુફાના=અરબસ્તાનના એ
નામના એક લાગના.

ઇજિપ્તના=મિસરના,
શિયળ=પતિવ્રતપણું
સારો સ્વભાવ.

શક=શંકા, વહેમ.

હરીફામાંથી=સામાવાળા
દુશ્મનોમાંથી.

સીરિયાના=તુર્કસ્તાનના
એ નામના મોટા
પ્રાંતના.

હાકેમ=કામદાર, હુકમ
આપનાર.

મોઆવીયા=મુસલમાની
નામ છે.

નીમવા=ઠેરવવા, કામપર
જોસાડવા.

પરબીડીઆ=લખેલો કાગળ
મૂકીને બંધ કરવાની
કોથળી, કવર.

‘મોઆવીઆ તરકથી
અલીને’=ખલીફા
તરીકે અલીને માન ન
આપતાં ઉલટી રીતે
જાણે પોતેજ ખલીફા
હોય તેમ અલીને કંઈ
લખ્યું હોય તેમ.

ખીખી=ખાનુ, ખાનદાન
કુટુંબની મુસલમાન સ્ત્રી.

ખસ્ત્રા=તુર્કસ્તાનમાં
આવેલું ઇરાની અખાત
નજીકનું શહેર.

કરીખા=તુર્કસ્તાનમાં
આવેલું એ નામનું
મેદાન.

સારવાર=સેવા ચાકરી.
વિરોધનો=તકરારનો,
ટંટનો.

પ. ૪૩ મા.

ખલીફા હજરત ઇમામ
અલી ભાગ ૩ જે.

સંહાર=નાશ.

‘ભાસાની અણીપર
કુરાનનાં પાનાં

ઊંચાં કર્યા’=મુસલમાની

ધર્મ પુસ્તક જે કુરાન
છે. તેનાં પાનાં ફાડીને
ભાલાની ટોચપર ખોસી
ઊંચાં કર્યાં.

(એટલે આ લડાઈ ધર્મની
છે તેથી એક ધર્મના સાથે
લડાય નહિ એમ જણાવ્યું.)

મધ્યસ્થ=એકે પક્ષનું નહિ
તે, તટસ્થ, પંચ, લવાઈ,

જેઉ પક્ષનું સાંભળી
તોડ કાઢનાર.

અબુ મુસાને=એ નામના
માણસને.

અમ્ર=મુસલમાની એક
નામ છે.

મસલત=સારી સલાહ,
વિચાર, મનસુખા.

પદ=હોદ્દા, પદવી.

ઝનુની=જુરસાદર,
ઢેરવાળા.

અશાંતનાં=અંધાધૂંધીનાં.

કારણરૂપ=મૂળરૂપ, બીજરૂપ.

વચના=વાલ્યો, બાલો.

‘તક જાય છે જલદી, આવે

છે ધીમા.’=સારો વખત

ઝટ જતો રહે છે. પણ

તે ધીમે ધીમેજ પ્રાપ્ત

થાય છે.

‘મૂર્ખ મિત્ર કરતાં દાનો

દુશ્મન સારો.’=મૂર્ખ ભાઈ

બંધ કરતાં ડાહ્યા શત્રુ

સારો. કેમકે ભાઈબંધને

ભરોસે રહીએ છીએ,

પણ તે મૂર્ખ હોય તો

જખડું નુકસાન પહોંચાડે

છે. ત્યારે ડાહ્યા દુશ્મનને

ભરોશે આપણે રહેતા

નથી, છતાં ડાહ્યો દુશ્મન

નીચબાબતમાં લક્ષ આપી

નુકસાન કરતો નથી. તેથી

આપણને જખડું નુકસાન

થતું નથી.

સમણા=સ્વપ્ના.

‘જિંદગી વાદળાની છાયા

છે; તે સમણા જેવી છે.’=

વાદળાની છાયા થતાં ને

જતાં વાર લાગતી નથી.

તેમ જિંદગીના બનાવો

નાશ થતાં આવતાં વાર

લાગતી નથી તેથી જિંદ-

ગીને થતાં ને નાશ પામતાં

વાર લાગતી નથી. જિંદગીના બનાવો સ્વપ્ના સરીખા છે. જ્યાં દુનિયાજ સ્વપ્ન સરીખી છે તો જિંદગી શા માટે ન હોય ? પ્રભુને ત્યાંથી આવ્યા ને સ્વપ્ના જોઈ પાછા ત્યાંજ જવાના. એ નક્કી છે.

આચરણ=ચાલ ચલકત,
વર્તણૂક, વર્તન.

ભાષણથી=સાંભળનારાને
મોંથી કોઈ બાબત સમજાવવી તેથી સમજાવવાની રીતથી.

(માણસની બુદ્ધિ કરતાં તેનું આચરણ સારું હોવું જોઈએ. કારણ કે ઉપદેશ કરતાં વર્તન સારું રાખવું એ કામ અધરું છે. તેમ માણસ કર્મભૂમિનો દેવ છે. તેથી કર્મ સારાં કે નબળાં તે તેના આચરણ

પ્રમાણે થવાજ કરે છે. તે પ્રમાણે તેને આપોઆપ તેનાં ફળ મળે છે. બુદ્ધિશાળી કરતાં ઉત્તમ ચારિત્રવાન ચહે છે.)

“ હઝરત મુસાન

અલીને પહેલેથી તે છેવટ મુધી દગાખોરોમાંજ જીવન કહાડવું પડ્યું હતું; છતાં દરેક વખતે એમની ઉદારતા, સરળતા, અનનિશ્ચય કોઈ અજબ હતાં. આ ગુણોવડેજ એઓ અમર થયા છે. ”

— —

પાઠ ૩૩ મો.

અભિમન્યુ.

ભાગ ૧ લો.

ભાણેજ=ખહેનનો છાકરો.

પૂર્વ જન્મનો=આગળ થઈ
ગયેલા જન્મનો.

ઘાટ ઘડવામાં=ઠેકાણે પાડ-
વામાં, નાશ કરવામાં.

મત્સ્ય દેશમાં=કાનપુર મિર-
જાપુર દિનાજપુરને લગતા
મુલકમાં.

અપત્યના=છોકરાંનો, સંતા-
નના.

‘જે ભણાવી મેં પુત્રી કરી,
તેને કયમ કહું સુંદરી.’=

છુપા વેશમાં વ્યંહલ મહેતા
તરીકે જે ઉત્તરા કુંવરીને
છોકરી તરીકે ગણીને મેં
ભણાવી, તેને સુંદરી
એટલે મારી સ્ત્રી કયમ
કહું ?

ઉદ્યાયગ=ઉગતા સૂર્યને
જોઈએ તે વળતે જાણે
સૂર્ય પર્વત પરથી ઉગતો
જણાય છે તે.

(ઉદય એટલે ઉગવું, અને
અચળ એટલે પર્વત.)

ભાણુ=સૂર્ય.

‘જે ગુરુ ઇચ્છે શિષ્યાથી

સંતાન’=ગુરુ જે શિષ્યાને
પરણી તેનાથી છોકરાં
પેદા થવાની ઇચ્છા
રાખે.

(તો સૂર્ય ઉદ્યાયળ ન ઉગતાં
ચરતાયળ ઉગે.)

સગા વેવાઈ=વર વહુના
આપજતે.

(વર વહુના સંબંધીઓ એક
બીજા તરફનાં સગાંમાં મર-
દને વેવાઈ, તે સ્ત્રીઓને વેવણુ
કહે છે, પરંતુ આ તો ખાસ
વર વહુનાજ આપો તેજ
સગા વેવાઈ જેમ સગાભાઈ,
સગી ખેન તેવી રીતે.)

સખળ=લણા બળવાળા.

દ્રોણાચાર્યના=દ્રોણ નામના
ગુરુએ રચેલાના.

ચકાવાનો=ચકકરના આકારમાં ગોઠવેલા સૈન્યનો.

ચકંબુહ=ચકાવાની ગોઠવણ.

કેડા=કુંડાગામાં કુંડાળુ એવા ભાગ, ગોળ ભાગની અંદર ગોળ ભાગ.

સંશપ્તક=મરતાં મુખી લડનારા ચોદ્ધાઓનું લશ્કર, ખાસ ચુનંદા લડવૈયાનું લશ્કર.

યુક્તિથી ફરજ પાડી=સામે ન સમજે તેવી કરામતથી ધર્મની રીતે કામ કરવાનું લાવી નાંખ્યું.

(હે દાનવ અને મેદાનવ નામના બે ભાઈઓ રાક્ષસરૂપે જી કૃષ્ણના વેરી હતા, તેમને કૃષ્ણે મારી નાંખ્યા. તે વખતે હેદાનવની સ્ત્રી ગર્ભવતી હતી. તેથી જ પુત્ર થયો તે હે લોચન થયો. તેણે પિતાનું વેર વાળવા મહાદેવ પાસે

તપ કરી કૃષ્ણને મારવા પેટીનું વરદાન લીધું એટલે કે જે પેટીમાં પહેલો પેસે તે મરે. આ પેટી બોરસલીના ઝાડની બનાવેલી હતી. બોરસલીએ ઉત્તરાનો આગલો અવતાર હતો, કૃષ્ણે પ્લાહણના વેશે કપટ કરી હેલોચનનેજ પેટીમાં પહેલો પેસાડ્યો ને બારણું બંધ કર્યું હે લોચન મરણ પામ્યો પણ જીવ પેટીમાં રહ્યો. એ પેટી બંધને બંધ ઘેરે લાજ ગયા. ધરમાં નવાઈ રૂપે પેટી આવવાથી કૃષ્ણની રાણીઓએ કૃષ્ણ ન હતા તે વખતે સુભદ્રાને ઉઘાડતા કહ્યું. કાનણકે પેટી સુભદ્રાના ધરમાં હતી. અતિ આગ્રહથી ને મહેણાંથી સુભદ્રાએ ઉઘાડી એટલે એ વખતે સુભદ્રા જે ગર્ભવાળી હતી, તે ગર્ભમાં હેલોચનનો જીવ દાખલ થઈ ગયો. આ

વાત કૃષ્ણ જાણતા હતા હે
 લોચન તેજ અભિમન્યુ તેથી
 કૃષ્ણે અભિમન્યુનું મોત ૧૮
 વર્ષમાં જો ન થાય તો મને
 પણ મારશે ને સ્વર્ગ, મૃત્યુ
 ને પાતાળનું રાજ લેશે અભિ-
 મન્યુને અઢાર વર્ષ પુરાં થવામાં
 સાત દિવસ બાકી હતા એટ-
 લામાં મારવા જોઈએ. પણ
 અર્જુન હાજર હોય તો એ
 મરે નહિ. માટે અર્જુનને
 ખસેડવા એવી યુક્તિ કરી કે
 પાતાળમાં બ્રાહ્મણને તાડુકી
 નામનો રાક્ષસ બહુ દુઃખ દેતો
 હતો ને રાક્ષસને મારવા
 પાતાળમાંથી બ્રાહ્મણને બોલાવ્યા
 ને અર્જુનને મારવા કહ્યું,
 યુદ્ધ બંધ રાખવાની શરતે
 અર્જુન પાતાળ ગયા ને
 દ્વોણાચાર્યને કાઢા યુધ્ધ
 સંપાડ્યું.)

ગદાથી=મોટા બહુ ભારવાળા
 લડવાના એક જાતના
 હથિયારથી.

નિર્વંશ=પાછળ છોકરા જગ-
 રના.

પિયેરથી=વહૂના બાપના
 ગામથી

સૌંદર્ય=સુંદરતા, સારું રૂપ
 પ્રેમ=મોહ.

કર્તવ્ય=કરજ, ધર્મ પ્રમા-
 ણેનું કામ.

મહેણું=ટોણો, જે ટું લાગે
 તેવું લેદવાળું બોલવું તે.

દુઃખદ=દુઃખ કરનાર.

પાઠ ૩૪ ગો.

અભિમન્યુ.

ભાગ ૨ જો.

યુવાન=જુવાન, માળકમટી
 આવેલી હાલતવાળો.

‘અભિમન્યુનો ચકાવો’=
 અભિમન્યુના મોતનો
 ચકાવો.

(ચિત્રમાં જે કુંડાળાં આપ્યાં છે તેમાં સૌથી મોટું તે ૩ ને કોઠો છે. તેનાથી ઉતરતું તે ૨ ને કોઠો એમ ઉતરતાં ઉતરતાં કુંડાળામાં ૩-૨-૧-૪-૭-૬-૫ એ પ્રમાણે કોઠાનો ક્રમ છે. ધળના મૂળ આગળ જે સૌથી નાનું કુંડાળું છે તે ૭ માનોજ ભાગ છે. ત્યાં આગળ અભિમન્યુનું મોત થયેલું છે. પડેલો પાપશુનો કોઠો છે ને તે દ્રોણાચાર્યે સાચવવાનો રાખેલો હતો. તે પ્રમાણે બીજો લોહવજનો કૃપાચાર્યે, ત્રીજો તાંબાનો, અશ્વત્થામાએ, ચોથો રૂપાનો કણે, પાંચમો સોનાનો દુર્યોધને, છઠ્ઠો સપ્તધાતુનો શલ્યે, સાતમો હાલુમાટીનો જ્યદ્રથે સાચવવાનો ઠરાવ કર્યો હતો. દરેક કોઠામાં પહેલે કોઠે ૧૦૦, બીજો ૨૦૦, એ પ્રમાણે સાતમે કોઠે ૭૦૦ દરવાજા હતા, ને દરેક દરવાજે ૧૦ ચોક્કસ ગોઠવ્યા હતા. એ કુલ ૨૮૦૦ દરવાજાને ૨૮૦૦૦ ચોખ્ખા ઉપરાંત દરેકનો એકેક

સાચવનાર મળી ૨૮૦૦૭ હાડગૈયા હતા. ચિત્રમાં કોઠાનો નંબર અને સાચવનારનું નામ લખી લેતાં સમજવાની સવડ થાય છે. સારું મોટું ચિત્ર કહાડવા માટે જરા મહેનત પડે છે. પરંતુ આખું ચિત્ર ચાર નવડાથી બનેલું છે. એટલે કે ધળના મુળ તરફ જોતાં આજુબાજુ બે, ને ધળ દંડની વચ્ચે જોતાં આજુબાજુ બે જણાય છે. એ ચારેનાં પાંખાનું જોડાણ એક બીજાં પાંખાં સાથે કરતાં મુશ્કેલી ઓછી થાય છે, એક પ્રકારની ચક્કોનો ભૂલ ભૂલામણી છે. સોનું, રૂપું, તાંબું, કાંસુ, કથીર, લોખંડ, શીશું એ સાત ધાતુ તે સપ્તધાતુ.)

શલ્ય=મારવાડનો રાજા,
પાંડવોનો મામા.

(લુગ્યાઈથી દુર્યોધન મદદમાં લાવેલો, શલ્યે પોતાનું શૈન્ય તો પાડવો ભણીજ રાખ્યું હતું.)

ઠાર કર્યો=એકદમ મારી નાંખ્યો.

પાંડવ દળથી=પાંડવોના
શૈન્યથી.

જયદ્રથે=સિંધુ દેશના રાજાએ

નોંધારી=આધાર વગરની.

મસ્તકે=માથુ.

છેલ્યું=કાપ્યું.

અધિયામા=દ્રોણાચાર્યનો
પુત્ર.

કૃતવર્મા=કનકરાજનો પુત્ર,
કૃતવીર્ય રાજાનો ભાઈ.

ભુરિશ્રવા=સોમદત્ત રાજાનો
પુત્ર

પૂરાં કર્યાં=મારી નાંખ્યાં,
ખલાસ કર્યાં.

ખર્જ=તલવાર, ગેંડાનું
શિંગડું.

બાહુબળ=હાથનું બળ.
ભુજનું બળ.

પારધીએ=શિકારીએ,
પ્રાણીઓને મારી પાપ
એકઠાં કરનારાઓએ.

વીંધ્યો=ઘાએલ કયો, તીરથી
ઘા કર્યો.

સહાય=મદદ.

સંભાર્યાં=ચાદ કર્યાં.

માતુલ=મામો.

ધાય=મદદે દોડે.

વિંટયો=ઘેર્યો.

જવ=જ્યારે.

સાદ કીધો=નામ દઈ ખુમ
પાડી.

કર્ણે=કાને.

ઢોલ=ઢમઢમ બોલે તે, નગારાં.

અન્તે=છેવટે.

વીર=ખડાહુર.

ગમગીન=દિલગીરી ભરેલો,
શોકાતુર.

ખુંનસે=વેર, ઝેર, ખુન કર-
વાનો શુસ્સો.

પ્રતિજ્ઞા=ટેક, પણ.

“ ખરેખરી કસોટી આ
જગતમાં પ્રેમ અને
કર્તવ્ય વચ્ચે રહીલી છે.
અહાહા, ! છેવટે પ્રેમ પાછો
હડે છે, ને કર્તવ્ય આગળ
આવે છે. ઘણા અધર્મી
વચ્ચે એક વીર હણાય એ
દેખીતું છે. પરંતુ એવાની
વીરતા તો હંમેશાં અમર
રહી જનસમાજમાં ગવાયા
કરે છેજ. ”

પાઠ ૩૫ મો.

સાપ.

વાંકું ચુકું=આડું અવળું,
ભૂલ ભરેલા વાંકવાળું.

ખાસે=મુઢાનું, જરૂરનું.

હાડપિંજર=હાડકાનું; પાંજરું,
હાડકાં ગોઠવેલું ખોખું
કરોડ=ગીઠની વચ્ચેનો પાંસ-
ળીઓ જોડાયેલો ગાંઠા
ગાંઠાવાળો ભાગ, જોચીથી
કેડ સુધીનું ગાંઠા ગાંઠા-
વાલું હાડકું.

સતંગ હાડકાંની=આખા
હાડકાંની.

ગુછળું=ગોળ આંટા આંટા-
વાળું.

ગરજ=મતલબ, ખપ, જરૂ-
રીઆત.

ભીંગડાં=ચામડીનાં છોડાં કે
છોતરાં.

સારેછે=પાર પાડે છે.

સરે છે=ઝટ ખસે છે.

મોરલી=પાવો, વાંસળી.

ગુલતાન=એકતાર, તલીન,
એક રસ.

હજમ=પચીજવું, પાચન.

“ સાપ છેડ્યા વિના
કરડતો નથી પણ ઝેરીલો
કે ડંખીલો હોય છે. એ
કોઈનો થતો નથી. ભરપુર
કાંટામાં પણ વગર ઈજાએ
હરીફરી શકે છે. માણસે
ભરપુર દુઃખમાં ફરવા હર-
વાનું શીખવું જોઈએ.
સાપ ધણી જાતના આવે
છે. સૌથી વધારે ઝેરવાળોને
ચપળ તથા કાળા રંગનો
જે હોય તે નાગ ગણાય છે.
સાપ ધર કરી રહેતો નથી
એટલે ફાવે તેના દરમાં
ભરાઈ રહે છે. સાપના
શત્રુ ગરુડ, મોર ને નોળિ-
ઓ છે. ”

પાઠ ૩૬ મો.

ખોટા રિવાજ.

ખોટા રિવાજ=નકામા ધારા,
જીના વખતથી ચાલી
આવેલી ખોટી રીતો.

ગેરલાભ=નુકસાન.

ખીલતાં=ભરાવદાર થતાં.

સંતતિ=ઢોકરાં.

ખાંધાની=ખંધારણની,

અકાળ=એકાએક.

વિધવા=ધણી વગરની.

પુનર્જન્મનો=ફરીથી જન્મનો.

ધારો=રિવાજ.

પાર=હેડો, આરો, હદ.

કમકમાટ=કંપારી, ઝુભારી.

ખાળજન્મ=નાનાં નાનાંનાં

જન્મ, બાળકોનાં જન્મ.

નાખૂદ=નાશ.

મંડળ=જથ્થો.

રૂપને ઇચ્છે=શોભિતાને ચાહે
(ગુણકે બીજી વાતને નહિ.)

વિત્ત=પૈસા કે ધન. (મા ઇચ્છે.)

અંધુઓ=ભાઈઓ, બીજા
સંબંધીઓ,

કુળને=વંશને, મૂળને.

તાકે=ધારીને જુવે.

લક્ષ=ધ્યાન.

ન્યાતવરા=નાત જમાડવાના
મોટા ખર્ચ.

ગુંજશ=શક્તિ, ગળુ.

પાયમાલી=ખરાબી.

દેવું=કરજ, બીજાને ત્યાંથી
ઉછીના કે વ્યાજ લાવવાતે.

બેઠવું=ખમવું.

કરકસરથી=જરૂર પુરતા
ખર્ચથી.

(જરૂર કરતાં વધારે ખર્ચે
તે ઉડાઉને ઝોલું ખર્ચે તે કંજુસ.)

રોવાકુટવાની=મોટેથી રડવા
ની ને છાતી અફાળવાની.

ધેલછા=ગાંડ પાણુ, ગાંડાઈ.

રોક=દિલગીરી.

સ્વભાવિક=એમને એમ થઈ
જવું તે, આપો આપ
થવું તે.

રાગડા=સેંકડા, મોટેથી રાગડો
કાઢવો તે.

તાણવાની=ખેંચવાની.

“ ખોટા રિવાજથી
કેટલાકની જિંદગી નકામી
થઈ જાય છે; તેમ છોકરાં
નાં છોકરાં પણ દુઃખી
થાય છે, મોટે ડાહ્યા માણુ-
સોએ વખત પ્રમાણે વિ-
ચાર કરી ખોટા રિવાજ
બંધ કરી દેવા બેઠાએ. ”

૫૪ ૩૭ મો.

ધમામ હસન અને હઝરત

મોઆવીઆ.

ધમામ=આગેવાન.

ધમામ હુશેન=હઝરત

મુહંમદ સાહેબના દોહિત્ર,

(એકંદર બાર ધમામ ગણાય

છે તેમાં આ ત્રીજા છે.)

શહાદત=ધર્મકે ન્યાય માટે

મરવું તે.

દાવો=હકક કરવો તે, માલકી

પણ બતાવવું.

ધર્મ ચુસ્ત પણું=ધર્મમાં

મક્કમ પણે વળગી રહેવા

પણ.

શાંત=ઠંડા, ધીમા.

શરત=હારજીતની કબુલાત.

રાજનામું=રાજ ખુશીથી

છોડી દેવાની અરજી.

સહેલાઈથી=સરળતાથી,

સીધી રીતે.

ઠપકો=ખોટું કામ કરવા માટે

ખિજવાવું તે, શિખામણ

દેવી તે,

સરળ=વાંધા વગરનો,

કાસળ=નડતર, પીડા, આડ-

ખેલી, હરકત.

પ્રયાસ=મહેનત, મત્ન.

નિકાહ પઢવા=વગ્ન કરવાં.

‘આ દુનિયાનું જીવન

રાત્રીઓનું બનેલું છે’=

રાત્રીમાં ચાલતાં કે કામ

કરતાં હરકત પડે છે; તેમ

દુનિયાના વહેવારમાં રહેતાં

ને કામ કરતાં હરકત પડે

છે. મૃત્યુ લોકનું જીવન

અટપટું છે માટે રાત્રીઓ

કહી છે.

‘અને તે ચાલી જાય છે’=

હંમેશાં રાત્રી ટકતી નથી.

જિંદગી પછી પ્રભુ પાસે જતાં એનું કંઈ ચાલતું નથી. કોઈક વખત આ દુનિયામાં પણ વિદેહી રૂપ થતાં જાય.

(જનકની પેઠે.)

‘એનું નામ દેવું નહિ’=

પાછળથી કદાચ જાણે તો પણ કંઈ હરકત કરશે નહિ,

(કેટલી બધી ક્ષમા!)

ઉત્સુક=ઈતેજાર, આતુર.

પહોંચવાળા=લાંબી બુદ્ધિ-વાળા, બધી બાબતોમાં પહોંચીવળે એવા.

યોજવા=કરવા, ગોઠવવા,

વારસ=પોતા પછીનો હકકદાર

હમાસ્કસે=તુર્કસ્તાનમાં શહેર છે.

પ્રબલ=વિશેષ જાહેરવાણી, વધારે બળવાન.

એલચીઓ=એજંટો, રાજ-તરફથી ખીજા રાજાને ત્યાં સંદેશો લઈ જનારાઓ.

“ઈમામ હસન જેવા શાંત, ધર્મ ચુસ્ત, અને ક્ષમાવાન થવાની દરેક માણસને જરૂર છે. પછી ભલે તેમાં મોંઝાવીઆ જેવાની અનહદ હરકતો આવતી હોય, તો પણ મરતાં મુઘી સહન કરવા ચુકવું નહિ.”

પાઠ ૩૮ મો,

જેને વીતી હોય તે જાણે.

જેને વીતી હોય તે જાણે=જેને અનુભવ થયો હોય તે જાણે.

બોરડી કેરો-બોરડીનો કાંટો

વાકો હોવાથી બહુ દુઃખ
આપે છે.

વેદના=દુઃખ, પીડા.

શેળે=શાથી, શાવડે,

જ્ઞા=જ્ઞેવાથી.

ચાકરી=નોકરી, ગુલામી, દાસ-
પણું.

આકરી=સખત, કપરી, અઘરી.

દવાળ=દાખ, મરજી ન છતાં
કોઈના આગ્રહથી કરવું તે.

દવાળો=દાખથી દબાએલો.

હેઠ=હેઠે, તળિએ, નીચે.

(જે નોકરીનું દબાણ અને
દુઃખ સમજે છે.)

માવડું=રચતું, ગમતું, પસંદ.

માળે=સોજન પીરસેલી થાળે.

વેળ=વચન, બોલ.

ફઠાર=સખત, કઠણ, નિર્દય.

તાપ=સંતાપ, દુઃખ.

અમાપ=માપ વગરનું, હદ
વગરનું.

સ્વંચું=ખટકયું, ફળયું, લોંકાયું

કાપ=ઘા, જખમ,

મ્હાવગો=ટેવ, અશ્યાસ, આદત,
પરિચય.

પર લાકે=ખીજે લોક, દેવ લોક,
મુવા પછી જીવ જે લોકમાં
જાય તે.

મવ=જિંદગી.

સુવાસળ=ધણીવાળી, પતિવાળી.

ધડો=હિસાબ, ગણતરી, લેખું.

સાંવે=એડે, એકડું કરે.

(એક કામ જોડે કે કરે,
તેટલામાં તેર કામ તૂટે કે
ખડે છે.)

કૈલાસમ=ખુશ ખુશાલીમાં,

ઉભરાતા આનંદમાં.

ક્રીડા=રમત, ખેલ,

“કોઇ પણ કામની હરકત જેને અનુભવ થયો હોય તેજ સમજી શકે છે. બીજા અનુભવ વગરના તે હરકત મટાડવા પ્રયત્ન કરે તો તે હરકત બરોબર મટતી નથી. માટે અનુભવ વગરનાએ અનુભવીને પૂછીનેજ તે કામની હરકત મટાડવા પ્રયાસ કરવો.

પાઠ ૩૬ મો,

ગામ અને શહેર.

ભાગ ૧ લો.

પટેલ=તલાટી સાથે રહી મહે-
સુલી કામ કરનાર, સર-
કારે મૂકેલો ગામનો ઉપરિ.

તલાટી=તલાટી, મેતાજી,

ગામની સરકારી ઉપજનો
હિસાબ રાખનાર.

મહેતાજી=માસ્તર, શિક્ષક.

વરતણીઓ=તલાટીનો સિપાઇ
ગામની રખેવાળી કરનારો.

ફોજદારી=ડગાઇ, ચોરી, મારા
મારી, ખુન વગેરે મોટા
ગુન્હા.

મહેસુલ=જમીનનો વેરો,
કીસ.

કેળવે છે=મણાવે છે.

વાળાંદ=હબમ.

નેસ્તી=મોદી, રસોઇ વિગેરેના
પદાર્થો વેચનાર.

વસવાયા=ગોલાવી લાવીને
વસાવેલા તે, કારીગર
લોકોને જમીન કે વધા-
સન બાંધી આપીને
રાખેલા તે.

વિભાગ=મોટો કે નાનો ભાગ.

મામલતદાર=વહીવટદાર,
તાલુકા કે મહાલનો
વસુલાતી કામ ઉપર અને
બીજી દેખરેખ રાખનાર
અમલદાર.

વહીવટદાર=મામલતદાર,
તાલુકા કે મહાલનાં
કામોનો વહીવટ ઠરનાર-
કારભાર કરનાર.

તહસીલદાર=મામલતદાર,
સરકારી ઉપજ વિગેરે
તાલુકાની ઉપજ ઉપર
દેખરેખ રાખનાર.

ફેસલો=લડાઈ ચુકવવી,
લડાઈનો નિકાલ જણાવવો.

દીવાની કામો=વારસાઈ,
જમીન, દસ્તાવેજ
સંબંધી કે ફાજદારી
સિવાયના કામો.

નિકાલ=નિવેડો, તોડ, ફડચો,
સમાધાની, છેડો.

મુનસફની=દીવાની કજીઆ
સાંભળી ન્યાય કરનાર.

મુકદ્દમા=કજીઆ કે દાવા
સંબંધીની મુદ્દાની
ખાખતો.

કલેક્ટર=સુબો, જિલ્લાનો
મહેસુલી અમલદાર.

માજિસ્ટ્રેટની=ફાજદારી
મુદ્દાનો ન્યાય આપનારની

પહેલા વર્ગના=ભારે કે
હલકા કામના નિકાલ
કયા માજિસ્ટ્રેટે કરવા
તેના ભાગ પાડેલા તે.
ભારે કામનાને પહેલા
વર્ગના કહે છે, ને સૌથી
હલકા કામને માટેનાને
ત્રીજા વર્ગના કહે છે.

ડેપ્યુટી કલેક્ટર=કલેક્ટરને
મદદ કરનાર નાનો
કલેક્ટર.

મુખો=કલેક્ટર, પ્રાંતનો
ઉપરિ, પરગણાનો હાકેમ.

ખખેડો=ધાંધલ, મારામારી,
ખંડ.

પોલીસ=ફોજદારી શુન્હા
પકડનારને બંદોબસ્ત
રાખનાર સિપાઇ.

જમાદાર=પાંચ સાત સિપા-
ઇઓનો ઉપરિ.

ઇન્સ્પેક્ટર=તપાસ કરનારો
બરોબર થાય છે કે નહિ,
તે જોનારો.

જજ=જડજ, મોટો ન્યાયા-
ધીશ.

પાઠ ૪૦ મો

ગામ અને શહેર.

ભાગ ૨ જો.

કમિશનર=કલેક્ટરોનો ઉપરિ,
વિભાગનો ઉપરિ.

સર મુખા=મોટા મુખા,
મુખાઓનો ઉપરિ.

જંગી=જખડું, મોટું,

ગોદી=વહાણો કે બોટો ઉભાં
રાખવાનું સ્થાન, ખાડીનું
પાણી અંદર આવે ને
બાય એવી બાંધેલી જગ્યા,
વહાણ કે બોટને સમાર-
વાની જગ્યા.

મલખાર=મલખાર હીલ;
ટેકરીનું નામ છે.

ધમાલિ=ઉપરા ઉપરિ વાહન
માણસ વિગેરેનું આવવું
જવું તે.

વાહન=એસીને જવા આવવાનાં સાધન

તાબૂબ=નવાઈ પામવી તે, દિંગ થવું તે.

મુંબાપુરીને=મંભાયા માતાનાં સ્થાન ઉપરથી મુંબા નગરીને.

મોહમયી=મોહવાળી, માયાવી મન ખેંચી લેનારી.

સ્થાનિક વહીવટ=શહેર કે ગામને લગતો કારભાર.

મ્યુનિસિપાલિટિ=સુધરાઈ ખાતું.

સભ્યોનો=મેંબરોનો, પાંચ-સારા માણસમાં એકવા જેવાનો.

સ્વરાજ્ય=પોતાનું રાજ્ય,

બહુધા=ઘણે ભાગે.

જિલ્લા સભા=જિલ્લામાંથી સરકાર પક્ષનાં રૈયત પક્ષના મેંબરોની સભા.

તાલુકા સભા=તાલુકામાંથી સરકારી અને રૈયતી મેંબરોની સભા.

“વડોદરા રાજ્યમાં ગ્રામ્ય પંચાયત કેસભા, વિશિષ્ટ પંચાયત, મહાસ પંચાયત, પ્રાંત પંચાયત, ને ધારાસભા એ સઘળી જિલ્લા-સભાને મળતી હોય છે. શહેર અને ગામની રહેણી કરણીમાં ઘણાજ તફાવત રહેલો છે. તેથી શહેરીને ગામડામાં ને ગામડાનાં શહેરમાં રહેતાં બરોબર ફાવતું નથી. વેપાર રોજગાર, નોકરી, બણવાનું, આ સુખ શહેરમાં હોય છે, ત્યારે ગામમાં ખેતી, આરોગ્યનું સુખ

રહેલું છે. ગામો વડે શહેર
છે, ને શહેર વડે ગામ છે
છતાં ઘણો આધાર ગામ
પરજ રહેલો હોય છે.”

— — —

પાઠ ૪૧ મો.

ધમામ હુસેન.

ભાગ ૧ લો.

ઈરાકના=અરબસ્તાનનેલગતા
કાંઠાના મુલકના.

બિન હકદાર=હક વગરનો.

પ્રકૃતિના=સ્વભાવના.

પિતરાઈ ભાઈ=કાકાનો
છોકરો.

આજી=દાવ પેચવાળી ગોડવણ,
અમુક છાની યોજના.

નઝરાણા=મોટા માણસ કે
દેવ આગળ મૂકવાની ભેટ.

અનિષ્ટ=માફ, અલાભ, અ-
પ્રિય.

અમીર=ઉમરાવ, સરદાર,
ઉદાર મનુષ્ય.

ચલિત મનના=ઝરાવારમાં
ડગી જાય એવા.

જારી=ચાલુ. અટક્યા વગર
ચલાવ્યા કરવું.

‘માણસો રાત્રે મુસાફરી
કરે છે’=માણસો રાત્રીફી ફરિયા-
યામાં કામ કરી રહ્યાં છે.

તેથી હર ઘડીએ રાત્રીમાં
કામ કરવા જેવી વિટમણા
પડે છે.

દૈવ રાત્રે તેમની તરફ મુસા-
ફરી કરે છે’=તેમનાં કામમાં

સુખ દુઃખ આપવા
નસીબ ન જાણિયે તેમ
સામું આવ્યા કરે છે.

(એ ભૂલ ભૂલામણીમાં જીવન
એમને એમ, ચાલ્યું જાય છે.)

યુક્રેતીસ નદીને=એ નામની
તુર્કસ્તાનમાં આવેલી
નદીને.

પાઠ ૪૨ મો.

ઇમામ હુસેન.

ભાગ ૨ જો.

દગો=છેતરપંડી, કપટ, ઠગાઇ
દિવસો સુધી=ઘણા દહાડા
સુધી.

તંબુ=મુસાફરીમાં સાથે લઇ
જઇ શકાય એવું જાડા
કપડાનું ઘર.

માનભેર=મોટાઇ સાથે,
આખર સાથે.

છુંદી મારવા=પગ વડે કે
હથિયાર વડે ઝીણા ઝીણા
ભાગ કરી નાંખવા, ચુંદી
નાંખવા.

નમાઝ=એક દિવસમાં પાંચ
વખત ખુદાની ખંદગી
કરવી તે.

(સૂર્યોદય પહેલાં, અપોરે, ત્રીજા
પહોર પછી, સૂર્યાસ્ત પછી
તરત, રાત્રે.)

પઢવાની=ભણવાની,
દયામણા=દયા ઉપજાવે એવા
વિલાપથી=ખરેખરા દુઃખને
ઓટેથી પોકાર કરવાથી.
વાર્યા=અટકાવ્યા, થોભાવ્યા,
ના પાડી.

તીરંદાજે=તીર મારવામાં
ચાલાકી વાળાઓ.

નરકના=મહા ભયંકર દુઃખના

વહ્નિમાં=અગ્નિમાં,

(ભયંકર દુઃખની જ્વાળા કે
ભડકામાં.)

ભેટવા=હેતથી મળવા.

“ ઇમામ હુસેનની
નિડરતા, અને મકકમ-
તાથી ચક્રિત થઈ જવાય
છે. ભણે પ્રભુએ તેને
જીવાડ્યો નહિ, પણ તેની
કીર્તિ કાયમ રહી. ખરેખર
જીવ્યું કીર્તિ મૂકી જવી
તેજ છે. ”

પાઠ ૪૩ મો.

ખેતી અને ખેડુત.

ઉત્તમ ખેતી=જઘા ધંધામાં
ચડતી જાતનો ધંધો
ખેતીનો છે.

મધ્યમ વેપાર=જઘા ધંધામ

સાધારણ કે વચ્ચેનો ધંધો
વેપાર છે.

નર્ફટ નોકરી=જઘા ધંધામાં

લાજ કે આખર વગરનો
ધંધો નોકરી છે.

(“ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વેપાર,
નર્ફટ નોકરી, ને નિદાન બીજ;
એટલું એ ન આવડે તો જાંટ
વૈદ્ય શીખ.” નિદાન એટલે
છેવટ કે આખર, જાંટ વૈદ્ય
એટલે ઢાંગી વૈદ્યનો ધંધો)

અક્ષરે અક્ષર=જરાએ જરા,
ખધીજ.

સ્વમાન=ગોતાની આખર
કે મોલો.

વાજખી=ગરબાર સાચું.

નિભાવ=ટકાવ, સુજ્જાન,
ભરણ પોષણ.

કળા=કારીગરી, હુન્નર.

સાહિત્યના=સાધનના.

(હાલ તો ભાષાનાં સાધન
તેજ સાહિત્ય ગણાય છે.)

વિકાસને=ખીલવણીને.

પ્રવાહ=વહેવું તે, આગળ
ચાલવું તે, ફારણ.

ભેગવાઈ=ગોડવણ.

રસાળ=મઝાવાળી.

(વનસ્પતિને મઝાવાળી, રસ
એટલે પુરેપુરા સ્વાદવાળા
પદાર્થ)

માફક=અનુકુળ, જરૂર પુરતો,
ખપપુરતો, લાયક.

પરિશ્રમે=મહેનતે.

ખેરાન=વેરાન, ઉજ્જડ,
જંગલ.

પ્રમાણુમાં=સરખામણીમાં.

ઓળટરમાં=હથિઆરમાં.

પ્રકારનું=તરેહનું, જાતનું.

સહકારી=સાથે રહી કામ
કરનારી, હળીમળીને કામ
કરનારી.

ધીરધાર=આપ લેનો વહેવાર
તે, લેવડદેવડ.

મંડળો=ટોળાંઓ, જથ્થાઓ,
સંઘો.

ભાગ્યેજ=નસીબભેગેજ,
જવલ્લેજ, કોઈકજ.

મોટાપાયાપર=ઘણા સાધન
વાળા મંડાણપર, વરાળયંત્ર
વાળા સાધનો પર.

ખરીફનો=ચોમાસાના પાણીથી
પાકેલો.

રવીનો પાક=રબીપાક, શિ-
યાળુ પાક, ભેજ અને
ઝાકળથી થતો પાક.

(રબી એટલે ભેજ અને
ઝાકળ.)

ભેડીઆમાંત=આઆ ને અચો
ધ્યાના ભેડાએકા પ્રાંત.

નહેરો=નદી કે તળાવમાંથી
કઢેલી મોટી નીકો.

“સાહી, સરળ અને ભાવિક પણાવાળી જે જીવનદાતા ખેતી છે. તે વેપારી અને નોકરીના જમાનામાં તદ્દન દબાઈ ગઈ છે, ખેતી કરનાર ખેડુત જે જગતનો પિતા છે. તેજ ખેડુત આજે જગતનો ચોર થયેલો જણાય છે. જ્યાં સુધી ખેડુત અને ખેતીની આબાદી નથી, ત્યાં સુધી દેશનું કલ્યાણ નથી. કળિયુગ તે આનું જ નામ. ખેડુત અને વણકર પ્રજાના પિતા અને મામા બરોબર છે. તેજ ખેડે આજે હિંદમાંથી લુંટાયા છે.”

પાઠ ૪૪ મો.

નવસારી પ્રાંતઃ મુખ્ય સ્થળો.

આગાયત=શાક ભાજીને મેવો થાય તેવી જમીન, વાડી વાળી કે બાગની જમીન.

કાંપથી=ચગાથી, ચોમાસામાં નદી નાળાંમાંના કરેલા કાઢવ કચરાથી.

કાળીપરજ=કાળી ચામડી વાળા, સુધરેલા નહિ તે લોકો.

(ચોધરા, ગામીત, ઢોડીઆ, દુબળા, નાયકા, કુંકણા વગેરે.)

કેળવણી આપવાના ઉપાયો

ચોળ્યાછે '=સરકારી નોકરો પાસે બોધ અપાવવાના, બોર્ડિંગો કાઢવાના, ફરજિયાત કેળવણીના.

(મહુવા, વ્યાન, અને સોન-
ગઢમાં તમામ સરકારી ખર્ચથી
ખોડિંગો ચાલે છે.)

દીવમાં=કાઠિયાવાડની દક્ષિણે
આવેલા એ નામના ખેટ
અને બંદરમાં.

દગ હો=પીરની કબરો,
રોઝઓ.

સુખડની=ચંદન કરવામાં ને
ધુપ કરવામાં વપરાતા
સુગંધીદાર લાકડાની.

પીપો=લાકડાના પાટીઆની
ગોળ કેઠીઓ.

હોડી=મછવા, થોડા જળમાં
ફરનારા.

વહાણો=મોટી હોડીઓ,
જહાજ, બારકસ, ઘણા
જળમાં ફરનારા.

પીર=વૃદ્ધ કે પવિત્ર મુસલમાન
પુરૂષ મરણ પામેલો તે.

મીયાંની=મીયાં એટલે મુસ-
લમાની ઓળખ કે અટક,
છે તેની.

ઓરસ=દર્ગાહ આગળ એ
જગ્યાના પીરની મરણ
તિથિને દહાડે લોકો ભેગા
થાય છે તે.

મરતબવાળા=દરજાવાળા,
પદવીવાળા.

સારિકા=પોપટી.

નાગ સારિકા=નાગ અને
સારિકા ઉપરથી, નવસારી.

“નવસારી પ્રાંત વડો-
દરા અને કડીપ્રાંત કરતાં
નાનો હોઈ બ્રિટિશ રાજ્ય
સાથે ભેળસેળ થયેલો છે.
એ પ્રાંતમાં પારસીને માર-
વાડીની વસ્તી ઘણે ભાગે
દરેક ગામે હોય છે. જં-
ગલના ગામોમાં પણ ધીર-

ધાર અને દારૂ તાડીની
 દુકાનો એવડેજ ચાલે છે.
 જમીનની ઉપજ કરતાં
 દારૂ તાડીની ઉપજ સર-
 કારને વધારે મળે છે.
 માંગરોળ, મહુવ, વ્યારા
 ને સોનગઢ એ ચારે
 મહાલો રાની છે અને
 ત્યાંના હવા પાણી ખરાબ
 છે. કાળી પરજ બહુધા
 ગુલામી હાલતમાં છે.”

પાઠ ૪૫ મો.

નળ અને દમયંતી

ભાગ ૧ લો.

નિષધ=કાશ્મીરમાં એ નામનો
 ભાગ હતો.

બાણુવિદ્યા=તીર મારવાની
 વિદ્યા.

અશ્વવિદ્યામાં= ઘોડા સંબં-
 ધીની વિદ્યામાં.

વિહર્ભ=વૈદર્ભ, બિહારને
 લગતો પ્રદેશ.

ઝંખના=દર્શન કરવાની ઘણી
 આતુરતા, મોટી ઇચ્છાનું
 રટણ.

જુગતું=મંથ બેસતું, યોગ્ય,
 શાલે તેવું.

સ્વયંવર=કન્યાએ જાતે વર
 પસંદ કરી વરવાની સભા.

નોતરૂં=આમંત્રણ, જમવા
 કે મળવા બોલાવવું તે,
 ઇજન.

નારદ=સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતા-
 નમાં ફરનાર વિષ્ણુના
 પરમ ભક્ત, બ્રહ્માના પુત્ર.

વરુણ=બધે પ્રસરેલો દેવ,
 પાણીનો દેવ.

યમ=પાપ પૂણ્યનો મર્યા પછી
ન્યાય કરનાર દેવ, જમ,
ધર્મરાજ.

દુત=જસૂસ, છુપી ખાતમી
લાવનારને લઈ જનાર,
વિશ્વાસથી સોંપેલું કામ
કરનાર.

અધર=અતરંગ, નિરાધાર.

પલકતી=અબકતી, ચમકતી
ઉઘાડ ઢાંક થતી.

પાઠ ૪૬ મો.

નળ અને દમયંતિ.

ભાગ ૨ જો.

કલિ=કળ્યાનો દેવ.

(જે વખતમાં ધણી કળ્યા
ચાલે તે કળિભુગ કહેવાય છે.
હાલ કળિભુગ ચાલે છે. એ ઇ.)

સ. પૂ. ૩૦૦૦ વર્ષ પરથી ખેડો
છે. એનું જીવન ૪૩૨૦૦૦ વર્ષનું
ગણાયેલું છે, એના પછી સત્ય,
ત્રેતા અને દ્વાપર એમ ૩ ભુગો
આવે છે. કળિના અંતે 'સર્વ'
નાશ પામે છે. માત્ર પ્રભુને દેવો
રહે છે.)

પુષ્કર=નળ રાજાનો પિતરાઈ
ભાઈ.

પોઠીઆમાં=ભાર લઈ જનારા
બળદમાં.

‘પવિત્રતામાં સહેજ ખામી

આવી’=જંગલ જઈ આવ્યા
પછી પગ ધોતાં એડી-
વાળો ભાગ સહેજ કોરો
રહી જવાથી સહેજ
ખામી આવી.

ઉપરણું=ઉપરાણું, ખેસ,
હંપટો, પુરપના શરીર
પર ઓઢાતું વસ્ત્ર.

ભાર્યાના=ત્રીના, ઓરતના.

રિખાતાં=દ્વઃખમાં સળતાં,
પીડાતાં.

‘હાથમાંથી સટકી ગયું’=

હાથમાં અમીનો ભાવ
હતો તેથી સજીવન થઈ
ધીમેથી ખસી ગયું.

ભામની=ભામિની, જીવાન
રૂપાળી સ્ત્રી.

‘લીમક રાજકુમાર’=લીમક
રાજાની કુંવરી.

વણુજરાના=પોઠીઆઓ વડે
દેશ પરદેશમાં મોટો
વેપાર કરનારાના.

માસી=માની બેન,

પાઠ ૪૭ એ.

નળ અને દમયંતી

ભાગ ૩ બે.

દવમાં=વનમાં એની મેળે
વાંસ વગેરેના ઘસાવાથી
લાગેલી મોટી આગમાં.

બાહુકં=બિહામણ.

ઘોડારમાં=ઘોડા બાંધવાની
જગ્યા, ઘોડાના તબેલામાં.

પાસા=હાથીદાંત વગેરેના
નંખર પાડેલાં નાના
લાંબ ચોરસ કકડા.

લાખું=લાંછન, જન્મથી
શરીર ઉપર પડેલો લાલ
ડાઘ.

ઉખાણાનો=જવાબ આપતાં
ભાંજગડ કે પંચાત પડે
એવું વાક્ય.

બેડાના ઝાડમાં=બેડાં

નામના કુળવાળાં જંગ-
લમાં થતા મોટા ઝાડમાં.

“નળદમયંતીતે કલિએ

જાતિ સ્વભાવ પ્રમાણે
અનુહદ દુઃખ આપ્યું,
છતાં નળરાજ્યે તેના
એકજ ગુણથી તેને માફી
આપી. એ કેટલી બધી
ઉદારતા ? (એક ગુણ એકે
બીજા જુગ કરતાં કલિમાં
શુદ્ધ ભાવથી સહેજવાર
પ્રભુ ભજય તો દુઃખ
ટળે છે.) સુખના સમયમાં
પુલાઇ ન જતાં, ને દુઃખમાં
હિંમત ન હારતાં, ધીર-
જથી એક સરખું ગણ-
વાથી તથા જુગારનો
સંગ ન કરવાથી હંમેશાં
સુખી થવાય છે.”

પાઠ ૪૮ મો

ઉત્તરા આન અભિમન્યુ.

રથડા=રથ, (અણુગમતા તરીકે
રથડો.)

સ્વેડરે=રણક્ષેત્રમાં ધુમરે.

કોડ=ઉમંગ, હોંસ, લહાવો,

ઘારું=પકડું, ધારણ કરું,

સહાર=નાશ.

છાંડી=છેડી, તણ.

અધર્મ=પાપ.

જનમનાં=ભવનાં અવતારનાં

કર્મ=ખરાબ કામ.

વાઘતાં=વધતાં, મોટી થતાં.

ઘેન=ગાય, ઘેનુ.

વછોડી=છુટી પાડી, અટકાવી.

ભ્રમાસા=વિચારો.

મરથાર=સ્વામી, ધણી, પતિ.

સંચરો છો=જાઓ છો.

મોજાર=અંદર.

દેશો=દેખાડશો, આપશો.

પૂંઠ=પીઠ, બરડો.

‘નવ દેશો પૂંઠ લગાર’=જરી

પણ પીઠ દેખાડશો નહીં,

કે સામાને હથિયાર

મારવા પીઠ આપશો

નહિ. એટલે કે સામી

છાતીએ મરતાં કે જીતતાં

સુધી લડજો.

કાયા=ખાયલો, નામદ.

અવની=પૃથ્વી, ધરતી.

કવિતાનો એક ભાગ
ખરેખરા પ્રેમથી ભરેલો
છે. છતાં છેવટ ક્ષત્રિયા-
ણીનો ધર્મ બીજા ભાગમાં
ખરોખર જણાઈ આવે
છે. એથી પ્રેમ અને ધર્મ
કે ફરજ આ બેમાં છેવટે
ધર્મ કે ફરજ જીતે છે.
પ્રાણનાથને કાળના મોંમાં

જવાની રજા આપનાર તો
ખરેખરી દેવીજ હોય છે.”

પાઠ ૪૬ મો.

તાબૂત.

તાબૂત=તાજિયું, મડદાની
પેટી.

તાજિયા=શોક કરવો.

તાજ્યત્=શોક કરનારને
ધીરજ આપવી.

(ઈમામ હુસેનની કરબલાના
મેદાનમાંની કબરનો નમુનો બનાવી
શોક કરવો, તે અપૂર્ણ કામ માટે
ધીરજ આપવી.)

હિજરત=ઠાડવું, નાસવું.

હિજરી સાલ=ઈસ્લામીવર્ષ.

ગણ્યા ગાંડ્યા=ઝટ ગણાય
એટલા થોડા.

મકખરા=(કખર ઉપરથી)
કખરનો ધુમટ

ભાવિક=લાગવાળા. શ્રદ્ધાળુ,
ભાવવાળા,

અદખથી=સચ્ચતાથી, વિવે-
કથી.

‘શખ વાહીની પેટી’=મુઠકાં
લઈ જવાની પેટી.

તિમુર લિંગે=(તાતાર દેશનો

એ પાદશાહ હતો, એણે

ઈ. સ. ૧૩૯૮માં દિલ્હી

શહેર પાંચ દિવસ સુધી

લૂંટ્યું, અને ખાળ્યું.

ત્યારે તાબૂત કહાડવાનો

વખત હતો. તેથી તિમુર

લિંગે દિલ્હીમાં તાબૂત

કહાડેલું ત્યારથી આદે-

શમાં શરૂઆત થઈ છે)

ફકીર=ઉપવાસી સંતોષી
ખુદાને યાદ કરનાર

ખુદાના રસ્તામાં ફરખ
ખમનાર મુસલમાન.

(ફ, ક, ય, ર, આ ચાર
અક્ષરનો ફકીર ફ એટલે
ઉપવાસ. ક એટલે સંતોષ;
ય એટલે ખુદાની પ્રાદ,
ર એટલે મહેનત.)

શરખત=શાકર કે ખાંડના
પાણીમાં કાઈપણ સ્વા
દિષ્ટ ફળનો મેળવેલો
રસ.

સખીલ=ધર્મ માટે શરખત
ને પાણી આપવાં તે.

પૂર્વજે=વડાવાઓ, આગળ
થઈ, ગયલા કુળના વડીલો

“પાણી વિના કરખ-
લાના યુદ્ધમાં ઇમામ
હુસેન શહાદત થવાથી
તેમના શૈયર્, ધીરજ,
તથા ભક્તિની યાદગીરી

મોટે ઠામઠામ પાણી
છંટાઈ તાબૂત નીકળે છે.
એ દિવસ ગમગીનીનો
હોય છે.”

પાઠ ૫૦ મો.

સ્વચ્છ હવા ને

અસ્વચ્છ હવા.

ભાગ ૧ લો.

ગ્યાસ=વાયુ,

પ્રમાણુમાં=સરખામણીમાં,

પાઠ ૫૧ મો.

સ્વચ્છ હવા ને

અસ્વચ્છ હવા.

ભાગ ૨ જો.

મેદનીમાં=ઠઠમાં. મોટા
ટોળામાં.

કાર્બોનિક=કાર્બનવાળું ઝેરી

ઑસિડ=સત્વ, અર્ક તેજાળ

કુદરતની=પ્રભુની શક્તિની.

મહેર=મહેરખાની.

“હવા ઑકિસજન
કે પ્રાણવાયુ નાઈટ્રોજન
કે નેત્રવાયુ, અને કાર્બો
નિક ઑસિડ ગ્યાસ કે
અંગારવાયુ, તથા હાઈ
ડ્રોજન અને એમોનિયા
કે રત્રવાયુ, તથા ફાસ્ફરસ

કે આગિયો વાયુ, મળીને બનેલી છે. એ વાયુઓ નીચેના પ્રમાણમાં સામાન્ય રીતે રહેલા છે.

પ્રાણ વાયુ સેંકડે સાડીવીસ ભાગ, નેત્ર વાયુ સેંકડે ઈંદ્રોતર ભાગ, અંગારવાયુ સેંકડે અઢી હજાર ભાગ, હાઈડ્રોજન, મૂત્રવાયુ, અને ફાસ્ફરસનો બહુજ થોડો ભાગ આવેલો છે.

હાઈડ્રોજન અને ઑક્સિજન એ બે વાયુ એક અનેબેના પ્રમાણમાં મળીને પાણી થયેલું છે. સૌથી હલકો વાયુ હાઈડ્રોજન છે, તે જલુનમાં ભરાય છે. સૌથી ભારે વાયુ કાર્બોનિક

અસિડ ગ્યાસ છે. કોહવાણથી ને પિશાબથી એમોનિયા નીકળે છે. ફાસ્ફરસ હાડકામાંથી નીકળે છે, એ વાયુ દીવાસળી બનાવવામાં ખાસ વપરાય છે.

ઑક્સિજન પ્રાણી અને વનસ્પતિને જીવાડે છે. નાઈટ્રોજન બળ અને તેજ આપી શરીરને વધારે છે. નર્વા ઑક્સિજનથી શરીર ઝટ ખવાઈ જાય માટે નાઈટ્રોજન ભળેલો છે. વનસ્પતિને પ્રાણી બન્નેને રાત્ર પ્રાણવાયુની જરૂર પડે છે. અને દિવસે કાર્બોનિક અસિડ ગ્યાસ વનસ્પતિને ખાસ જોઈએ છે. માટે રાત્રે ઝાડ તળે સૂવું હિતાવહ નથી.

આવી રીતે કુદરતનો
અખૂટ અને અજબ ભંડાર
ભરેલ છે.

— — —

પાઠ પર મો.

ભાગ્યદેવી ને ભિખારણ.

ભાગ્યદેવી=નસીબદેવી,
વિધાતા.

કલ્સોલ=ભરપુર આનંદ,
ઉપરા ઉપરિ આનંદ.

સાંસા=વાધા. તંગી, હરકત.

ચિંથરેહાલ=મેલાંને ફાટેલાં
હાલતવાળાં.

વલખાં=ફાંફાં, હાટાવાચ,
વલોપાત.

પાલવ=લુગડાનો સારો દેખા-
વડો છેડો,

લચી પડી=ચોડી નમી ગઈ,
જરા વાંકી વળી ગઈ.

ઝરી=તવાઈ ગયેલું, ઘસાઈ
ગયેલું, ખવાઈ ગયેલું,

ભયોભવ=જન્મો જન્મ,
દરેક અવતાર.

ચેતીને=સમજીને વિચારીને
ક્ય દઈને=ક્ય એવો અવાજ
આપીને.

ફસકયું=ચરાઈ ગયું, ફાટી
ગયું.

“અતિ લોભ તે પાપનુ
મૂળ છે. વધારે લોભથી
પોતાનું જે હોય તે પણ
જાય છે. અસંતોષી કે
લોભી માણસ કોઈ દિવસ
જંપતો નથી, તેમ સાથેના
બીજા માણસોને પણ ડરવા
દેતો નથી. ઇશ્વર ખરેખરી
મહેનત કરનારનેજ મદદ

કરી ધારેલું આપે છે. પણ
 વગર મહેનતે આપેલું
 હોય તેને એમ સમજવાનું
 કે હોય તેને પણ લઇ લેવાજ
 આવેલું છે; માટે સંતોષી
 બની સાચી મહેનત
 કરવામાંજ સુખ રહેલું છે.

પાઠ પઠ મો.

નવજોત.

નવજોત=પારસી ધર્મ પ્રમાણે
 સદરોને કુસ્તી પહેલ
 વહેલાં પહેરવાની ક્રિયા,
 હિંદુઓના જનોઇને
 મળતી પારસી ધર્મની
 ક્રિયા.

દીક્ષા=ધર્મોપદેશ, મંત્રોપ-
 દેશ, ; ઇશ્વરી આજ્ઞાનો
 ઉપદેશ.

ધર્મશાસ્ત્ર=ધર્મ પુસ્તક,
 ધર્મ સંબંધી બોધનું
 પુસ્તક.

વિધિ=ક્રિયા.

સદરો=દુંડીને પહોળી બાંય-
 વાળું પાતળું મોટું
 પહેરણ, કદની.

કુસ્તી=સદરા ઉપર કેડ આગળ
 જનોઇ જેવું વિંટાળાય
 છે તે.

મોખેદ=દીક્ષા આપનાર
 વિદ્વાન, શુક્લ જેવા
 પારસી ધર્મ ગુરૂ.

નહાન નવડાવી=પવિત્ર
 સ્નાન કરાવી.

દસ્તુર=ધર્મક્રિયા કરાવનાર,
 ગોર જેવા.

શેત્રંજી=રંગીન પટાવાળું
 બાડું, સુતરનું લુગડું,
 વારંવાર લોંચપર પાથર-
 વાના કામમાં આવે તે.

ઝેલકે=ઝેનારાઝે.

ઝેચ=સુવા ઝેસવાનો માલી-
વાળો બાંક કે પાટલી,
પલંગડી જેવો.

પતેત=ઝંઢ અવસ્તાના કેટ-
લાંક પાપથી પસ્તાવાનાં
વાક્યો.

પર્વદગારે=પાળનાર ધર્મધરે.

માંગલિક=કલ્યાણકારી, સારા
અવસરના.

તંદુરસ્તી=આરોગ્ય મળે
એવાં ધર્મનાં વાક્યો.

દક્ષિણા=રોકડ નાણાનું દાન.

બખ્શીસો=સેટો, ધનામો.

મિજબાની=પરોણા ચાકરી,
ઉભાણી, પાટી, જ્યાંકત.

પટે છે=મળે છે.

પેગમ=સંદેશો, સમાચાર.

જરથોસ્તી=જર એટલે સોનું
અને રૂક્ત એટલે ખરાબ

ઉપરથી સોનાને ખરાબ
મણનાર, પારસી.

લગતી=સાથેની, સંબંધી.

અદા=ફરજ, જબબડી.

અદા કરવી=મજબૂરી, પુરી
કરવી.

“ઊંચાં હિંદુ એ. માં જેવી
જનોઈની ક્રિયા કરાવ-
વામાં આવે છે, તેવીજ
પારસીઓમાં નવજેતની
ક્રિયા છે. કોઈપણ ધર્મમાં
આવી મહત્વની ક્રિયા રહેલી
છે, એટલે કે એવી ક્રિયા
થયા વિનાનાં માણસો ધર્મ
વાળાં ગણાતાં નથી. આવી
ક્રિયા થાય ત્યારથીજ તે
ધર્મમાં દાખલ થયેલું
મણાય છે”

પાઠ ૫૪ મો,

કરોળીઓ.

ભાગ ૧ લો.

વંદાની=વાંદાની, ઝલની,
હવા અને લેજવાળી
જગ્યામાં થતો રાતી
પાંખવાળો જંતુ.

સંયુક્ત=જોડાયેલી.

કાંસક્રીના=વાળ સમારવાનું
દાંતાવાળું સાધન.

‘બહુ તાંતણા બળવંતા’=
તુટી જાય તેવા ઘણા તાંતણા
લેગા થાય તો બહુ બળ
વાળા થાય છે.

પાઠ ૫૫ મો,

કરોળીઓ.

ભાગ ૨ જો.

‘પૈંડાના આરાની’=પૈંડાની
વચ્ચેના ભાગથી છેડાના
ભાગ સુધી જોડાયેલા
સરખા કકડા.

(સૌથી વચ્ચેનો ભાગ તે
નાઇ, નાઇમાં જડેલા આરા, તે
આરાને છેડે જડેલાં તે ગોળાકાર
પુડીઆં.)

નિવાસ=રહેઠાણ.

પૂલ=નદી વગેરે ઓળંગી
જવાનું બાંધેલું સાધન.

વાસી દે છે=બંધ કરી દે છે.

(ધરોમાં ફેટલીક જગ્યાએ
ધોળા પડવાળું ધરખાંધે છે. તેનાં
ખારણાં બંધ કરે છે, અંદર છંડાં
ભરેલાં હોય છે.)

લગણુ=સુધી, લગી.

“કરોળીઓ આઠ પગનો
હોઈ હાંકણવાળાં પ્રાણી
જેવો છે. રેશમના કીડાની
પેઠે તાર કહાડી અજબ
કામ કરે છે. કીડી, મધ-
માખ, રેશમનો કીડા,
વિગેરે જીવડાંની પેઠે ધારેલું
કામ કરોળીઓ પણ
ખંતથી, ઘણાજ ઉદ્યોગથી,
ધીમે પણ ચોક્કસ રીતે
કરવાવાળો છે. માત્ર લુ-
ચ્યાધથી શિકારને પકડે
છે એ એનામાં દુર્ગુણ છે,
મોટે એના બીજા બધા
ગુણ ધારણ કરવા જેવા
છે; અને લુચ્યાધનો ગુણ
જાતજવા જેવો છે.”

પાઠ ૫૬ મો.

નલ દમયંતી બાલકોને મોસાલ

વલાવતાં.

મોસાલ=માનું પિયર, મામાનું
ગામ.

બાલક=નાદાન, બાનવગરનાં,
પવિત્ર હૃદયનાં.

બાલકાં=નાનુકડે કુમળાં બાળક-
નમાયાં=મા વગરનાં.

(તેજ વગરનાં, ગરીબડાં.)

વર્તો=ચાલો, રહો.

સહેજો=વેઠજો, ખમજો, સહન
કરજો.

મામીની=મામાની સ્ત્રીની,
માની બાણીની.

રુદયામાં=હૃદય સાથમાં.

ચાંપે=દાણે, હેતથી દાણે.

વેટને=પેટનાને, બાળકોને.

કેટલું=કેટલું કેટલું.

દૌહલાં=કપરાં, કઠણ, અધરાં,
મુશકેલ.

માતાબોળાં=મા વઘરનાં.

સાથ=સંઘાત, જથો.

સોઠે=આધારે, ઓથે.

(જાણે તમારાંજ છોકરા.)

ચેટે=રીતે, પેઠે, પ્રમાણે.

જતન=જાળવણી, સાચવણી,
સંભાળ.

જમાઈ=છોકરીના પતિએ.

પૂર્યો વાસ=રહેઠાણ વધાર્યું
રહેઠાણ આપ્યું.

વિજોગીનો=પોતાના માણસથી

વિખૂટા પડેલા માણસનો.

તપાસ=શોધ, ખોજ, ખોળ.

ચુંબન=ચુમી, ખોડી, બચ્ચી.

માવઠી=માતા, મા.

પ મુલ્લ=ખાળકનાં મોં.

ઝતરે=ખસે (વહાવ ખસે)

કર=કાઢ.

માંચ=મોં.

બોલાવ્યાં=વળાવ્યાં, વિદાય ક્યાં.

ઋષિ=સારા ઉંચા વિચારવાળા.

નઠરાયરે=નજરાનએ રે.

“ખાળકોને પોતાથી
વિખૂટાં પાડતાં માખાપને
કેટલું બધું લાગી આવે
છે? તેમાં એ માતા તે
માતાજ. એનો પ્રેમતો
અજબ છે. માતાપિતાનું
સંવળું જીવન ખાળકોજ
છે.”

પાઠ ૫૭ મો.

૨૫૨.

૨૫૨=થાહી કે પેન્સિલના
ડાઘા ઘસી કહાડનાર
પદાર્થ.

ગાડીનાં=ગોડાગાડી, રેંકડી,
મોટર; વગેરેનાં.

સાઈકલના=માઈસીકલનાં.

તાડીની=ખજૂરી કે તાડનો
સુકેજ ઘેન ચઢે એવો
ખટાસ પડતો ગળ્યો રસ.
(હલકા ભોકો પીએ છે તે.)

આફ્રિકા=નાતાલને લગતો
મોટો ભાગ.

અમેરિકા=પૃથ્વી ગોળ ઢોઢ
આપણા દેશની તળે
આવતો મોટો ભાગ.

સિંહલદિપ=દંકા.

બવા=દંકાથી ઉગ્રમણે.
સુમાત્રા નામનો બેટ છે,
તેની દક્ષિણે આવેલો
બેટ.

(ગરમ મસાલાની પેદાશવાળો
બેટ છે, એમાં મે માસથી ચાર
માસ, અને ડીસેમ્બરથી ત્રણ
માસ એમ બે ચોમાસાં
આવે છે.)

મલાયાના=રંગુનથી દક્ષિણ
માં એ નામનો મુલક છે
તેના.

દ્વીપકલ્પમાં=ત્રણ બાબુએ
પાણી ને એક બાબુએ
જમીન એવા ભાગમાં.
(દ્વીપ એટલે બેટ અને કલ્પ
ખરોચર જેવો.)

સ્થિતિસ્થાપક=ખગ ખસી
જતાં પોતાની મેળે મૂળ
હાલતમાં આવનાર.

બૂનના=બૂનદાણાના, કોરી
થાય તે દાણાના.

ક્રયા પદાર્થ=કરીગરી કયા
વગરના પદાર્થ, ખરોખર
ઉપયોગમાં ન આવે એવા
પદાર્થ.

“રખરની સ્વચ્છતાના
અને મજબૂતાઈના પ્રમા-
ણમાં ઘણી જાત આવે છે.
સ્થિતિ સ્થાપક ગુણને
લઈને જ એનો ઉપયોગ
ઠામ ઠામ થાય છે. આગળ
ઉપર ચામડાની જગ્યા એ
લેશે, એમ મનાય છે.”

પાઠ ૫૮ મો.

સિધ્ધરાજ જયસિંહ

ભાગ ૧ લો.

પાઠશાળા=જિંદુ બહુતર
બહુવાની નિશાળ, કોલેજ,

સંસ્કાર=લાયકાત આજીનાર
ક્રિયા, સુધારનાર ધર્મ
ક્રિયા, છાપ.

આપુના=ગુજરાતની ઉત્તરે
એ નામના આવેલા
પૂર્વતના, અંખામાતાના
રેહઠાણના.

માનતા=ખાધા, દુઃખ મટાડવા
દેવદેવીને કંઈ અર્પણ
કરવા ઠરાવવું તે.

તુલાકરી=તોલકરી, વજનકરી,
ધર્મદાન માટે જોખાવાની
ક્રિયાકરી.

ધર્માદાના=ધર્મને માટે
અપાએલાના, લોક કલ્યાણ
માટે અપાએલાના.

પૂરી=માનતા પ્રમાણે કર્યું.

દ્રવ્યથી=પૈસાથી, ધનથી,
વસ્તુથી.

લોકો પયોગી=લોકના ઉપ-
યોગના, લોકના કલ્યાણના.

સૂચના=મણ, ખબર, જણા-
વનાર, સૂચવનાર.

વીરમગામનું=અમદાવાદથી,
સડેજ આથમણું એ
નામનું ગામ છે ત્યાંનું.

ધોળકા=નડીઆદથી આથમણું
એ નામનું ગામ છે.

પ્રવાસ=મુસાફરી, ઠેકાણે ઠેકાણે
ફરવું તે.

ઓડણના=કુંભારને મળતી
માટી ખોદનારી એક જાત
જે ઓડ છે તેની સ્ત્રીના.

ફરમાવ્યું=હુકમથી જણાવ્યું.

અડગ=વિચારમાં અચળ કે
કાયમ, ડગવું નહિ તે.

કટાર=સીધો જમૈયો, કટારી,
લાલાના પોના જેવું નાનું
હથિઆર.

આપઘાત=પોતાની જાતેજ
પોતાનો ઘાત કરવોતો.

રાજહસ્તી=રાજને બેસવાનો
હાથી.

પાઠ ૫૬ મો.

સિંધરાજ જયસિંહ.

ભાગ ૨ જો.

કોઈ કુંભારની=(સિંધદેશના
શેરપરા રાજની મૂળ કુંવરી, પશુ
બેળીઓએ અપશુકનીઆજ
જણાવ્યાથી, રાજાએ જંગલમાં
મોકલી દીધી. તેને જુનાગઢ પાસેના
મજેવડી ગામનાં કુંભારે લાવી
ઉછેરી. તેથી કુંભારની કન્યા ગણાઈ.)

જુનાગઢ=જૂનામાં જૂના
કિલ્લાવાળું ગામ, કાઠિઆ-
વાડમાં દેશીરાજ, નરસિંહ
મહેતાનું ગામ.

રા'ખેંગાર=રાહખેંગાર,
રાયખેંગાર.

(રાયને રાહ પથ કહે છે.)

અળાતકારે=જોર જીવમથી.

અરજ=વિનંતી કે પ્રાર્થ-
નાથી જણાવવું તે.

પ્રચંડ=જબરો, ઘણા જોરથી.

વેળૂ=ધૂળ, રેતી, વાલુકા.

સવાય=અનુકુળતાવાળો,
ફાવતો.

(સ એટલે સારો, વા એટલે
પવન, ય એટલે ગુણવાળો.)

પરજળે=પ્રજળે, ધીમે ધીમે
જળે.

સૌરઠિ=સૌરાષ્ટ્રની, સોરઠની,
કાઠિઆવાડની.

પામરી=નાજીક વણાટની ઊંચી
કસળી શાલ.

હર્ષધેલી=હરખથી ગાંડા જેવી.

આકરણનું=ભાષાના નિય-
મોનું, વાંચવા લખવા કે
ભાલવાના નિયમોનું.

સતકારે=આદરમાન, માનપાન.
સ્થેત=ધોળું, સફેદ.

ચામર=એક રાજ ચિહ્ન,
ચમરી, લાંબાવાળની માખ,
મચ્છર વગેરેની આપટણી.

આશ્રય=આશરો, આધાર,
મદદ.

કલ્પવૃક્ષ=ઈચ્છેલું ફળ આપ-
નારું ઝાડ.

(કલ્પ એટલે ઇચ્છા.):

સિંધરાજના વખતમાં
ગુજરાતનું રાજ્ય નમુને-
દાર હતું. એનામાં એની
માનાજ ખાસ ગુણુ આવ્યા
હતા. એ ઘણો બહાદુર,
વટવાળો, ને વિક્ષાનોને
આશ્રય આપનારો હતો.
એણે ઘણાં બાંધકામ કરા-
વ્યાં છે. એના જીવનમાંથી

ફક્ત જસમાનો પ્રસંજ બાદ
કરીએ તો એ એક દેવજ
મણાય. ”

પાઠ ૧૦ મો.

પારસી લગ્ન ક્રિયા.

જ્યોતિષને=આકાશમાંના
સૂર્ય ચંદ્ર વિગેરે ગ્રહની
વિદ્યાને.

જન્મોદાર=જન્મ વખતનો
બડી પળ વગેરેનો આંક,
જન્મ પત્રિકા, જન્મ
કુંડળી, ટપકો.

જોષીને=જ્યોતિષ વિદ્યા બાણ-
નારને.

આદરાય છે=કરાય છે, સ્વી-
કારાય છે.

કરાર=કરાવની કબુલાત, કમા-
વનો કાગળ.

જામા=મોટા અંગરખા, ધણે
નીચે સુધીના ડગલા.

માંડવ સરો=માંગલિક પ્રસંગે
મંડપ બાંધવાની શરૂઆ-
તનો શુભ વખત.

મંડપ મુહૂર્તના=માંડવો
બાંધવાની ક્રિયાના સારા
વખતના.

પીઠી=દળેલી હલધરમાં સુગં-
ધીદાર ચીજોની મેળવણી
કરી તૈયાર કરેલો પદાર્થ.

સાજન=સરવસ, વરઘોડો.

પડદો=કપડાંનો આંતરો,
કપડાંનું ઓથું.

આંટા=ફેરા, ચક્ર, વળ.

તવા=લોખંડી મોટીતાવી,
લોખંડી મોટું કલેહ.

ધુપ=ધુગધીવાળો ધુમાડો
નીકળે એવી વનસ્પતિ
વગેરે ચીજો.

હર્ષનાદથી=હરખના અવા-
જથી.

ચલણ=કહું થવું તે, સત્તા
ચાલવી તે, અમલ ચાલવો
તે.

પ્રમાણિકપણે=સત્યતાથી.
નેકીથી, ઇમાનદારીથી.

પાલકો=પાળનારાઓ, પોષ-
નારાઓ.

પ્રમાણપત્ર=ખાતરીનું લખાણ,
સર્ટિફિકેટ, દાખલો.

નોંધનારા=ખરોખર સમજાય તેમ
ટુંકામાં લખી લેનારા.

નોંધાય છે=સમજાય તેમ
ટુંકામાં લખાય છે.

કારવાનો રિવાજ, પારસી
અને ખ્રિસ્તિ ધર્મની
કોમમાં ખાસ હોય છે,
તેથી ઘણે ભાગે પરણેલાં
જેડાનું જીવન સુખમાં
જાય છે. પારસીને મુસલ-
માન વિગેરે કેટલીક કોમો-
માં ઘણે ભાગે નજીકના
સગામાં લગ્ન કરાય છે.
પારસીઓમાં કન્યાની
પાછળ ઘણો ખર્ચ થાય
છે. હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા
પછી હિંદુઓને મળતી
લગ્ન ક્રિયા રખાએલી છે.”

“વર કન્યા એક
બીજની પસંદગીથી સ્વી-

પાઠ ૬૧ ગો.

ભોર.

સુનેરી સુશોભિત=સોનેરી
સારો શોભીતો.

રંગ ઘેરંગી=જુદા જુદા
રંગના, ભાત ભાતના
રંગના, તરેહવાર રંગના
મોહ પમાડે એવા રંગના.

‘આંખ’ જેવા=આંખના
આકારના.

ખોતરી=નખથી ઉખેડી કે
ખોદી.

‘કળા કરવી’=કારીગરીવાળી
શોભા બનાવવી.

ઉતરતી=હલકી.

છાપરે=ધરના છેક ઉપલા
ઢોળાવવાળા ભાગ ઉપર.

‘કેકા’=મોરનો ટહુકાર, મોર
લહેકાવીને લાંબા સૂરે
ખાલે તે.

મગરૂર=અભિમાની, ગર્વિષ્ટ,
મગરૂબ.

“મોર કળા કરવામાં
અને કેકા કરવામાં ઉત્તમ
છે. ચોમાસામાં એને બહુ
આનંદ પડે છે. જ્યારે
આનંદી હોય છે, ત્યારેજ
કળાને કેકા કરે છે. દુનિ-
યામાં સૌથી સુંદર પ્રાણી
મોર છે. એ જ્યાં વસે છે
ત્યાં સાપ ભાગ્યેજ હોય
છે. એનાં પીંછાંને મોટા
મોટા રાજાઓ પણ મુખ-
ટમાં ધારણ કરે છે.
પીંછાંની વચલી નસોની
જેન લોકો સાવરણી

અનાવે છે. મોરનાં ઈંડાને
 વળી ચીતરવા પડે ખરા
 કે ? એ કહેવત મોરનાં ઈંડાં
 ઉપરના કુદરતી ચિત્રા-
 મણુને લાઇનેજ પડેલી છે.
 જેવી મોરની સુંદરતા
 તેવીજ ઈંડા પર હોય એ
 દેખીતું છે. પ્રભુની અદ્-
 ભુત કારીગરી મોરનાં
 પીછાંમાં જણાય છે.”

પાઠ ૬૨ મો,

વૈદર્ભિ વનમાં વલવલે.

વૈદર્ભિ=વૈદર્ભ દેશના રાજાની
 કુંવરી.

વલવલે=વિલાપ કરે, દુઃખ
 પોકારતાં રહે, સંભારી
 સંભારીને રહે.

મામની=ભામિની, જીવાન
 રૂપાળી સ્ત્રી.

ફકલદી=એકલી.

જાત=જાતે, શરીરે, રહે.

રસનાયે=જીભવડે.

દે=આપે, કહે.

જાપ=જપ, રટન, વારંવાર

એકની એક બાબત

માંએ લાવ્યા કરવી તે.

જપતી=રમરતી, યાદ કરતી,
 ભજતી.

શુદ્ધ=શાન, કાળજી, દરઝર.

પાય=પગ. (માં.)

સ્વૂટયું=ઘટયું.

નયણે=આંખે, લોચને.

ધારા=રેલા, ધાર.

રુધીર=રોહી.

હીંદંતી=ચાલતી ચાલતી.

આસડે=રખડે, ભમે, અથજથ,
 લથડાય.

ઠેકા=ઠોકર.

(જોરથી આશરતાં પચને
સામેની ઝીજ અથડાય તે.)

ચાલંતી=ચાલતાં ચાલતાં.

કેશ=માથાનાવાળ, નિમાળા.

કક્કરદા=કેકેડા, છોલાકાં કે
સોરાઇને શરીરપર પડેલા
કાપા.

છોળિતશ્વાર=લોહીનારેલા,
લોહીનીધાર.

અથડાયે=અથડાય, ઠોકાય,
અકૂળાય.

અંગશું=શરીર સાથે.

મજતી=એક ધ્યાને જપતી,
સેવતી શ્રદ્ધાથી બોલતી.

રવળી=રાત્રી, રાત.

પ્રીછે=બોળખે.

વાહું=ગીચ, બહુ, ભરાઉ,
ખીચો ખીચ.

અરણ્ય=જંગલ.

વચ્ચ=ત્રણ.

ઠવક=પાણી.

શયન=સૂવું, સૂઈ જવું.

(ખાવું નહીં, પાણી પીવું
નહીં, નહાવું નહીં, બેસવું નહીં,
અને સૂવું નહીં.)

મમતાં=ભાન વગર આમતેમ
અથડાતાં, રખડતાં.

નૃપમામની=રાજાની બુવાન સ્ત્રી

વાટ=માર્ગ, રસ્તો.

વાટ=ઓવારો, પહાડપરનો
રસ્તો.

પ્રેમદા=પ્રેમવાળી સ્ત્રી.

“ દમયંતીની ત્રણ
દિવસ સુધીની હૈયું પિમ-
ળાવી નાંખે એવી હાલત
બાણતાં એમજ મનાય
કે એ ખરેખરી સતી હોવા-
થીજ ટકી રહી હતી. એના
સતીપણાથીજ એને બ-

ચાવી હતી. સત્યની સહા-
યે જ હંમેશાં પ્રભુ રહેલો
છે. ”

પાઠ ૬૩ મો.

ઝાડનાં ફુલ.

ભાગ ૧ લો.

‘ઝાડના હિતને માટે કરે છે’

=પોતાની જાતના નવા
છોડ પેદા કરવા તેના
ખીજના સાધનના પો-
ષણ માટે કામ કરે છે,
કે જેથી છોડનું કલ્યાણ
થાય.

(ટુંકમાં ફલ માટે.)

‘નવા છોડ ઉત્પન્ન કરવાનું
કામ કરતો નથી’ =

નવા છોડ પેદા કરવા
માટે જે ખીજ જોઈએ
તે ખીજ કંઈ મૂળ થઈ
કે પાંદડાંમાં થતું નથી.
(ફલમાંથી થાય છે.)

ભૂષણુ=ધરણ, શણગાર,
આભૂષણ.

બલિહારી=ખુબી, ખુબી
જેતાં ખુશ ખુશ થયાનો
શાબાશી ભર્યો બોલ.

‘કુદરતની એ બલિહારી છે’

=પ્રભુની શક્તિની એ શાબાશી
વાળી ખૂબી છે.

વિચિત્ર=જુદી જુદી તરેહના.

ખુશબોદાર=ખુશી કરનારી
સુગંધવાળી.

તૃપ્ત=સંતોષાયુ.

ગોટા=ગુચ્છ, દડા જેવી
કલગી.

માંગલિક પ્રસંગે=લગ્ન જેવી
ખુશાલીના વખતે.

આવકાર દેવામાં=માન
આપવામાં.

ગજરાં=અંબોડે તથા હાથે
પહેરાતો કે બંધાતો હાર.

ગુલાબજળ=ગુલાબની
સુગંધીવાળું પાણી.

અતરોનો=કુલના અર્કોનો,
કુલની સુગંધીવાળા
તેલોનો.

ગુલાબદાનીમાંથી=ગુલાબ-
જળ ભરીને છાંટાવાના
વાસણમાંથી.

ખુબીને માટે=ચમત્કારને
માટે, અંદર રહેલા સારા
સારા ગુણને માટે.

આંગણું=ખારણા આગળની
ખુસ્તી જગ્યા.

કુંડાંમાં=છોડને માટે માટીનું
પહોળા મોંઠું પકવેલું
વાસણ.

પતંગીઆ=કુદાં, નાબુક
અને સુંદર પાંખવાળાં
લવડાં.

(ધણે ભાજે ચોમાસામાં એ
થાય છે.)

ધંટ=દેવસ્થાનમાં ઉંધા પ્યાલા
જેવા વગાડવાને લટકાવેલા
હોય છે તે.

(નિશાળનાં ચપ્પો ધંટ તે ધંટ
નહિ પણ જાલર કહેવાય છે)

— —

પાઠ ૬૪ મે,

ઝાડનાં પુલ.

ભાગ ૨ જે.

દેવ=ખાસિયત, આદત, રીત
ભાન.

કમળનાં પુલ=સતપત્રી,
કે ખરા કમળની જાત

કોઈકજ તળાવમાં થાય
 છે, પણ એને મળતાં
 જે કુલ તળાવમાં થાય છે;
 તેને પોચણાં કે નાંગલિઆં
 કે કોદરીઆં કહે છે.
 કારણ કે એના ફળમાંથી
 નાગલી કે કોદરા જેવાં
 બીજ નીકળે છે.)

શતપત્ર=શતપત્રી, સો પાંખ-
 ડીવાળું.

પુષ્પ=કુલ.

શ્વેત વર્ણનાં=ધોળા કે સફેદ
 રંગનાં.

રક્તવર્ણનાં=રાતા કે લાલ
 રંગનાં.

નીલ વર્ણનાં=વાદળી કે
 આસમાની રંગનાં.

સૂર્ય કમળ=સૂર્ય દેખાય
 તેટલો વખત ખીલનારાં
 કમળ.

ઉદય પામે છે=ઉદય એટલે
 જાગૃત્વ ઉપરથી જાગે છે.

વિકસે છે=બીડે છે.

અસ્ત પામે છે=અસ્ત એટલે
 ખાયમવું ઉપરથી ખાદ્યમે
 છે.

સકોચાધ=ખિડાઈ.

ચંદ્ર કમળ=ચંદ્ર દેખાય
 તેટલો વખત ખીલનારાં
 કમળ.

પાછલે પહોરે=ખપોર અને
 સાંજની વચમાંનો વખત,
 ખપોરના ત્રણથી ચાર
 વાગ્યાનો વખત.

સૂર્ય મુખી=સૂર્યના તરફ
 મોં રાખનાર.

કમવારે=અનુક્રમે, ઠેરવ્યા
 પ્રમાણે વારા ફરતી.

વખત કહી શકીએ=કેટલા
 વાગ્યા કે કેટલો વખત
 થયો તે.

રજ=રજકણ, ઢીણો ભાગ.
 (આ જગ્યાએ બીજ વેદ
 કરનાર ભાગ.)

ખી=ખીજ, ખીયુ.

પુષ્ટ=મજબુત.

પ્રસરાવે છે=ફેલાવે છે.

કરમાઈ=ચીમળાઈ, સૂકાઈ.

નષ્ટ થવાથી=નાશ થવાથી.

પાંખડી=પાંદડી.

કેશર=ખીજ ઉત્પન્ન કરનાર
તાંતણા.

ખોરીઆ=ખુટામ, ખટન.

વજ્જ=સખતમાં સખત ચીજ.

(કુત્રનો વીલો તળીએનો સખત
ભાગ, પાંખડીનું રક્ષણ કરનારો
ભાગ.)

“પુલ, ઝાડકે છોડ
અથવા વેલો મોટાં થયા
વિના થતાં નથી. એરંગ.
એરંગી, જુદા જુદા ઘાટના
ને જુદી જુદી સુગંધીનાં,
તથા જુદા જુદા વખતમાં
થનારાં હોય છે. પ્રથમ
કળીઓ આવે છે; તેનું

રક્ષણ વજ્જ, કરે છે. કળી
ખીલતાં પાંદડીઓ ખીલે
છે, પાંદડીની વચમાં નર
કેશર અને સ્ત્રી કેશર એવા
બે જાતના તાંતણા હોય
છે; તેનું રક્ષણ પાંદડી કરે
છે. એ બે જાતના તાંતણા
વડેજ ફળ ઉત્પન્ન થાય
છે ફળ વડે ખી પેદા
થાય છે. ખીજ કે ફળ સ્ત્રી
કેશરના મૂખ આગળ એક
ઈંડાંના આકારની કોથળી
હોય છે, તેમાં નર તંતુની
રજ સ્ત્રીકેશર જે નળી જેવા
પોલા હોય છે, તેમાં થઈ
ને દાખલ થાય છે; ને ત્યાં
પોપાઈ ફળમાં ખીજ બંધાય
છે. કોથળી તેજ ફળ બને
છે. ફળ બંધાતાં પાંદડી-
ઓને કેશરો સૂકાઈ નાશ

પામે છે. સ્ત્રી કેસર કરતાં
 નર કેસર ઘણા પુલોમાં
 લાંબા હોય છે. વજ્ર, તો
 ફળ મોટું થતા સુધી ટકે છે,
 સૌથી શ્રેષ્ઠ પુલ કમળનું
 છે. ગુલાબ, મોગરો, કેતકી,
 ચંપેલી, ખોરસલી વિગરે
 ઘણાં પુલો સુગંધીદાર
 હોય છે. જે પુલમાં નર
 કેસર કે સ્ત્રી કેસર પૈકી
 એકાદ ન હોય તેનું ફળ
 કે બીજ થતું નથી છતાં
 કેટલાંકમાં એકજ જાતના
 પુલમાંથી મધમાખ, પતંગ
 ગીઆ લમરા વિગરે
 જીવડાં રજ લઈ જવા
 લાવવાનું કામ કરીને ફળ
 કે બીજ ઉત્પન્ન કરવામાં
 મદદ કરે છે.

પાઠ ૬૫ મો.

મગર

ભાગ ૧ લો.

પેટ ઘસડીને ચાલનારાં
 પ્રાણી'—સાપ, ગરોળી.
 કાચબો, મગર, ઘો,
 વિગરે પ્રાણી.

લિલાશ પડતા રંગની=
 સહેજ લીલો જણાતા
 રંગની.

ધાખાં=જુદી જુદી જાતના
 લેગા થએલા રંગના
 ડાઘા.

પાસાપર=નીચલાને ઉપલા
 ભાગની વચ્ચેના ભાગપર

મુસ્ત=માળસુ

ડુબકી મારે છે=શરીરના
 દેખાતા ભાગને પછી
 પાણીમાં ડુબાવી દેવો તે
 પછાડી=પટકાવી, મક્કાળી.

પાઠ ૬૬ મો.

મગર

લાગ ર જો.

મુખ્ય=મૂળ, ખાસ.

ભક્ષ્ય=ભક્ષ, ખાવાનો ખોરાક

સપાટામાં=જપાટામાં, ફટ-
કામાં.

અજમેરમાં=રજપૂત

રાજ્યોની વચમાં એ
નામનો પ્રિટિશના કબજાનો

થોડો ભાગ છે તેમાં

વર્ણવાએલી=વિગતવાર
લખેલી.

“ મગર ઘણી જાતના
થાય છે. એ ઘણે ભાગે
ગરોળી કે પરવલીને
મળતાજ હોય છે. એનો
દેખાવ બેડાળ હોય છે.
એનું તમામ શરીર કઠણ
હોય છે. પૂછ્યાપર કરવત

કે આરીના જેવા ઠાંતા
હોય છે તેવડે શિકારને
પછાડે છે. એ નિર્જીવ
લાકડાની પેઠે શિકારને
ફસાવવા પડી રહે છે.
માટે કોઈપણ અજાણ્યા
જાણાયમાં એમને એમ
ખાતરી વગર હાથ કે પગ
મૂકવો નહિ; એજ ઉત્તમ
છે. એનાં ઈંડાં નોળિયો
શોધી શોધીને ખાઈ જાય
છે તેથીજ બેઢાંએ તેટલો
વધારો થતો નથી. જ્યારે
એના દરમાં આંકડાનાં
ડાળાં પાંદડાં સાથે રાખ-
વામાં આવે છે ત્યારે એ
અંદર ગુંગળાઈને મૃત્યુ
પામે છે. ”

પાઠ ૬૭ મો.

વરસાદ અને ઝાકળ
ભાગ ૧ લો.

ઝાકળ=દીવસના બનેલી વરાળ
થોડે ભંચે જઈ મળશે
ઠરીને નીચે પડે તે.

કલાકેક=આશરે એક કલાક.

કોરાં=સૂકાં, લીનાશ વગરનાં,
વજરાયા વગરનાં.

કડાકે=કડ દઈને ઉપરા ઉપર
અવાજ મથળતાં થાય
એવાં, કડક.

વરસ્યા=ધણે ઉંચેથી છંટાયા.

છિદ્રાણુ=ઝીણાં ઝીણાં કાણાં
વાળી.

આહેદાની=કીટલી, ચાદાની,
ચાહ ઉઠાળવાનું નાળચ્છ
વાળું કાચણ.

નાળાં=નાની નદી, ખાડી,
કાતરમાં.

મહા સાગરમાં=મોટા

સમુદ્રમાં.

(પૃથ્વી ઉપર મહાસાગર
પાંચ છે. ઉત્તર, દક્ષિણ, હિંદી,
પાસિફિકને આટલ.ટિક.)

રૂપમાંજ=આકારમાંજ.

પાઠ ૬૮ મો.

વરસાદ અને ઝાકળ

ભાગ ૨ જો.

ઉલટું=ઝીણું, અવળું.

ખિંદુનાં=ફોરાંનાં, ટીપાંનાં.

ખરફના=પાણી ઠરીને બનેલા
પત્થર જેવા નક્કર પદાર્થના.

કરાંનો=ખરફના કંદાનો.

સુકી હવા ને ગરમી એ
બન્ને લીનાશને પાણીની
હંમેશાં સૂખી હોય છે.

તેથીજ જ્યાં સૂકી હવા કે
ગરમી હોય છે, ત્યાં કૂવામાં
પણ પાણી નિકળતું નથી
એવા પાણી વગરના ભાગ
ને વેરાન કહેછે. ગરમી કે
સૂકી હવાથી ઉલટું કામ
ઠંડી કરેછે. ઠંડી વરાળનું
પાણી બનાવે છે, તેનાં
બુદાં બુદાં રૂપ તે વરસાદ,
ઝાકળ, ધૂમસ, કરાં છે.
શિયાળામાં હવા ઠંડી
જણાય છે, છતાં તે સૂકી છે;
કરણ કે શરીરપરની ચામડી
ફોટે છે. પૃથ્વી પર જમીન
કરતાં ત્રણગણું પાણી
ભરેલું છે. હિંદુસ્તાન
વિગેરે કેટલીક જગ્યાએ
નદી, તળાવ, કૂવા વિગેરેથી
પાણીનાં ભરપુર સાધન

ધશ્વરે આપેલાં છે. પાણીને
ગરમી વિના તથા હવા વિના
અન્ન કે વનસ્પતિ થતાં
નથી, ને અન્ન કે વનસ્પતિ
વિનાં પ્રાણીઓ જીવી
શકતાં નથી. ખરેખર
આપણા ઉપર પ્રભુની
ધણીજ મહેરબાની છે.
કૂવાના પાણી કરતાં વર
સાદ ને ઝાકળ વનસ્પતિને
અમૃત સમાન છે.”

પાઠ ૬૧ મો

કાચનો કાચબો.

સાગરમાં=સમુદ્રમાં, દરિયામાં.

બી=હા, ખરોખર, ખરેખર.

દર્શન કારણ=ભગવાનનાં દર્શન
માટે.

વિશ્વાસ=ભરોસો, ખાતરી.

(પ્રસુ પર ભરોસો રાખીને.)

આવંતાં=આવતાં આવતાં.

માઠ્યારે=જેયારે.

(પારધીએ જેયારે.)

જાલીને=પકડીને.

(દોરીવડે આંધીને માર માર્યો.)

ધારણ=ધરી, પકડી.

ધીર=ધીરજ.

હગારશે=અચાવશે.

ઘાલો=વહોલવાળો.

જુગતે=મુક્તિથી, યુક્તિથી.

જાદવ વીંગ=જહુરાજાનાં વંશના

તે બાદવ ને બાદવમાં

બહાદુર તે બાદવ વીર

કે કૃષ્ણ.

ચિંતાં=પ્રીકર.

જરણે=તાબે.

માથોરે=માથવનું લાકડું નામ

માવો, માયા લક્ષ્મી વિગે-

રેના ધણીરે.

વારતી=અટકાવતી, રાકતી.

કંચ=ધણી, પતિ.

કહેણ=કહેવું.

કાલ્લ બાવ્યો=ભયંકર વખત

આવ્યો, મૃત્યુ આવ્યું.

ઢાલો=નીચે નાંખો, નીચે કરો.

નેણ=આંખ.

ઢાલો નેણ=નીચી આંખ કરો.

સારંગ પાળી=શાકગ એટલે

શિંગડુ ને પાણી એટલે

હાથ ઉપરથી જેના હાથમાં

શિંગડાનું બનેલું ધનુષ

છે તે.

મોત નિશાનીરે=મોતનું

ચિન્હરે.

બલ્લાને=મળ વગરનીને, સ્ત્રીને.

ફતવાર=ભરોસો.

કોટિ=કરોડ, સો લાખ.

‘ગાણું પોતાનું ગાય’=ખીબનું

કહેલું ન સાંભળે, ને

પોતાનું જ કહેવું ખરું
માનીને તેને ખોલ્યા કરે.

જો'જી=વહોણી, વિનાની.

પોજી=નખગી, કમજોર, પગની
પાનીએ.

રાસેજીશારો=રાખનારો.

રામ=રામચંદ્રજી, પ્રભુ.

કેના=કેઇના.

શ્વામ=સ્વામિ.

રાજે=રાખતે, ટાંકણે.

મતિ=મુદ્ધિ, વિચાર.

મુસાળીરે=અકળાઇરે, કંટાળીરે.

તૂટયા=તૂટયા, તૂટી ગયા.

આલવું=પકડવું.

તાળીરે=ખેંચીરે.

ત્રિકમત્રી=ત્રિ વિક્રમજી.

(ત્રિ એટલે ત્રણ. વિક્રમ એટલે
પગડું, ઉપરથી, વામન અવ-
તારમાં ત્રણ પગલાથી સ્વર્ગ
મૃત્યુ ને રાફી ત્રીજા પગલાથી
બલિરાજને પાતાળમાં અપિલો.)

ત્રણલોકમાં=સ્વર્ગ મૃત્યુ ને
પાતાલમાં.

મટક પહી=મટકી પડ્યાં.

આતમના=આત્માના, જીવના.

ઉદ્ધાર=મોક્ષ, છુટકારો.

(મોક્ષ આપનારા, તારનારા.)

છોગાલા=છોગાં રાખનારા,
છેલીઆ, કકકડબુવાન.

બેલીરે=મદદગારરે, હિમાયતીરે,
સાથીરે.

ડગારે=અચાવે.

જગદીશ=જગતના દેવ ઉપરથી
પરમેશ્વર.

સલગાવી મૂક્યાં=ઓગરહમ
અગ્નિ લાગ્યો તેથી બળે
સળગાવી મૂક્યાં.

જોર્યા=નાંખ્યાં ધીમે રહી
નાંખ્યાં.

વીંચોવીંચ=વચ્ચો વચ્ચ.

રાસુંમાજ=તારાજીવ બચાવું.

માલાનાંબાળ=ધનુષમાંથી તીરને
બદલે બાણે લાલાજ
છુટતા ન હોય ?
(આકરાં બાણ.)

બારુરે=હારે.

(રે શબ્દ વાક્ય પુરું કરવા
માટે છે.)

કરતાર=કરનાર કે સર્જનાર
ઉપરથી પરમેશ્વર.

તંત=હુઠ, નિયમ, મમત.

બગ=પગલું.

મરિયેરે=મૂડીએરે.

વિઠ્ઠલજી=જગતને વિંટવાવાળા
ઉપરથી વિઠ્ઠલ કે પરમેશ્વર.

ચારે=વહારમાં, મદદમાં,
સહાયમાં.

જામઝા=શ્યામળા, કાળાશ
પડતા કૃષ્ણ.

સાર=સારૂં, રૂઠું, મહેનું, ભલું.

હાંસી=મશ્કરી, ફેંચેલી.

પ્રમુ=વિશેષ સારૂં કરનાર
ઉપરથી પરમેશ્વર.

પતીત=પતિજ, ભરોસો,
વિશ્વાસ, ખાતરી.

કેશવજીએ=ઉત્તમ કેશવાળા
ઉપરથી કેશવજીએ કે
પરમેશ્વરે.

મેઘ=વરસાદ.

મલાર=એ નામના રાગ ગાતાં
થતો પુષ્કળ વરસાદ.

મેઘમલાર=મહાલતો વરસાદ,
છુટથી પડતો વરસાદ.

મોજલ=કવિ ભોળે ભગત.

તારશે=હું ખડે મુશ્કેલીમાંથી
છોડાવશે, તેરવશે, પાર
ઉતારશે.

“પ્રભુ, ભકતની કસોટી
માટે દુઃખ પાડે છે.
તેમાંથી ચળાયમાન
થવાય તો ભકિતમાં ખામી

આવે છે, ને ભકિત
નકામી જાય છે, માટે
ગમે તે દુઃખ અવી પડે
તો પણ ખની શકે એવા
ધારેલા કામમાં પ્રભુપર
ભરોસો રાખી છેવટ સુધી
મંડયા રહીએ તોજ કામ
સિધ્ધ થાય છે. કાચખાની
વહારે છેવટે પણ પ્રભુ
ધાયા વિના રહ્યા નહિ.
ખરેખર નિર્દોષ જીવની
પાવત્ર પ્રાર્થના પ્રભુ સાં-
ભળે છેજ. સાચો ભગત
જાતે તરે છે ને સાથેનાને
પણ તારે છે. ”

પાઠ ૭૦ મો.

પારસી દોખમું.

દોખમું=પારસીઓના શબ્દને
ઠેકાણે પાડવાની જગ્યા,
દોખમું.

શબ્દને=મુઠ્ઠાને.

અગ્નિદાહ=દેવતા વડે શબને
ખાળવું તે.

અહુર મઝ્દનું ચિહ્ન=પ્રભુની
નિશાની.

નિકાલ=ઢેડા, અંત, ફરથો.

અન્ત સમય=મરવાનો વખત.

કલામા=વચનો, ખોલો.

લોખાન=એક જાતનો ગુંદર.

ધેઆન=પારસી ઠાઠડી,
પારસી નનામી.

નસે સતાર=પારસીનું મુઠ્ઠું
ઊંચકનારા ખાસ હોય તે.

ધે સારે છે=ધર્મ શાસ્ત્રનાં
વચન ભણે છે.

ક્ષાણિક=જરાવાર ટકે એવો,
ઝટનાશ પામે એવો.

અધ્યારઓ=પારસી ધર્મ
ગુરુઓ ભટ જેવા.

અંબીર=ભારેખમ, ઠરેલા,
આશ્ચર્ય તેમ ભય ઉપ-
જાવે તેવું મોટું.

રૂહ=આત્મા, જીવ.

પરલોકમાં=ખીલ લોકમાં,
જન્નત કે દોજખમાં
મુખડ હોમે છે=મુખડને
બાળે છે.

સમક્ષ=રૂબરૂ, સામે, નજર
આગળ.

ઉઠમણાનો=મુઆના શોક-
માંથી ઉઠવાનો.

દશાને દહાડે=મર્યાના દશમે
દિવસે.

“ દાહ ચાર જાતના
છે; અગ્નિ દાહ, ભૂમિદાહ.
જળદાહ, ને સૂર્યદાહ.
હિંદુઓનો ઉજળીઆત
વર્મ અગ્નિદાહથી, હિંદુ-
ઓનો હલકો વર્ગ અને

મુસલમાન તથા ખ્રિસ્તિ
વર્ગ ભૂમિદાહથી, દરિયા
કિનારાના કેટલાક જળ
દાહથી, અને પારસી સૂર્ય
દાહથી શખનો નિકાલ કરે
છે. ગીધ પક્ષી ઊંચે રહે-
નાર હોવાથી રૂહને જન્ન-
તમાં કે બહેશતમાં લઈ
જનાર ગણાય છે.”

પાઠ ૭૧ એ

રીંછ.

મદારી=માંકડાં રીંછ સાપ
વિગેરેને કેળવી ખેલ
કરનાર, વાદીજર, ગરૂડી.
ચઢ ઉતર=વારંવાર ચડવું
ને ઊતરવું તે.
વગડામાં=જંગલમાં, સીમા-
ડામાં.

સ્તબ્ધ=સ્થિર થઇ ગયા જેવું,
હાલ્યા ચાલ્યા વગરનું,
દિંગ થઇ ગએલું.

ધાડા=ભરાઉ, ઘટ્ટ, ખીચો
ખીચ.

બખોટ=પોલાણ.

ધણો વખત ખાધા વિના
જીવી શકે છે=ઝાટની પેઠે
પોતાના કલેબમાં ભેગી
કરેલી ચરખી પર જીવે છે.

કદૂપું=ખેડોળ, ખરાબ દેખા-
વનું, વરવું.

કહંગી=કંગ વગરની, ઠેકાણા
વગરની, ખેડોળ.

પાસે ફંકારાવી બજાર બંદ
તરીકે બાળકોને નજર ન
લાગે માટે મદારી લોકો તે
વેચે છે. આખે શરીરે ભર-
પુર વાળ હોવાથી, મધ
માખનો ડખ પણ
લાગતો નથી. ઝાડ
ઉપર ધણે ભાગે ઊંધે મોંએ
પણ ચઢે છે. રીંછ બેડોળ
ને ભયંકર પ્રાણી છે. ઘોળાં
રીંછ બરફવાળા મુલકમાં
થાય છે.”

પાઠ ૭૨ મો.

ફળ અને બીજ

ભાગ ૧ લો.

પરિપક્વ=ખરાબર પાકેલું,
ચારે ચરચી પાકેલું.

“રીંછ ઘોળાંને કાળાં
એમ બે ભતનાં થાય છે,
બાળકની પેઠે નાથીને કે
મોંપર મજબૂત મોરડો
પાડી મદારી કબજે રાખે
છે, ચરીઠાના બીને રીંછ

હાનિ=નુકસાન.

સંશય=શંકા, સંદેહ, મનનું
સમાધાન ન થવું તે.

બીજપાત્ર=મીંજની ઉપરનું
સખત છોડું, બીજને
રહેવાનું ઠેકાણું.

ગર=માવો, ઉપરની છાલ અને
બીજપત્ર વચ્ચેનો પોચો
ખાવાનો પદાર્થ.

આલુ=ગોર જેવડું ઉપરનો
ગર ખવાય તેવું સૂકું
ફળ, જેમાંની મીંજ બદા
મના મગજ જેવી હોય છે તે.

જાંબુ=જાંબુડું, ચોમાસાની
શરૂઆતમાં કાળાશ પડતું
ફળ પાકે છે તે.

નારંગી=રાતા પીળા કે નારંગી
રંગનું લાડુ જેવડું ખટ
મધુરા રસ વાળું ફળ.

લીંબુ=ઝણઝણાટ વાળા ખટ
રસનું નાનું ફળ, નારંગી

જેવું મીડું લીંબુ પણ
હોય છે.

પીશીઓ=પાતળા પડથી
છુટા પડતા કકડાઓ.

‘ભૂખ ઉઘાડી પાચકથાયછે’
ભૂખ લાગી ખોરાક ખવાય
છે ને ખોરાકને પચાવે છે.

બદામ નીકળેછે=બદામની
મીંજ કે મગજ જેવું
નીકળે છે.

‘બે અડધીઆની વચ્ચે
એનું બી રહેલું છે?’

બે દાળની વચ્ચે નાકા
આગળ પાતળા ધોળા
પડજેવું હોય છે તે બીજ છે.

ફણુગો=પીલો, કાંટા જેવો
કુમળો ભાગ.

પાઠ ૭૩ મે.

ફળ અને બીજ

ભાગ ૨ ને

‘એ છિદ્રો દેખાય છે ત્યાં
બીજ રહેલું છે’=

એ નહીં પણ ત્રણ કાળા
ચાઠાં જેવાં છિદ્ર હોય છે.
તેમાં એ ચાઠાં આગળ
બીજ રહેલું છે તેમાંથી
ત્રીજા ચાઠાં વાટે ફળગો
કુટે છે.

સાયતું=રાઈવાળું.

(હાંની સાથે કોપર કે
બીજા કોઈ ફળની ઝીણી કાતરી
કરી સાથે મસાલા નાંખી રાઈ
ધણી જણાય તેમ નાંખી ખનાવાય
છે તે.)

‘આંકડી જેવું હોય છે’=

આંકડા જેવું એટલે ઉપરનો
કાંટા જેવો ભાગ સહેજ
નીચે વળેલો હોય છે.

અવકાશી=નવરાશ, વખત.

કિવનાઈન=કોઈલીન, તાવ
ઉપર અપાતી કડવી
ટીકડી કે ભૂકી જે ધોળા કે
ગુલાબી રંગની અપાય
છે તે.

સિન્ડોના=એ બાતનાં ઝાડ.

(મહાનાદ લોકને મક્કખાર
વિગેરે પ્રદેશમાં થાય છે. તેની
છાલના રસનું કિવનાઈન બને છે.)

મ્રંથો=મોટા પુસ્તકો.

ભુર્જપત્ર=ભોજપત્ર.

(ખરફવાળા પ્રદેશમાં ભોજ
નામનાં ઝાડ થાય છે તેની મોટી
છાલ કે પાંડદા ઘણી વખત નાતાલ
જઈ આવનારા ત્યાં આ એવી મોટી
છાલ લાવે છે તે ભોજપત્ર કે ભુર્જ
પત્ર છે.)

“ પુલની” નીચે ઈંડાના
આકારની કોથળી હોય
છે, તેમાં બીજ પાત્રનાં

ખોખાં હોય છે, તે ખોખાંમાં તેમાંથી પીલાકે ફણગા પુટે
 નર કેશરની રજ સ્ત્રી કેશર છે. જેમકે શેરડી. ગુલાબ,
 વાટે આવી દાખલ થાય મોગરો વગેરે કંદ, બટાકા,
 છે. દરેક બીજપાત્ર એકેક મુરણુ વિગેરેનું બીજ એ
 રજ લે છે. આખી કોથળી ઉપર જણાતા ખાડા ખાડા
 તેજ ફળ હોય છે. ગર કે ટેકરા ટેકરા જેવા ભાગ
 બીજ પાત્રનું પોષણ કરે આગળ હોય તે આખું
 કરે છે. ઘઉં, બુવાર, ડાંગર બીજ તરીકે ગણાય છે. છતાં
 વિગેરે જેની દાળ ન પડે કેટલાક મેં વાળો ભાગ
 તેવાંનું બીજ તેના ઉપર બી તરીકે વાપરે છે. કેટ-
 જણાતા નાકા આગળ બે લાકનાં બીજ પાંદડાંમાં
 દાળ વચ્ચે પાતળા ધોળા હોય છે, જેમકે એલચો,
 પડરૂપે હોય છે. ધાણાનું અજમોદ વિગેરે, એમાં
 બીજ દરેક દાળમાં હોય કાતરા કાતરા જણાતા ભાગ
 છે તેથી તેની દાળ પાડી એ બીજ છે. સૌથી ટકાઉ
 વચાય છે. જેનું ફળ થતું બીજ રૂદ્રાક્ષનું છે, જેની
 નથી, તેનું બીજ છોડની માળા ભક્ત લોકો પહેરે છે,
 ગાંઠો આગળ આંખ જેવું એ ભગભગ સો વરસ મુખી
 જણાય છે ત્યાં હોય છે. મમડતું નથી. વડદું બી

પ્રમાણમાં બહુજ નાનું
હાય છે. સૌથી મોટું બીજ
નાળીએરનું હાય છે. સૌથી
મોટાં ફળ કેળાંને ફળુસ
છે.”

— — —

પાઠ ૭૪ મો.

અમદાવાદ જીલ્લો:

મુખ્ય સ્થળ

ભાગ ૧ લો.

પાટનગર=રાજ ગાદીવાળું
મોટું શહેર.

મેન્ચેસ્ટર=પૃથ્વી પર ઉત્ત-
મમાં ઉત્તમ ઘણું કાપડ
બનાવનાર કારખાનાવાળું
ઇંગ્લાંડમાં ગામ છે.

‘અમદાવાદ તે હિંદુસ્તા-
નનું મેન્ચેસ્ટર છે’=
પૃથ્વીપર કાપડને માટે

જેમ મેન્ચેસ્ટર પ્રખ્યાત
છે, તેમ હિંદુસ્તાનમાં
અમદાવાદ છે.

મુલતાન=નાનો પાદશાહ.

ભદ્ર=કલ્યાણકારી માતાવાળું
મોટું સ્થાન કે કચેરી-
ઓવાળું મોટું સ્થાન.

પેશ્વા=મરાઠા રાજાના મુખ્ય
પ્રધાન.

(જેઓએ પાછળથી પુનામાં
પોતાની ગાદી સ્થાપેલી તે.)

કોલકરાર=કબૂલાતી લખાણ,
શરત, તહનામું, એક
બીજા વચ્ચેનો કરાર.

કંગાળ=ઘણીજ ગરીબ,
નિર્માલ્ય, દરિદ્રી.

પાત્ર=તળિયુ, તળિઆની
જમીન.

પરાં=શહેરના કોટની બહાર-
રના મહોલ્લા, શહેરના
કોટની બહારનો ભક્ષો
વસવાટ.

છવાયાં=ઢંકાયાં, ઘેરાયાં.

મદ્દાબાદ=ધૂળથી આબાદ.

(ગદ્દા એટલે ધૂળ.)

ખિમારિ સ્નાન=માંદગીનું

સ્થાન.

(ખિમારિ એટલે માંદગી)

જહાનમા બાદ=નર્કથી

આબાદ.

(જહાનમ એટલે નર્ક)

અરસામાં=અવસરમાં, વખ
તમાં, દરમ્યાનમાં.

કિતારાથી=લખાણની નક-
લથી.

લંડન=અંગ્રેજી મુલકની રાજ-
ધાની,

(જે દુનિયામાં સૌથી મોટું
છે, તે હિન્દોમાં આવેલું છે.)

ઝાસારવાળો=ઝડાઈવાળો,
પહોળાઈ વાળો.

ઘટામાંથીજ=ઝાડોનાં ડાળાં
ને પાંદડાંના ભરાવામાં

થીજ, ઘણા ઝાડના
છાંયામાંથીજ.

જડીઅ=પચ્ચીગર, સોનાના
ઘાટમાં ઝવેરાત ખેસાડ-
નાર.

કરિયાણાં=વસાણાં, ગાંધી આટાં
(ગરમ, તીખી, કડવા કાંટણી
વિગેરે જુદી જુદી જાતની
વનસ્પતિઓ.)

ખંભાત=(અમદાવાદથી
દક્ષિણે ને વડોદરાથી પશ્ચિમે
એ નામના અખાતપર
આવેલું ગામને નવાખી રાજ્ય
છે. જ્યાંની સૂત્રફેણી નામની
મીઠાઈ વખણાય છે- અખાત
એટલે દરિયાનો સાંકડો ભાગ
જમીનમાં ગએલો તે.

પાઠ ૭૫ મો.

અમદાવાદ જિલ્લો

મુખ્ય સ્થળો.

ભાગ ૨ નો.

ભવ્ય=ભલકાદાર, શોભાવાળું,
મનોહર.

પ્રારાદો=મહેલો, મોટી
હવેલીઓ.

રમ્યતા=સુંદરતા.

સંગીનતા=મજબુતાઈ.

ભરચક્ર=ભરપુર.

ધ્રુમરતો=બાંધકામ.

જેમમાં=જુસ્સામાં,

ટોડા=ઝડપાવાળા ચણેલા

મોટા થાંભલાકે મિનારા.

લારીની=ખુદી ઠેલણગાડીની.

ટપાલની=ડાગની, એક ઠેકાણે
થી બીજે ઠેકાણે કાગળ

પત્રો વિગેરે પહોંચાડવાની
ગોઠવણની.

કારંજનું=કુવારાનું, કુવારા,
વાળા બાગનું.

સભાગૃહ=સભાભરવાનું ઘર.

સાહિત્યની=ભાષાના
સાધનોની.

(ગુજરાતી ભાષાના.)

વૃદ્ધિ=વધારો.

નાકાપર=છેડાપર, મોખાપર

વિદ્યાલય=વિદ્યાનું સ્થાન.

(પુરુષ શિક્ષકના વિદ્યાલયને
મેલટ્રેનિંગ કોલેજ અને સ્ત્રી શિક્ષ-
કના વિદ્યાલયને ફિમેલટ્રેનિંગ
કોલેજ કહે છે.)

હાકેમે=હુકમ ચલાવનારે,
સુખાએ.

શાહઆલમનો=એ નામના

મુસલમાન પાદશાહનો.

(શાહ એટલે પાદશાહ, આલમ
એટલે દુનિયા.)

સરખેજનો = અમદાવાદથી
દક્ષિણે એ નામનું ગામ
છે ત્યાંનો.

રોજે = મોટી ઠળર.

ચંદ્રકાળા = ચંદ્રકાળા,
સ્ત્રીઓને ખેંદરવાનું એ
જાતનું કાળારંગનું કપડું,
કાળું મગધું.

પરગળુ = ઉદાર, પરોપકારી,
દયાવાળા.

ઠાવકા = ઠરેલ ને વિવેકી.

શાણા = ડાહ્યા.

સપ્તર્ષિના = સાત ઋષિના.

(મરીચિ, અત્રિ, પુષ્ક,
ઋષ્ટ્ય, કૃત, અગ્નિરસ, વશિષ્ઠ.)

કાર્તિકીપર = કાર્તિક પુનેમપર.

“ અમદાવાદ ઈ. સ.
૧૪૧૧ માં વસ્યું છે. એ
જુજસતની રાજધાની છે.
તેણે લાખ માણસ વસે છે.

એમાં લગભગ ૧૦૦ સુતર
ને કાપડનાં કારખાનાં છે.
હિંદુસ્તાનમાં સૌથી વધારે
કાપડ બનાવનાર એજ
શહેર છે. તેમ ધનાઢય પણ
છે. રેશમ, કમળ, ને સુતર
વડે આબાદ છે. કાઠિયા-
નાડમાં મીઠું પકવનાર
ખારા ઘોડા નામનું વીર-
મગામથી આથમણું ગામ
છે; તે આખા ગુજરાતને
મીઠું પૂરું પાડે છે. વીરમ-
ગામ પણ મોટું શહેર છે.
અમદાવાદ ખરેખર જોવા
જેવું છે. એ શહેરની પાસે
સાબરમતી આશ્રમ પણ
જોવા જેવો છે.”

પાઠ ૭૬ મો.

નરસિંહ મહેતાની હુંડી (૧)

નરસિંહ મહેતા = પહેલો

ગુજરાતી કાવે કે પ્રભુને

એ નાચના સાચા ભગત.

(મહેતા અટક છે.)

બ્રાહ્મણ = નાગર બ્રાહ્મણ.

હુંડી = નાણાં મળવાની ગિઠી.

તીર્થવામી = ત્રણ, તીરથે

તીરથે ફરનારા.

સાહુકારી = શરાણી, નાણાવટી,

નાણાના વેપારી.

આલો = આપો.

(કરી આપો.)

મનસુવો = વિચાર, ઈરાદો,

ધારણા.

કને = પાસે.

શિકારશે = ભરશે, નાણા

મળવાનું લખી આપશે,

સ્વીકારશે.

નિસર્ગા = નિઃશ્વ્યા.

મારી સાંમઠો = મારી વાત
સાંભળો.

સુરતી મિકાના = સૂર્યની છાપના

(જે અસલ સુરતમાં આવતા

તે.)

થંલી = કોથળી.

શામળશાનુ = શામળાનું.

(શ્યામ ઉપરથી શ્યામળાને

શામળા, જાણે વણિક હોય
તેમ શામળશાનું.)

મતુ = સહી.

(જાણે શામળશાન હુંડી

લખી આપતા હોય તેમ.)

શાસ્ત્ર = શાક્ષી, મતુંકર્યાની

સાહેલી.

મરે છે = કરે છે.

(યંત્ર સુરજની શાખ કરેછે)

લજા = લાજ, આખર.

લજા કહે છે = લાજ રહેવાનું.

કહે છે.

અવિનાશી=જેનો નાશ ન થાય
તે, પરમેશ્વર.

પંચ=૨૨૦.

(૨૨૦.)

ચોઠાવ્યા=વળાવ્યા, સુખરૂપ

મોકલે.

સાત્રુમંતન=સાથે રસ્તે ચાલના-
રાને તથા સન્યાસીને.

રસોયું=રસાઈ.

મ,વતળ=લાગણીના,

લાગણીથી.

ચાલ=લોજન પીરસેલી થાળી.

ચાવ્યા=ચઢાવ્યા.

ઠાકરન=ઠાકોરજીને, કૃષ્ણની
મૂર્તિને.

ચેટાપૃષ્ઠા=લેગામળીને જમવા
બેઠા.

દીર્ઘાં પીરસી પઠાં=પીરસીને

જમાડયા પછી જે પત્રાળાં

એઠાં દ્યાં ત મહેતાએ
કાઢી નાંખ્યાં.

વાંસે=પાછળ, છેલ્લે, પછવાડે.

અંબ=અત્યારે, હમણાં. :

પાઠ ૭૭ મો,

નરસિંહ મહેતાની હુંડી (૨)

ઘેલા=ગાંઠા.

ફાલ=ધાસકો, એભક.

નમ્રમાં=નગરમાં.

ચોઢચલાંડા=કોઈ શાહુ
કારજ નથી.

ઠગ=ધુઆ, છેતરીને લઈ
લેનાર.

કર્મ કપાળે=કપાળપર લખેલા
નસીબે કે ભાગ્યે.

ઉદાસ=દિલગીર, નાખુશ,
ગમગીન.

બેડ થયા પૃષ્ઠા=તીરથવાસીને
શામળશા લેગા થયા.

મહેતા=શુભાસ્તા, મુનીમ, :

શેઠના નોકર. :

કોરા=વાપર્યા વગરના,

સ્વહસ્તકા=ખડીંગ ખડીંગ

અવાજ થાય એવા.

રસ્તે=નહિ

અહચકા=ગભરાતા, અમડતા.

જેગોપલ્લ=વૈષ્ણવોનો વિવેકા-

ચાર, જે શ્રીકૃષ્ણ.

(નમનતા તરીકે છે.)

‘હસી પડી પૂગ કરિ આલ્યા’=

લખ્યા પ્રમાણે પૂરા કરી

આપ્યા.

સતગુરુ=સાચાગુરુ, પ્રભુ.

(તીરથવાસીને બોધ આપ્યો

કે તમે હંમેસાં સાચા ધણિનોજ સંગ કરજો.)

“પ્રભુને ભરોસે ખરેખરા
લક્ષિ ભાવથી કામ
રાખીએ તો પ્રભુ પૂરું કરે

છે. હુંડીની પેઠે પિતાનું
શ્રાદ્ધ, શામળશાનો વિવાહ
કુંવરબાઈનું મામેરું વિગેરે
ધણા કામ પ્રભુએ ભક્તની
લાજ રાખવા કરેલાં છે.
છેવટે પ્રભુએજ શામળ-
શાહ તરીકે ‘સાચા ધણિનો
તમે સંગ કરજો’ એ બોધ
આપ્યો છે; તે યાદ રાખી
આચરણમાં મુકવા ચુકવું
નહિ. ”

પાઠ ૭૮ નં. ૧.

સુરત જિલ્લો.

મુખ્ય સ્થળ

ભાગ ૧ લો.

માત્ર=ક્ષત્ર.

શાહબુદ્દીન ગોરીના=ગો-

રીનીનો (કાબુલનો

પાદશાહ જેણે પૃથ્વીરાજને
સાતમી વખતેજ હરાવી
દિલ્હીની ગાદી લીધેલી
તેના. (ઇ. સ. ૧૧૯૩માં.)

સરદાર=આગેવાન, મુખ્ય
ઉપાર.

કામરેજ ગામના=સુરતથી
ઉગમણા તાપીને કાંઠે
આવેલા એ નામના
ગામના.

(જેનું મૂળ નામ કામાવતી
નગરી હતું.)

તવંગર=પૈસાદાર.

સુરત=સારા દેખાવ ઉપરથી

(સુરતાને સુરજ નામની સ્ત્રી
એ સૂર્યપુરમાં લાંબા વખતથી
રહેતી હતી; તેમાં સુરતાની અદળક
હોલતથી વસ્યું, માટે સુરત, સૂરજ
અનાવિલ જ્ઞાતિની હોઇ એનો
પુત્ર ગોપી ઇ. સ. ૧૪૯૭માં
જન્મ્યાનું જણાય છે એ વખતે
કામરેજ આપ્તાદ હતું. સુરતની

જગ્યાએ પ્રથમ વાઘવાડી નામની
કામરેજના કમળની વાડી હતી.
પણ સૂરજને સામરે ખંસાડમાં
કંઈ આળ આવવાથી વાઘવાડીમાં
આવી રહી હતી. ત્યારથી સૂરજ-
વાડી નામ પા્યું. સુરતા આરખ
દેશની હતી. અને પુષ્કળ ધન માલ
વાળી હતી. સૂરજ સાથે સગી
બેન જેવા લાવથી રહી હતી.
અને તમામ ધન ગોપીને પોતાની
યાદગીરી રહે તેમ વાપરવા આપી
ગઇ હતી.)

ગોવળકાંડા=દક્ષિણમાં નિ-
ગામના રાજ્યમાં આવેલું
ગામ.

(જ્યાં હીન નિકળે છે તે ગામ)

ખરાનપુર=તાપી નદીના મૂળ
તરફ એ નામનું ગામ છે.

(જ્યાં કસબી કિપરાણા કે
સેલા સારાં થાય છે તે.)

લાહોર=પંજાબની રાજધાની.

(મૂળરામના પુત્ર લવે વસાવેલું
તે ઉપરથી પડેલું નામ.)

કોંકણુ=દમ્ભણથી મૂંઝડ

સુધીનો દરિયા કાંઠાનો
મુલક.

મલખા =કોંકણથી માંડી રેઠ

રામેશ્વર સુધીનો દરિયા
કાંઠાનો મુલક.

પેગુ=પ્રસિદ્ધેશમાં બંદર છે.

મલાક =પ્રસિદ્ધેશની દક્ષિણે

મલાયા છે ને તેની
દક્ષિણે એ નામનું બંદર છે

રુમાત્ર =મલાકાથી આથમણે

એ નામનો મોટો બેટ છે.

૮૪ બંદરનો વાવટો=ચાચો-

સી બંદર સાથેનો વેપાર
કરનાર.

અફીણુ=ખસખસના છોડનાં

છાંડવાં । શુંદર.

(માળવામાં વધુ થાય છે.)

જાહોજલાલીમાં=મોટા

વૈભવી કાઠ માઠમાં.

(મોટાં અધિકાર, ધન,

અને ગુણ વગેરેનો જે દમ્ભો
તેમાં.)

કોટ સફીલ=કોટની પાડોસનો

કોટને લગતો.

ભાગોળ=દરવાજા.

ફરમાન=હુકમ.

હૈદરાબાદ=નિઝામના રાજ્યની

રાજધાની.

ઔરંગાબાદ=નિઝામના

રાજ્યમાં શહેર છે.

ફ્રેંચે=ફ્રાન્સ દેશના લોકો.

અર્થે=માટે, કાગે, વાસ્તે, સાડ.

કોઠી=વખાર, થાણું.

પોષ્ટ ઓફિસ=ટપાલની

કચેરી.

‘ પાતાળી હનુમાનના ’=

પાતળમાંથી મળેલા

હનુમાનના.

(હનુમાન એટલે રામચંદ્રજીનો

પરમ પ્રજ્ઞાસ્રી સેવક. અરેખા

અળવાળો કે જોણે રામેશ્વરથી
લંકામાં કૂદકો માર્યો હતો તે.)

આરંભમાં=શરૂઆતમાં.

ફિરોઝ તથાલખે=તથાલખ-
નામના મુસલમાની વંશના
ફિરોઝશાહ પાદશાહે.

નવાખ=મોટી જાગીરીવાળો
મુસલમાન ઠાંડાર કે
દરબાર, પાદશાહ તરફનો
મુખો.

પેન્સન=ગુજરાનને માટે
વરસ દહાડે અમુક રકમ
આપવી તે.

(નોકરી કરનારને કે જાગીરદારને
આપે છે. જાગીરી એ એક જાતનું
પેન્શનજ છે.)

પાઠ ૭૯ મો.

મુરત જિલ્લો.

મુખ્ય સ્થળ

ભાગ ૨ જો.

સંસ્થાનો=નાના મુલકો,
સ્વસ્થાનો

(મોટાં દેશી રાજ્યો, જ્યાં
રેસિડેન્ટ રહેછે તે રાજ્યો.)

કંપનીએ=વેપારી મંડળીએ,
વેપારી ટોળાંએ.

અસર=નિશાની, ફળ, પરિ
ણામ.

આફત=એકદમ મોટુંદુઃખ
આવી પડવુંતે, મોટીપીડા.

રેલ=નદીમાં પાણીનું વધારે
ચઢી આવવું તે, પૂર.

અસલી=અસલની, પહેલાંની.

છાયાજ=માત્ર નામજ, દેખા
વજ, ભાસજ.

ખેંકનું=પેઠીનું, શરાણી દુકાનનું
નાણાની દુકાનનું.

રાવબહાદુર=સારાં કામ કર
વા બદલ સરકાર તરફથી
એ નામનો ઇલકાબ કે
ખિતાબ મળે છે તે
(રાખ જેવા બહાદુર)

હોપ પૂલ=હોપ નામના
અંગ્રેજ બંધાવેલો પૂલ.
(જેના નામની વાચનમાળા
ચાલતી હતી તે હોપ વાંચન
માળા કહેવાતી તે)

હોરવાડ=વહોરવાડ, વોરા
લોકોનું રહેઠાણ, મુમનાં
વાડ.

કુમસની=દરિયા કાંઠે હવા
ખાવાનું સરોવરના નવા
બના તાબાનું સ્થળ છે.
(જેની જોડે ભીમપોરના હનુ
માનની જત્રા ભરાય છે.)

સિઆમ=પ્રવ્રદેશને લગતો
ઉગમણો મુલક.

વેપાર ખેડી=વેપાર કરી.

સાહસિક=જોખમ ખેડનારા.

રસડ=મઝાવાળા.

મોદી આર્ટસ કોલેજ=
કારીગરોની મોદી નામની
અટકવાળાની કોલેજ.

સંસ્કારી=સારી રીતે સુધ
રીને તૈયાર થએલા.

લેખકો=સારાં લખાણ લખનારા
અશ્વની કુમાર=દેવોના વૈદ્ય
(સૂર્યની ઘોડીથી થએલા બેપુત્રો)

આચર્યાજી=ગુરુજી, યશ
કરાવનાર.

ગ્રીક વિદ્વાન=તુર્કસ્થાનની
જોડે આવેલો ગ્રીસ દેશ
છે ત્યાંનો વિદ્વાન.

કતારગામ=સુરતથી ઉત્તરમાં
ગામ છે.

(જ્યાંની વાલની પાપડી
વખણાય છે.)

કાંતારેશ્વર=ચંગલના દેવ.
સિદ્ધનાથ મહાદેવનું=(દસિય.

કાંઠા નજીક આવેલું છે.
જ્યાં રાગસર શુદ્ધ ૧૧
એ જગતના મેળો
ભરત છે.)

ગોદાવરીના વર્ષ=ગોદાવરી
નદીનું વર્ષ ૪ નાશક
પાસે ત્રંગકેશ્વર મહાદેવનું
ધામ છે ત્યાં ગોદાવરીમાં
જગા બાર વર્ષે આવે છે.

ડાંગના ડુંગ માંથી=(દંડક
ઋષિના સ્થાન ઉપરથી
ડાંગ નામ પડેલું છે
ત્યાંના ડુંગરવાળા ભાગ-
માંથી વલસાડથી ઉગમણું
ધરમપુરનું રાજ્ય છે તેની
પાસે છે.)

સુરત વડેજ પરદેશીઓ
આ દેશમાં પહેલ વહેલો
વેપાર જમાવી શક્યા છે.
સુરતમાં ઘણા મુધારકો

થયા છે. સુરતને તાબે
અઢાવીશ પરગણાં હતાં,
તે ઉપરથી સુરત અઢાવીશી
પાણી હેવાય છે. ખરેખર
'સુરત સોનાની સુરત,'
[મુર્તિ] હતું. વનિતા
વિશ્રામ, પાટીદાર આશ્રમ,
અનાવિલ આશ્રમ,
અનાથાશ્રમ, પારસી
ઓફીનેજ [પારસી અના-
થાશ્રમ] અશક્તાશ્રમ,
મુમનાવાડનાં મકાનો વિગેરે
જેયા જેવાં છે. બરફી,
ધારી. પાપડી ને સાડી
વખણાય છે. સુરતી લોક
'લહેરી લાલા' ગણાય છે.
સુરત જિલ્લામાં બારડોલી
તાલુકો ખાસ સાદો ને
સ્વાશ્રયી છે.

અંગ્રેજી રીતે કાળ માપવાનું.

૬૦ સેકન્ડ=૧ મિનિટ

૬૦ મિનિટ=૧ કલાક કે અવર

૨૪ કલાક=૧ રાત્રિ દિવસ

૫૨ અઠવાડીયાં=૧ વરસ

૩૬૫ દિવસ=૧ વરસ

કાળ માપની સરખામણી.

૨૪ સેકન્ડ=૧ પળ

૨૫ પળ=૧ મિનિટ

૨૪ મિનિટ=૧ ઘડી

૨૫ ઘડી=૧ કલાક

૩ કલાક=૧ પહોર.

અંગ્રેજી વરસ ગણવાની રીત.

એ વર્ષ ૩૬૫ દિવસ,

૫ કલાક, ૪૮ મિનિટ, ૪૭૫

સેકન્ડ ગણેખર થાય છે. આથી માંડીનાના દિવસ જુદા જુદા હાય છે.

‘ચાર છ નવ અગિઆ-
આરમાં તેના તો દીન ત્રીસ,
અવરે એકત્રીસ છે ખીજે
અઠાવીસ.’

ખીજે માસ ફેબ્રુઆરી છે તેના દિવસ ગણતાં કેટલીક ભૂલ થાય છે. કારણ કે કોઈ વર્ષે ૨૮ દિવસનો, ને કોઈ વર્ષે ૨૯ દિવસનો આવે છે. એ ચાકકસ જાણવા માટે.

જે સાલનં ચારે ભાગતાં શેષ ન રહે તે સાલમાં ૨૯ દિવસ. પણ સૈકાની સાલમાં ઉપરનાં મીંડાં કાઢીએ ને પછી જે આંકડા રહે તેને ચારે ભાગતાં શેષ ન રહે તો ૨૯ દિવસનો, ને શેષ રહે ત્યારે ૨૮ દિવસનો એ માસ આવે તે “લીપ” વર્ષ કહેવાય

હિંદુ વર્ષ.

૨૯૧ દિવસ=૧ ચાંદ્રમાસ.

૩૦ દિવસ=૧ સાધારણ
માસ આ ઉપરથી.૩૫૪ દિવસનું=૧ ચાંદ્ર
વર્ષ.૩૬૦ દિવસનું=૧ સાધારણ
વર્ષ.૩૬૫ દિવસનું=૧ સૂર્ય
વર્ષ. ચાંદ્ર વર્ષ અને સૂર્ય વર્ષના
મેળ પડવા માટે અધિક કે
ક્ષયમાસ આવે છે. અધિકમાસ
૩૨ માસ, ૧૬ દિવસ, ૪
ઘડીએ આવે છે. એટલે તે
વર્ષ ૧૩ માસનું ગણાય છે.વર્ષ વિક્રમનું શાલિવા-
હનનું એમ બે હોય છે કાર્તિક
સુદ ૧ થી વિક્રમનું ચૈત્ર
સુદ ૧ થી શાલિવાહનનું બેસે
છે. એ બન્ને વર્ષ સાલકે
સંવત્ ને શકકે શકેથી ગણ-
ખાય છે.૬૨૫ ખાંછા કરદેખાંશ છે.
રહે તેને ૧૬ વડે ભાગ્યાં.
જે શેષ ૩-૧૧ વધે તો ચૈત્ર,
૦-૧૦-૧૧ વધે તો વૈશાખ,
૮-૧૮ વધે તો જ્યેષ્ઠ, ૮-૧૬
વધે તો આષાઢ, ૧૬-૧૩.૪
વધે તો શ્રાવણ, ૨-૧૩. ૧૩
તો મહરવો, ૨-૩ વધે બધા
માસ. અધિક માસ આવે છે.હિંદુસ્તાનમાં ચાલતા શક
કે વર્ષ અને તેની માહિતીવિક્રમ સંવત કે સાલ, કાર્તિક
સુદ ૧ થી. શાલીવાહન શક કે
શાકે ચૈત્ર સુદ ૧ થી. ઇસ્વીસન,
બન્યુઆરી ૧લી થી. યમદેઝરદી કે
સત. ફરવરદીન ૧ લા રોજ થી.
હીજરી, મોહરમ તારીખ ૧લી થી.

ઇસ્વીસનના આ આંકમાં

૧૫
વાહન
ત્રી

૧

૧ આવેછે. આ મેળ
પર સુધીમાં
જરી વર્ષ
મેથી

૧ લગભગ. ૧૮૧

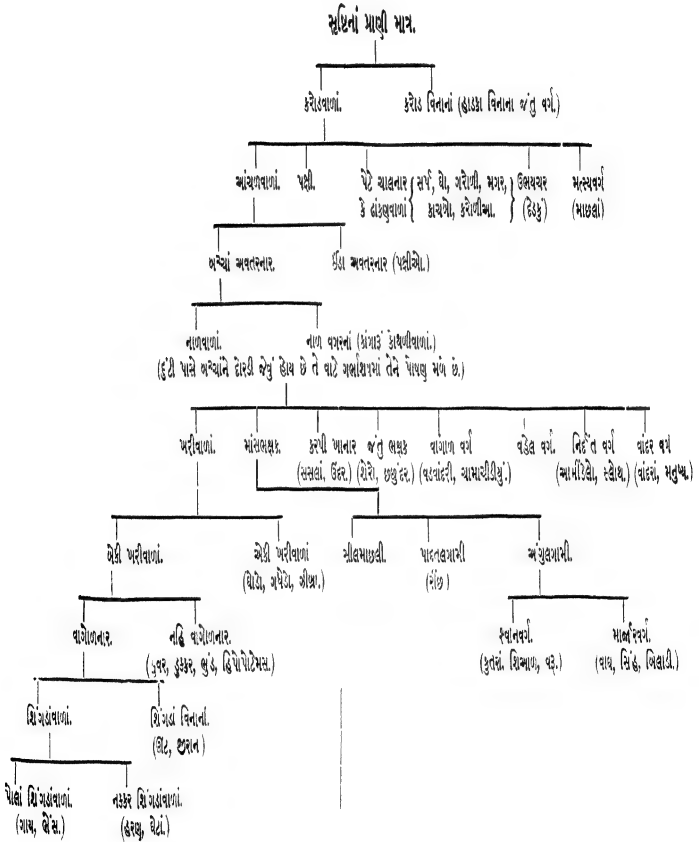
ને બદલે ૫૮૨ બાદ કરતાં
મેળ પડે છે. એમ દર ૩૩
વર્ષે ૧ વધારીને બાદ કરવાથી
જણાય છે.

પારસીમાં બે પંથ છે તે
બેઉનાં વરસ બુદ્ધાં છે. શહન-
શાહ ને કદમી. શહનશાહ
વરસ ૩૬૦ દહાડાને ૫ ગાથા
મળી ૩૬૫ દિવસનું ગણાય
છે તેથી વરસ દહાડે ૦૧ દિવસ
ટે માટે ૧૨૦ વર્ષે કબીસા
જવી એક માસ વધારે છે.

કદમીનો ૦૧ દિવસ ઘટે
લોજ ચાલ્યા કરે છે. એનો
મેળ પડતો નથી. ૧૨૦ વર્ષે
૧ માસ ઘટે છે, તે ઘટેછેજ.
હાલ સંવત ૧૯૭૬, શકે
૧૮૪૪, સને ૧૯૨૨; (પા)
સત ૧૨૯૨, હીજરી ૧૩૪૧
ચાલે છે.

હિંદુ વર્ષમાં ક્ષય માસ
પણુ આવે છે તે રાશિમાં
ફરવાની વધઘટ ને લીધે આવે
છે. ત્યારે બે માસનું લેશુંનામ
લખાય છે. ૧૮૯૮ના સંવતમાં
પોષ માસનું દુગ્ધ લખાયું
હતું. ૧૪૧ કે ૧૬ વર્ષે એક
ક્ષય માસ આવે છે.

“જીવલુ-શાસ્ત્રીએ બનાવેલો બનવરોની ન્યાતનો નકશો.”

પૃથ્વીપર એકી વખતે જુદો

જુદા ટાઈમ ચાલે છે તે

બાબત.

પૃથ્વી પર ગોળાકાર ને
લીધે જુદા વખત ચાલે છે તે
જાણતા માટે એજ છે કે-
પૃથ્વીના ગોળા પરના નકશા
પર ઉત્તરથી દક્ષિણ તરફ જતા
જે લીટા જણાય છે. તે રેખાંશ
કહેવાય છે પહેલું રેખાંશ
લાંડન નજીકથી ગણે છે ગોળા

પર એ

તેમાં ૬

૧૮૦

છે. દર ૧૫ રેખાંશ

ને તફાવત પડે ૧

૬૦ રેખાંશ

૭૨ ઉપ

ની

કરતા

વખત .

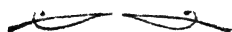
પશ્ચિમ તરફ ઘટે છે એટલે

લાંડનમાં મુંબઈ કરતાં ૪ કલાક

૪૮ મિનિટ ઓછા હોય છે.

‘मातृ पंढना.’

ॐ मातृ लूंस तेरे चरणोंमें शीश नमालि;
मैं लकड़ा खेद अपनी, तेरी चरणोंमें लाडि—हेक.
माथे पै तूँ छे चंदन, छाती पै तूँ छे माला;
बिन्हा पै गीत तूँ छे, मैं तेरा ही नाम गाडि—ॐ.
जिससे सूपूत उपजै, श्री राम कृष्ण जैसे;
उस तेरी धूलिके मैं निज शीश पै चढाडि—ॐ.
भानी समुद्र जिसकी धूलिका पान करके;
करता है मान तेरे उस पैरके मनाडि—ॐ.
वे देश मान वाले चढ़कर उतर गये सग;
जोरे रहे न कावे तुम को ओक पाडि—ॐ.
सेवा में तेरी सारे सेहोंके भूल गजि;
वह पुण्य नाम तेरा प्रतिदिन सूनु सुनाडि—ॐ.
तेरे ही काम आडि तेरा ही मंत्र गाडि;
भन और देह तुम पर भलिदान मैं चढाडि—ॐ.

बदना=स्तुति, ऐ=હે. માતૃભૂમિ=જન્મ ભૂમિ. તેરે=તારા
 ચરણોમે=પગઆગળ, શીશ=માથુ, મૈ=હું, મક્કિમેટ અપની=પો-
 તાની સેવા અને જે હોય તેની ભેટ. પૈ=ઉપર. ચંદન=તિલક,
 ટીલું. હૈ=છે. જિહ્વા=જીભ, ગીત તૂહો=તારાંજ ગુણનાં ગીત
 રહો. તેરાહી=તારાંજ, જિસસે=જેથી. સપૂત=લાયક પુત્ર.
 જૈસે=જવા, ઉસ=તા, એ. માની=માનીને, બાણીને. જિસકી=
 જેની, પાન વરકે=પીને. કરતા હૈ માનતેરે=તારી મોટાઈ કરે
 છે, ઉસ પૈરકો મનાઝં=તે પગને મનાવું. એટલે કે જે પગની
 ધુળને સમુદ્ર સાફ કરી પીએ છે ત પગનં હું રાજ કરું.
 (શ્રીરામહરિશંકર આગળના ભાગને) વેદેશમાનવાલે=જે
 પોતાના મુલક માનવા વાળા. ચઢકર ઉતર ગયે સબ=ચઢીને
 બધા ઉતરે. ગયા ગોરે રહે ન કાલે=ચઢીને ઉતરવા વાળા
 ગોરા કે કાળા રહ્યા નથી. તુસકો એક પાડ=તને એકલો
 હુંજ સે. તથી મેળવું. સારે મેદોંકો મૂલજાડં=(તારી સેવામાં)
 બધા તક્વતોન ભૂલી બાઉં. વહ=તે. પ્રતિદિન=દરરોજ
 સૂનું=સાંભળું. સુનાડં=સંભળાવું. તેરેહી કામ આડં=તારાજ
 અપમાં હું આવું. તેરાહી મંત્ર ગાડં=તારોજ મંત્ર ગાઉં.
 મન ઓર દેહ=મનની અને શરીરની સર્વ શક્તિ. તુસપર
 બલિદાન મૈ ચઢડં=તારાપર એ શક્તિઓનું બલિદાન=હું.
 ચઢાઉં.

“વાપરવા સંબંધી સૂચના.”

૧—જરૂર પડે બીજાં ને ત્રીજાં પુસ્તકની સમજૂતી
જોવા ભલામણ છે.

૨—શુદ્ધ લેખન માટે અથવા શબ્દો નીચે પાઠમાંજ
ટાંપ કરી લેવાની છે.

૩—પ્રાણી અને વનસ્પતિના પાઠો જે તે સાધન સાથે
આખી સમજવા સહેલા પડશે.

૪—ભૂગોળના પાઠો માટે નકશો સામે આખી સમ-
જવાના છે.

૫—કવિતાનાં મુખપાઠ કવિતા સમજ્યા પછીજ
જવાનો છે.

૬—છેવટના ભાગમાં જે વિશેષ બાબતો આપી છે તે
માત્ર વિશેષ બાબતો માટેજ છે.

૭—ઉચ્ચાર પર અને લખાણ પર ખાસ લક્ષની
જરૂર છે.

૮—એક કરતાં વધારે સમજૂતી આપી હોય ત્યાં
અનુક્રમ પડે તેજ લેવાની છે, અને તે નીચે ટાંપ કરી
જાવવાની છે.

સી. લેખકો.

त्रिवेदि वाचनमाणा पुस्तकानी समजुतीया.

प्रथम पुस्तकनी नमजनी

१ १

ग्रीक १ १

८ ३

ग्रीक ११ १

१० - ५ ४

जाया ११ ११

८ ५ ०

प्राग्भा छद्दी ११

१८५ ५ १ १

भास्त

धिलदास डल्यागुदास

अते

भगनलाल डल्यागुदास देशाई

भा० गार - ५० सुने

(अप्रकाश)

